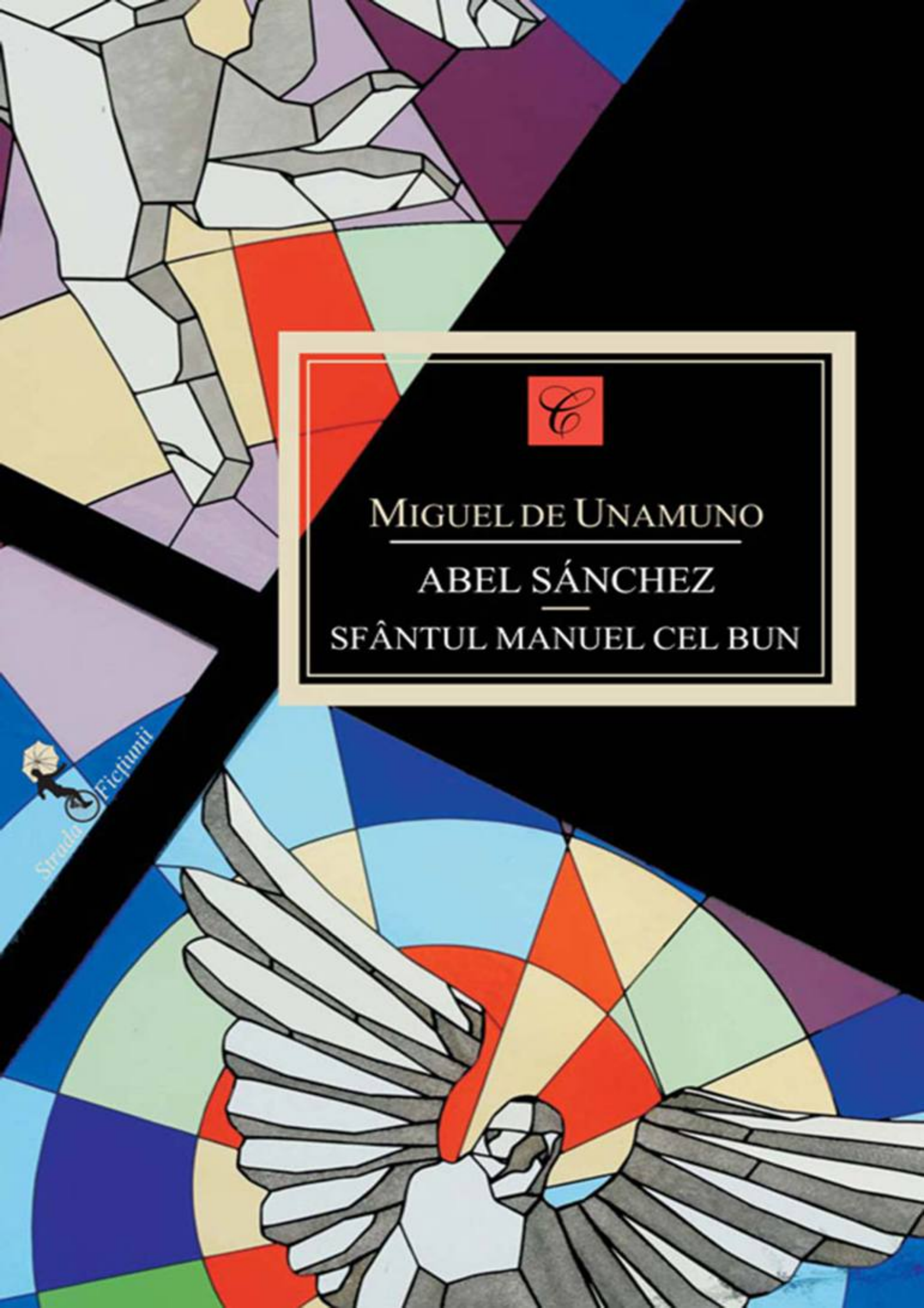

MIGUEL DE UNAMUNO

ABEL SÁNCHEZ

SFÂNTUL MANUEL CEL BUN

Strada Ficțiunii

Miguel de Unamuno

Abel Sánchez
Sfântul Manuel cel Bun

Traducere din limba spaniolă, postfaţă şi note de
IRINA DOGARU

ALLFA
2013

Această carte în format digital intră sub incidenţa drepturilor de autor și a fost creată exclusiv pentru a fi citită utilizând dispozitivul personal pe care a fost descărcată. Oricare alte metode de utilizare, dintre care fac parte împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială a textului, punerea acestuia la dispoziţia publicului, inclusiv prin intermediul Internetului sau a reţelelor de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme – altele decât cele pe care a fost descărcată – care permit recuperarea informaţiilor, revânzarea sau comercializarea sub orice formă a acestui text, precum și alte fapte similare, săvârșite fără acordul scris al persoanei care deţine drepturile de autor, sunt o încălcare a legislaţiei referitoare la proprietatea intelectuală și vor fi pedepsite penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Abel Sánchez
Sfântul Manuel cel Bun
Miguel de Unamuno

Copyright © 2013 Editura ALLFA

ISBN ePUB: 978-973-724-730-8
ISBN PDF: 978-973-724-729-2
ISBN Print: 978-973-724-394-2

Redactor: Alexandra Rusu
Tehnoredactor: Liviu Stoica
Traducere: Irina Dogaru
Design copertă: Alexandru Novac
Corector : Simona Nicolae

Editura ALL
Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,
sector 6, cod 060512, Bucureşti
Tel.: 021 402 26 00
Fax: 021 402 26 10

Distribuţie:
021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi:

comenzi@all.ro

www.all.ro

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

MIGUEL DE UNAMUNO

Miguel de Unamuno (1864-1936) a fost eseist, romancier, poet, dramaturg şi filosof. S-a născut la Bilbao şi a urmat studii de literatură şi filosofie la Madrid. Între anii 1900-1924 şi 1930-1936 a ocupat poziţia de rector în cadrul Universităţii din Salamanca. În anul 1924 a fost înlăturat din această funcţie şi exilat în Fuerteventura (Insulele Canare), de unde apoi s-a refugiat în Franţa. După căderea dictaturii, în 1930, Unamuno a revenit în Spania, reluându-şi orele la Universitate. În 1936, în urma unui conflict cu naţionalistul Millan Astray, Miguel de Unamuno este înlăturat pentru a doua oară din funcţia de rector şi moare zece săptămâni mai tarziu. În memoria publicului a rămas cu opere literare şi eseistice considerate reprezentative pentru cultura spaniolă.

Vocea autorului

„Mi-am petrecut toată viaţa scriind despre paradoxuri şi atrăgându-mi furia celor care nu înţeleg ceea ce am scris.“

„Scopul meu este să agit şi să răvăşesc oamenii. Eu nu vând pâine; eu vând doar aluatul.“

Abel Sánchez

La moartea lui Joaquín Monegro, printre hârtiile sale s-au găsit un fel de memorii ale patimii întunecate care îl devorase în timpul vieţii. În istorisirea care urmează apar fragmente luate din această *Confesiune* – aşa a numit-o –, reprezentând comentariile lui Joaquín cu privire la propria boală. Aceste fragmente apar între ghilimele. *Confesiunea* îi era adresată fiicei sale.

I

Abel Sánchez şi Joaquín Monegro nu-şi mai aminteau de când se ştiu. Se cunoşteau încă dinaintea copilăriei, de când erau prunci, căci drumurile celor două doici se uneau şi îi uneau de pe când ei nici nu învăţaseră să vorbească. Fiecare a învăţat să se cunoască pe sine cunoscându-l pe celălalt. Şi astfel au crescut şi s-au legat încă de la naştere, fiind mai degrabă fraţi de lapte.

În preumblările lor, în jocurile lor, în celelalte prietenii comune părea să domine şi să ia iniţiativă Joaquín, cel mai voluntar dintre ei; însă Abel era cel care, părând să cedeze, făcea mereu după voia lui. Şi asta pentru că-şi dorea mai degrabă să nu se supună decât să comande. Nu se certau aproape niciodată. „Din partea mea, fă cum vrei tu!…“ îi spunea Abel lui Joaquín, iar acesta din urmă pleca exasperat uneori, pentru că prin acel „cum vrei tu…“ Abel evita disputele.

— Niciodată nu-mi spui nu!… se răstea Joaquín.

— Şi de ce-aş face-o? răspundea celălalt.

— Fraţilor, ăsta nu vrea să dăm o raită până la pădăricea de pini, spuse el odată, când mai mulţi tovarăşi se pregăteau să facă o plimbare.

— Eu? Ba bine că nu!… exclamă Abel. Ba da, omule, ba da; cum vrei tu. Să mergem!

— Nu cum vreau eu, nu! Ţi-am mai spus şi în alte dăţi că nu. Cum vreau eu, nu! Tu nu vrei să mergi!

— Ba da, omule…

— Atunci nu vreau eu…

— Nici eu…

— Nu merge-aşa, strigă Joaquín. Ori cu el, ori cu mine!

Şi toţi au plecat cu Abel, lăsându-l pe Joaquín singur.

Comentând această întâmplare din copilărie în *Confesiunea* sa, scria: „Încă de pe-atunci el era simpatic, fără să ştiu de ce, iar eu – antipatic, fără să reuşesc să pricep motivul, şi mă lăsau singur. De când eram copil m-au respins prietenii.“

În timpul liceului, pe care l-au urmat împreună, Joaquín era tocilarul, cel care vâna premiile, primul din clasă, iar Abel era primul în afara ei, în curtea liceului, pe stradă, pe coclauri, la chiul, printre colegi. Abel era cel care-i făcea să râdă cu hazul lui şi, mai ales, stârnea aplauze furtunoase pentru caricaturile pe care le făcea profesorilor. „Joaquín e mult mai harnic, dar Abel e mai isteţ… Dacă s-ar apuca să studieze…“ Şi această părere pe care o împărtăşeau toţi colegii, de care ştia şi Joaquín, nu făcea altceva decât să-i otrăvească sufletul. Curând s-a simţit ispitit să renunţe la studiu şi să încerce să-l învingă pe celălalt pe alt teren; dar, spunându-şi „Eh, ce ştiu ei“, a rămas credincios firii sale. Mai mult, oricât de tare ar fi încercat să-l întreacă pe Abel în isteţime şi farmec, nu reuşea. La glumele lui nu râdea nimeni şi trecea drept serios din cale-afară. „Tu eşti funebru“, îi spunea Federico Cuadrado, „glumele tale sunt glume de doliu.“

Au terminat amândoi liceul. Abel s-a dedicat artelor, începând să studieze pictura, iar Joaquín s-a înscris la Facultatea de Medicină. Se vedeau frecvent şi-şi povesteau unul altuia despre progresele pe care le făcea fiecare în domeniul său, Joaquín încăpăţânându-se să-i demonstreze lui Abel că şi medicina este o artă, ba chiar o artă plastică, în care inspiraţia poetică îşi are locul ei. Alteori, în schimb, îi arăta că dispreţuieşte artele frumoase, care moleşesc spiritul, exaltând ştiinţa,

cea care înalţă, fortifică şi sporeşte spiritul prin adevăr.

— Dar nici medicina nu e o ştiinţă, îi spunea Abel. Nu e decât o artă, o practică derivată din ştiinţe.

— Eu n-am să îmbrăţişez meseria de a vindeca bolnavi, răspundea Joaquín.

— Meserie foarte cinstită şi foarte utilă… adăuga celălalt.

— Da, însă nu pentru mine. O fi cât de cinstită şi utilă vrei tu, dar eu detest această cinste şi această utilitate. A face bani luând pulsul, cercetând limba şi prescriind fel de fel de reţete, o fi pentru alţii. Eu aspir la mai mult.

— La mai mult?

— Da; eu vreau să fiu un deschizător de drumuri. Mă gândesc să mă dedic cercetării ştiinţifice. Gloria medicală este a celor care descifrează misterul câte unei boli, şi nu a celor care aplică teoria cu mai mult sau mai puţin noroc.

— Mă bucur să te văd aşa, idealist.

— De ce, crezi că numai voi, artiştii, pictorii, visaţi la glorie?

— Omule, n-a zis nimeni că eu aş visa la una ca asta…

— Nu? Atunci de ce, dacă nu pentru asta, te-ai apucat de pictură?

— Pentru că, dacă nu dai greş, e o meserie care promite…

— Ce promite?

— Mă rog, da, câştigi bani.

— Asta, Abel, să i-o zici lu' mutu'… Te ştiu aproape de când ne-am născut. Pe mine nu mă duci. Te cunosc.

— Şi am încercat eu vreodată să te înşel?

— Nu, dar tu înşeli fără să-ţi propui. Cu aerul ăsta, de om căruia nu-i pasă de nimic, care ia viaţa în glumă, pe care-l doare în cot de toate, eşti un ambiţios fără pereche…

— Eu, ambiţios?

— Da, un ambiţios avid de glorie, de faimă, de renume… Întotdeauna ai fost, din născare. Doar că într-ascuns.

— Dar stai aici, Joaquín, şi spune-mi: am râvnit eu vreodată la premiile tale? N-ai fost tu mereu primul din clasă? Băiatul care promite?

— Ba da, dar vedeta, copilul răsfăţat de prieteni, ai fost tu…

— Şi ce era să fac?…

— Oi fi vrând, poate, să mă faci să cred că nu căutai popularitatea?

— Poate că tu ai căutat-o…

— Eu? Eu? Dispreţuiesc masele!

— Bine, bine; lasă-mă cu prostiile astea şi vindecă-te de ele. Mai bine mi-ai vorbi înc-o dată despre iubita ta.

— Iubită?

— Mă rog, despre verişoara pe care o iubeşti…

Pentru că Joaquín voia să pătrundă în inima verişoarei sale Helena şi pusese în acest efort amoros toată râvna sufletului său închis şi neîncrezător. Iar mărturisirile care îi uşurau sufletul, inevitabilele şi sănătoasele mărturisiri de îndrăgostit chinuit, i le făcea prietenului său Abel.

Şi cât de tare îl făcea Helena să sufere!

— O înţeleg tot mai puţin, îi spunea adesea lui Abel. Fata asta e pentru mine un sfinx…

— Ştii doar ce spunea Oscar Wilde, sau cine-o fi fost: orice femeie e un sfinx fără secrete.

— Ei bine, Helena pare să le aibă. Probabil că iubeşte pe altcineva, cu toate că respectivul nu ştie. Sunt sigur că iubeşte pe altul.

— Şi de ce, mă rog?

— Altfel nu-mi pot explica atitudinea ei faţă de mine…

— Adică de ce nu vrea să te iubească pe tine… ca bărbat, fiindcă sigur te iubeşte ca văr.

— Nu râde de mine!

— Aşadar, pentru că nu te vrea ca iubit, sau, mai clar, ca soţ, trebuie să fie îndrăgostită de altul?

Frumoasă logică!

— Eu mă înţeleg!

— Da, şi eu te înţeleg.

— Tu?

— Nu pretinzi tu că eşti cel care mă cunoaşte cel mai bine? Atunci, de ce ţi se pare deplasat să pretind şi eu că te cunosc? Ne-am cunoscut în acelaşi timp.

— Îţi spun că femeia asta mă înnebuneşte şi mă va face să-mi pierd răbdarea. Nu face decât să se joace cu mine. Dacă mi-ar fi zis de la început că nu, ştiam una şi bună, dar să mă ţină aşa, c-o să vadă ea, c-o să se gândească… Lucrurile astea nu se gândesc… Cocheta!

— Te studiază.

— Pe mine? Ea? Ce e de studiat la mine? Ce poate ea să studieze?

— Joaquín, Joaquín! Te înjoseşti şi o înjoseşti!… Sau crezi că, de îndată ce te-a văzut şi te-a auzit, şi a aflat că o iubeşti, ar trebui să ţi se ofere pe tavă?

— Ştiu, întotdeauna am fost antipatic…

— Haide, omule, n-o lua aşa…

— Femeia asta mă joacă-n foi de viţă! Nu e deloc nobil să se poarte aşa cu un bărbat ca mine, sincer, loial, deschis… Dar dac-ai vedea ce frumoasă e! Şi cu cât e mai rece şi mai dispreţuitoare, cu atât e mai frumoasă! Uneori, nu ştiu dac-o iubesc sau dacă nu cumva o detest… Vrei să i te prezint?

— Omule, dacă tu…

— Bine, am să i te prezint.

— Şi dacă ea vrea…

— Ce anume?

— Am să-i fac portretul.

— Da, omule, ce idee!

Însă în noaptea aceea Joaquín dormi prost, cu gândul la portret, gândindu-se că Abel Sánchez, cel mereu simpatic fără să-şi propună, cel răsfăţat de soartă, avea să-i facă portretul Helenei.

Ce-avea să iasă din asta? Oare şi Helena avea să-l găsească mai atrăgător pe Abel, precum colegii lor? Se gândi să dea înapoi, dar, pentru că îi făgăduise…

II

— Cum ţi s-a părut verişoara mea? îl întrebă Joaquín pe Abel a doua zi după ce i-o prezentase pe Helena şi-i vorbise acesteia despre portret, iar ea acceptase bucuroasă.

— Omule, vrei adevărul?

— Întotdeauna adevărul, Abel; dacă ne-am spune mereu adevărul, tot adevărul, ăsta ar fi raiul.

— Da, şi dacă fiecare şi-ar mărturisi sieşi adevărul…

— În fine, aşadar, adevărul!

— Adevărul este că verişoara ta şi viitoarea ta soţie, Helena, mi se pare o adevărată păuniţă; adică, un păun-femelă… Mă-nţelegi.

— Da, te-nţeleg.

— Cum nu prea ştiu să mă exprim decât cu pensula…

— Şi o să pictezi păuniţa, sau păunul-femelă, înfăţişându-i coada făcută evantai şi plină de ochi, căpşorul…

— Ca model, e nemaipomenită. Nemaipomenită, băiete! Ce ochi! Ce gură! Gura aceea cărnoasă, şi totodată strânsă… ochii aceia care nu privesc… Ce gât! Şi, mai ales, ce nuanţă a tenului! Dacă nu te fac să te simţi incomod…

— Eu, să mă simt incomod?

— Am să-ţi zic că are un ten de indiancă sălbatică, sau mai bine, de fiară neîmblânzită. Are ceva de panteră, în cel mai flatant sens. Şi toate astea cufundate într-o răceală…

— Şi încă ce răceală!

— Ei bine, băiete, sper să-ţi fac un portret splendid.

— Mie? Nu ei?

— Nu, portretul va fi pentru tine, chiar dacă e al ei.

— O, asta nu pot accepta! Portretul trebuie să fie pentru ea.

— Bine, pentru amândoi. Cine ştie… Poate prin el vă voi uni.

— Hai să vedem dacă, din pictor de portrete, nu devii…

— Ce vrei tu, Joaquín! Codoş, dacă vrei, doar să nu te mai ştiu suferind atât. Mă doare să te văd astfel.

Curând au început şedinţele de pozat – şi se întâlneau tustrei. Helena se aşeza solemn şi rece pe scaun, doldora de dispreţ, ca o zeiţă târâtă prin furtuni de soartă. „Pot vorbi?“ îl întrebă în prima zi, iar Abel îi răspunse: „Da, puteţi vorbi şi vă puteţi mişca în voie; pentru mine, e chiar mai bine să vorbiţi şi să vă mişcaţi, fiindcă aşa prinde viaţă fizionomia… Asta nu e o fotografie şi, în plus, nu vă vreau preschimbată în statuie…“

Iar ea vorbea, vorbea, dar mişcându-se puţin şi studiindu-şi ţinuta. Ce zicea? Ei nu ştiau. Pentru că şi unul, şi celălalt nu făceau decât s-o mănânce din ochi; o vedeau, nu o auzeau vorbind.

Iar ea vorbea, vorbea, părându-i-se că e o dovadă de educaţie să nu tacă, şi vorbea înţepându-l pe Joaquín ori de câte ori avea ocazia.

— Cum stai cu clientela, verişoare? îl întreba.

— Chiar te interesează atât de tare?

— Cum să nu mă intereseze, omule, cum să nu mă intereseze? Închipuieşte-ţi…

— Nu, nu-mi închipui.

— De vreme ce tu te interesezi atât de mult de viaţa mea, n-am încotro decât să mă interesez şi eu de a ta. Şi în plus, cine ştie…

— Cine ştie ce?

— Haideţi, lăsaţi asta, îi întrerupse Abel. Nu faceţi decât să vă certaţi.

— E firesc, spuse Helena. Între rude… Şi în plus, se zice că aşa începe totul.

— Ce să înceapă? se trezi Joaquín.

— Asta tu ar trebui să ştii, verişoare, fiindcă tu ai început.

— Ceea ce voi face va fi să închei.

— Sunt mai multe feluri de a încheia, verişoare.

— Şi mai multe de a începe.

— Fără îndoială. Ce, mă schimonosesc din pricina acestui duel, Abel?

— Nu, nu; dimpotrivă. Duelul ăsta, după cum îl numiţi, dă mai multă expresie privirii şi gesturilor. Însă…

Două zile mai târziu, Abel şi Helena se tutuiau; asta fusese voia lui Joaquín, care în cea de-a treia zi lipsi de la o şedinţă de pozat.

— Să vedem, să vedem cum merge, spuse Helena, ridicându-se ca să vadă portretul.

— Cum ţi se pare?

— Nu mă pricep, şi-apoi, nu sunt eu cea mai în măsură să ştiu dacă mi se pare sau nu.

— Poftim? Nu ai oglindă? Nu te-ai privit în ea?

— Ba da, însă…

— Însă ce?

— Ce ştiu eu!…

— Nu te găseşti suficient de frumoasă când te uiţi în oglindă?

— Nu fi linguşitor!

— Bine, atunci îl vom întreba pe Joaquín.

— Nu-mi vorbi despre el, te rog. Ce nesuferit!

— Tocmai despre el voiam să-ţi vorbesc.

— Atunci, plec…

— Nu. Ascultă. E foarte urât ce faci cu băiatul ăsta.

— Ah! Acum te-ai transformat în avocatul lui? Treaba cu portretul e un pretext?

— Uite, Helena, nu e bine să te porţi aşa, să te joci cu sentimentele vărului tău. El e cam, în fine, cam…

— Da, insuportabil!

— Nu, e un tip retras, mândru din fire, încăpăţânat, plin de el; dar e bun, cinstit până-n

măduva oaselor, inteligent. Îl aşteaptă un viitor strălucit în carieră; te iubeşte ca un nebun…

— Şi dacă, în pofida tuturor acestor lucruri, eu nu-l iubesc?

— Atunci, trebuie să i-o spui pe şleau.

— De parcă nu i-aş fi spus-o pe şleau! Sunt sătulă să-i zic că mi se pare un băiat bun, dar că tocmai de-asta, fiindcă mi se pare un băiat bun, un văr extraordinar – şi nu vreau să fac o glumă –, de-asta nu-l vreau ca logodnic, fiindcă el despre asta-mi vorbeşte.

— Dar el zice…

— Dacă el ţi-a spus altceva, înseamnă că nu ţi-a spus adevărul, Abel. Ar trebui să-l îndepărtez şi să-i interzic să-mi vorbească, de vreme ce e vărul meu? Vărul meu! Ce amuzant!

— Nu-ţi bate joc.

— Dacă nu pot…

— El speră la mai mult, se încăpăţânează să creadă că, de vreme ce nu-l iubeşti pe el, eşti îndrăgostită în taină de altul…

— Asta ţi-a spus?

— Da, asta mi-a spus.

Helena îşi muşcă buzele, se înroşi şi tăcu pentru o clipă.

— Da, asta mi-a spus, repetă Abel, odihnindu-şi mâna dreaptă pe malştocul care stătea sprijinit de pânză şi ţintuind-o cu privirea, de parcă ar fi vrut să ghicească înţelesul vreunei trăsături a chipului ei.

— Ei bine, dacă se încăpăţânează…

— Atunci?

— Până la urmă, va reuşi să mă facă să mă îndrăgostesc de altul…

În acea după-amiază, Abel n-a mai pictat. Iar el şi Helena au devenit iubiţi.

III

Succesul portretului Helenei a fost răsunător. Întotdeauna era cineva care să-l contemple în faţa vitrinei în care fusese expus. „Avem încă un pictor mare“, spuneau. Iar ea, Helena, încerca să treacă pe lângă locul unde-i era expus portretul pentru a auzi comentariile şi se plimba pe străzile din oraş ca un nemuritor portret viu, ca o operă de artă care se împăunează. Oare nu se născuse pentru asta? Joaquín abia dacă mai punea geană peste geană.

— E mai rău ca niciodată, îi spuse lui Abel. Se joacă, pur şi simplu, cu mine. O să mă ucidă!

— Desigur! Se simte deja ca o frumuseţe profesionistă…

— Da, ai imortalizat-o. O altă Gioconda!

— Însă tu, ca medic, îi poţi lungi viaţa…

— Sau i-o pot scurta.

— Să lăsăm tragismul.

— Şi ce să fac, Abel? Ce să fac?

— Să ai răbdare…

— Mai mult, mi-a spus lucruri din care am dedus că i-ai povestit că o credeam îndrăgostită de altul…

— A fost pentru a-ţi pleda cauza…

— Pentru a-mi pleda cauza… Abel, Abel, tu eşti de acord cu ea… voi mă înşelaţi…

— Să te înşelăm? Prin ce? Ţi-a promis ea ceva?

— Dar ţie?

— E cumva logodnica ta?

— Dar e, oare, a ta?

Abel tăcu, schimbându-se la faţă.

— Vezi? exclamă Joaquín, bâlbâindu-se şi tremurând. Vezi?

— Ce?

— Ai să negi şi acum? Ai tupeul să negi?

— Ei bine, Joaquín, suntem prieteni încă dinainte de a ne cunoaşte cu adevărat, aproape fraţi…

— Şi fratelui îi înfigi cuţitul pe la spate, nu-i aşa?

— Nu te burzului aşa; ai răbdare…

— Răbdare? Ce altceva e viaţa mea, dacă nu o continuă răbdare, o continuă suferinţă?… Tu eşti cel simpatic, cel răsfăţat, învingătorul, artistul… Iar eu…

Lacrimile care-i ţâşniră din ochi îi curmară vorba.

— Ce-aş fi putut să fac, Joaquín, ce-ai fi vrut să fac?…

— Să nu-i fi cerut mâna, de vreme ce o iubeam!

— Dar ea a fost, Joaquín, ea a fost cea care…

— Desigur, pe tine, artistul, norocosul, favoritul soartei, pe tine te solicită ele. Acum e a ta, deci…

— Eu sunt al ei, îţi spun…

— Da, eşti al păuniţei, al frumuseţii sale profesioniste, al Giocondei… Vei fi pictorul ei… O vei picta în toate posturile şi formele, în orice lumină, îmbrăcată şi dezbrăcată…

— Joaquín!

— Şi astfel o vei imortaliza. O să trăiască atât cât vor trăi tablourile tale. Adică, de trăit nu va trăi! Pentru că Helena nu trăieşte; ea durează. Va dura ca marmura din care e făcută. Pentru că e de piatră – rece şi dură, rece şi dură, ca tine. O grămadă de carne…!

— Nu te enerva, ţi-am spus.

— Cum să nu mă enervez, omule, cum să nu mă enervez? Asta e o infamie, o ticăloşie!

Se simţi abătut şi tăcu, de parcă i-ar fi lipsit cuvintele în stare să exprime violenţa patimii sale.

— Dar stai aici, omule, îi spuse Abel cu cel mai dulce glas, care era şi cel mai teribil, şi gândeşte-te. Aş fi putut eu s-o fac să te iubească, dacă ea nu

voia să te iubească? Nu eşti potrivit pentru ea ca logodnic…

— Da, nimeni nu mă place; m-am născut osândit.

— Joaquín, ţi-o jur…

— Nu jura!

— Îţi jur că, dacă ar depinde numai de mine, Helena ar fi logodnica ta, iar mâine ţi-ar deveni soţie. Dacă aş putea să ţi-o cedez…

— Mi-ai vinde-o pe o farfurie cu linte, nu-i aşa?

— Nu, nu ţi-aş vinde-o. Ţi-aş ceda-o pe gratis şi m-aş bucura să vă văd fericiţi, dar…

— Da, ea nu mă iubeşte şi te iubeşte pe tine, nu-i aşa?

— Aşa e!

— Pe mine mă respinge, pe mine, care o căutam, şi te caută pe tine, care o respingeai.

— Exact. Chiar dacă nu mă crezi, sunt un sedus.

— Cum te mai umfli în pene! Îmi faci silă.

— Mă umflu în pene?

— Da, fiind sedus, eşti mai mult decât un seducător. Sărmană victimă! Se bat femeile pentru tine…

— Nu mă scoate din ţâţâni, Joaquín…

— Pe tine? Să te scot din ţâţâni pe tine? Îţi spun că asta e o ticăloşie, o infamie, o crimă… Am terminat-o cu tine pentru totdeauna!

Iar apoi, schimbând tonul, cu lacrimi amare în glas:

— Fie-ţi milă de mine, Abel, fie-ţi milă. Vezi că toţi se uită chiorâş la mine, vezi că toţi s-au făcut piedici în calea mea… Tu eşti tânăr, norocos, răsfăţat; sunt atâtea femei care… Lasă-mi-o pe Helena; nu aş putea să mă îndrept către altcineva… Lasă-mi-o pe Helena…

— Dar eu ţi-o las…

— Fă-o să mă asculte. Fă-o să mă cunoască. Fă-o să afle că mor după ea, că fără ea n-aş putea trăi…

— N-o cunoşti…

— Ba da, vă cunosc! Dar, pentru Dumnezeu, jură-mi că nu te vei căsători cu ea…

— Dar cine-a vorbit despre căsătorie?

— Ah, atunci e numai ca să-mi aprindeţi gelozia? Dacă ea nu e decât o cochetă… mai rău decât o cochetă, o…

— Taci! izbucni Abel.

Şi vocea îi fusese atât de tunătoare, încât Joaquín tăcu brusc, privindu-l.

— E imposibil, Joaquín, cu tine nu e chip! Eşti imposibil!

Şi Abel plecă.

„Am petrecut o noapte groaznică“, scrise Joaquín în *Confesiunea* sa, „m-am zvârcolit în pat, muşcând din când în când perna, ridicându-mă să beau apă din cana de pe chiuvetă. Am avut febră. Când şi când, mă adânceam în vise cumplite. Mă gândeam să-i ucid şi urzeam în mintea mea, ca şi cum ar fi fost vorba despre o dramă sau un roman pe care eu le scriam, amănuntele sângeroasei mele răzbunări, închipuind dialoguri cu ei. Mi se părea că Helena voise să mă sfideze şi nimic altceva, că se îndrăgostise de Abel din dispreţ faţă de mine, dar că nu putea, un biet morman de carne în faţa oglinzii, să iubească pe nimeni. Şi o doream mai mult ca niciodată, şi cu mai multă furie ca niciodată. Într-unul dintre nenumăratele momente în care încercam să aţipesc, am visat c-o posed alături de trupul rece şi ţeapăn al lui Abel. A fost o furtună de dorinţe necurate, de mânie, de pofte murdare, de furie. Când s-a luminat de ziuă, ostenit de-atâta suferinţă, mi-a revenit judecata. Atunci am înţeles că nu aveam niciun drept asupra Helenei, însă am început să-l urăsc pe Abel din tot sufletul şi să-mi propun totodată s-ascund această ură, s-o hrănesc, s-o cresc, s-o îngrijesc în cotloanele cele mai ascunse din străfundurile sufletului meu. Ură? Încă nu voiam să-i dau nume, nici nu voiam să recunosc că mă născusem,

predestinat, cu aluatul şi sămânţa ei în mine. În noaptea aceea m-am născut din nou, în iad.“

IV

— Helena, îi spuse Abel, povestea asta cu Joaquín îmi răpeşte somnul!

— Ce poveste?

— Când o să-i spun că ne căsătorim, nu ştiu ce se va întâmpla. Şi asta cu toate că pare liniştit, ca şi cum s-ar fi resemnat la gândul iubirii noastre…

— Da, ce să zic, nu e el omul care să se resemneze!

— Adevărul e că n-am făcut deloc bine.

— Cum? Începi şi tu? Oare noi, femeile, chiar suntem nişte dobitoace la jug, care se dau cu împrumut, se închiriază şi se vând?

— Nu, dar…

— Dar ce?

— El a fost cel care mi te-a prezentat, ca să-ţi fac portretul, iar eu am profitat…

— Şi bine-ai făcut! Eram oare logodită cu el? Şi chiar dac-aş fi fost! Fiecare îşi vede de viaţa lui.

— Da, dar…

— Spune-mi, ce te apasă? Din partea mea… Chiar dacă m-ai părăsi acum, acum, când sunt logodită cu tine şi toţi ştiu că eşti iubitul meu, şi că-mi vei cere curând mâna, tot nu l-aş căuta pe Joaquín, nici vorbă! N-aş face asta niciodată. Aş avea mai mulţi pretendenţi decât pot număra pe degete – şi-şi flutură mâinile lungi, cu degete osoase, aceleaşi mâini pe care cu atâta dragoste le pictase Abel, şi-şi mişcă degetele ca şi cum ar fi vrut să-şi ia zborul.

Abel îi luă mâinile în palmele sale mari, le duse la gură şi i le sărută îndelung. Iar apoi o sărută pe gură…

— Dă-mi pace, Abel!

— Helena, ai dreptate, n-o să ne umbrim fericirea gândindu-ne ce simte şi cât suferă sărmanul Joaquín…

— Sărman? Nu e altceva decât un invidios!

— Dar există invidie, Helena…

— N-are decât să se supere!

Şi, după câteva clipe de tăcere neagră:

— Bineînţeles, o să-l invităm la nuntă…

— Helena!

— Ce-i rău în asta? E vărul meu, cel mai vechi prieten al tău; lui îi datorăm faptul că ne-am cunoscut. Şi, dacă nu-l inviţi tu, am să-l invit eu. Dacă nu acceptă, prea bine! Dacă acceptă, cu atât mai bine!

V

Când Abel îi dădu lui Joaquín vestea nunţii, acesta spuse:

— Aşa a fost să fie. Fiecare om îşi are perechea.

— Dar înţelegi prea bine…

— Da, înţeleg, nu sunt nici nebun şi nici furios. Înţeleg şi accept, să fiţi fericiţi… Eu nu voi mai putea fi.

— Dar, Joaquín, pentru Dumnezeu, te rog…

— Ajunge şi să nu mai vorbim despre asta. Fă-o fericită pe Helena şi sper ca şi ea să te facă fericit… V-am iertat deja.

— Cu-adevărat?

— Da, cu-adevărat. Vreau să vă iert. Am să-mi văd de viaţa mea.

— Atunci îndrăznesc să te invit la nuntă, în numele meu…

— Şi în numele ei, nu?

— Da, şi în numele ei.

— Înţeleg. Am să vin, ca fericirea voastră să fie deplină. Am să vin.

Drept cadou de nuntă, Joaquín îi trimise lui Abel două pistoale damaschinate splendide; ca pentru un artist.

— Sunt pentru a-ţi trage un glonţ în ţeastă când ai să te saturi de mine, îi spuse Helena viitorului ei soţ.

— Ce ţi se mai năzare, femeie!

— Cine ştie care sunt intenţiile lui… Îşi petrece viaţa urzind planuri.

„În zilele care au urmat celei în care mi-a spus că se căsătoresc“, scrise în *Confesiunea* sa Joaquín, „am simţit cum îmi îngheaţă sufletul. Şi gheaţa îmi strângea inima. Erau flăcări de gheaţă.

Nu puteam respira. Ura faţă de Helena, şi mai ales faţă de Abel, pentru că ură era, ură rece, ale cărei rădăcini îmi străpungeau sufletul, mă împietrise. Nu era o buruiană rea, ci un sloi de gheaţă care mi se înfipsese în inimă; era, mai degrabă, întregul meu suflet congelat în acea ură. Şi era o gheaţă atât de cristalină, încât vedeam totul prin ea, cu o claritate desăvârşită. Îmi dădeam perfect seama că dreptatea, ceea ce se numeşte dreptate, se afla de partea lor; că eu nu puteam să invoc niciun drept asupra ei; că nu trebuie şi nu se poate sili afecţiunea unei femei; că, de vreme ce se iubeau, era firesc să se unească. Însă totodată simţeam, vag, că eu fusesem cel care îi făcuse nu doar să se cunoască, ci şi să se iubească; că din dispreţ pentru mine ajunseseră să se înţeleagă; că mare parte din hotărârea Helenei izvora din dorinţa ei de a mă înnebuni şi de a mă face să sufăr, de a mă face să scrâşnesc din dinţi, de a mă umili în ochii lui Abel, iar hotărârea lui venea dintr-un egoism suveran, care nu-i îngăduise niciodată să simtă suferinţa altuia. În chip ingenuu şi natural, nu-şi dădea seama că pe lume există şi alţi oameni. Noi, ceilalţi, eram cel mult modele pentru tablourile sale. Nici nu ştia să urască; într-atât era de plin de el.

M-am dus la nuntă cu sufletul brumat de ură, cu inima glasată, acoperită de un strat grunjos, dar cuprins de o frică de moarte, temându-mă că, auzindu-i spunând «da», gheaţa avea să se spargă şi, cu inima înecată, aveam să cad mort sau să mă imbecilizez. M-am dus la nuntă cum te duci la moarte. Iar ceea ce mi s-a întâmplat acolo a fost mai mortal decât însăşi moartea; a fost mai rău, mult mai rău decât dac-aş fi murit. Ce n-aş fi dat să mor atunci, pe loc!

Ea era foarte frumoasă. Când m-a salutat, am simţit cum o spadă de gheaţă, de gheaţă înăuntrul gheţii din inima mea, pe lângă care inima mea era caldă încă, mi-o străpunge; era zâmbetul insolent

al compasiunii ei. «Mulţumesc!» mi-a zis, iar eu am înţeles: «Sărmanul Joaquín!» El, Abel, nici nu ştiu dacă m-a văzut măcar. «Îţi înţeleg sacrificiul», mi-a zis ea, doar ca să nu tacă. «Nu, nici vorbă de asta», i-am răspuns. «Ţi-am spus că voi veni şi am venit; vezi doar că sunt rezonabil; nu-l puteam dezamăgi pe prietenul meu dintotdeauna, pe fratele meu.» Probabil că i s-a părut convenabilă atitudinea mea, deşi puţin jucată. Eu stăteam acolo ca o stană de piatră.

Pe când se apropia momentul fatal, număram secundele. «Peste puţină vreme», îmi spuneam, «s-a terminat totul pentru mine!» Cred că mi s-a oprit inima. Am auzit distinct cele două *da*-uri, unul rostit de el şi unul rostit de ea. Ea m-a privit chiar când îl pronunţa. Şi am rămas mai rece decât înainte, fără nicio tresărire, fără nicio palpitaţie, ca şi cum n-aş fi auzit nimic care să aibă legătură cu mine. Iar asta m-a umplut de o spaimă infernală. M-am simţit mai rău decât un monstru, m-am simţit ca şi cum n-aş fi existat, ca şi cum n-aş fi fost altceva decât o bucată de gheaţă, iar asta pentru totdeauna. Am ajuns să-mi pipăi carnea, să mă ciupesc, să-mi iau pulsul. «Sunt, oare, viu? Şi sunt eu?» m-am întrebat.

Nu vreau să-mi amintesc tot ce s-a întâmplat în acea zi. Şi-au luat rămas bun de la mine şi au plecat în voiaj de nuntă, în luna de miere. Eu m-am cufundat în cărţile mele, în studiu, în programul cu clientela pe care începusem să o am. Vivacitatea mentală pe care mi-a dat-o acea lovitură, a unui lucru ireparabil, descoperirea în mine însumi a faptului că nu există suflet, m-au împins să caut în studiu nu doar consolare – de consolare nu aveam nevoie, nici nu mi-o doream –, ci sprijin pentru o ambiţie imensă. Trebuia să strivesc, prin faima numelui meu, faima incipientă a lui Abel; descoperirile mele ştiinţifice, operă de artă, de adevărată poezie, aveau să pună în umbră tablourile lui. Helena trebuia să înţeleagă într-o zi

că eu, medicul, antipaticul, eram cel care avea să-i dea o aureolă de glorie, şi nu el, pictorul. M-am cufundat în studiu. Am ajuns chiar să cred că aveam să-i uit! Am vrut să fac din ştiinţă un narcotic şi totodată un stimulent!“

VI

La scurtă vreme după întoarcerea mirilor din luna de miere, Abel a căzut bolnav la pat, aşa că l-au chemat pe Joaquín să-l consulte şi să-l trateze.

— Sunt foarte neliniştită, Joaquín, îi spuse Helena; azi-noapte a delirat întruna, iar în timp ce delira, te-a strigat fără-ncetare.

Joaquín şi-a examinat prietenul cu mare băgare de seamă şi migală, iar apoi, uitându-se în ochii verişoarei sale, i-a spus:

— E lucru grav, dar cred că am să-l salvez. Eu sunt cel care nu mai are scăpare.

— Da, salvează-mi-l, exclamă ea. Şi ştii doar…

— Da, ştiu totul!

Şi a plecat.

Helena s-a dus la patul unde zăcea soţul ei, i-a pus o mână pe fruntea care ardea şi a început să tremure. „Joaquín, Joaquín“, delira Abel, „iartă-ne, iartă-mă!“

— Linişteşte-te, îi spuse aproape la ureche Helena, linişteşte-te! A venit să te vadă şi spune c-o să te vindece, c-o să te facă bine… Zice să te linişteşti…

— O să mă vindece?… repetă mecanic bolnavul.

Joaquín ajunse acasă arzând la rândul lui, dar cu o febră de gheaţă. „Şi dac-ar muri!…“ se gândea el. Se aruncă îmbrăcat pe pat şi începu să-şi imagineze scene despre ce s-ar fi întâmplat dacă Abel ar fi murit; doliul Helenei, convorbirile lui cu văduva, remuşcarea acesteia, cum ea descoperea cine era el, Joaquín, şi cum, cu ce violenţă avea nevoie de răzbunare şi avea nevoie de ea, şi cum îi cădea ea, în cele din urmă, în braţe şi recunoştea că

acel lucru, trădarea, nu fusese decât un coşmar, un vis rău de cochetă; că întotdeauna îl iubise pe el, pe Joaquín, şi nu pe altul. „Însă nu va muri!“ îşi spuse apoi. „N-am să-l las eu să moară, nu trebuie să-l las, la mijloc e onoarea mea, şi-apoi… am nevoie de el viu!“

Şi când zicea „Am nevoie de el viu!“ îi tremura tot sufletul, aşa cum tremură frunzele unui stejar atunci când suflă uraganul.

„Au fost zile cumplite acelea în care Abel zăcea bolnav“, scria în *Confesiunea* lui celălalt, „zile de chin incredibil. Era în puterea mea să-l las să moară, ba mai mult, să-l omor fără ca nimeni să bănuiască ceva, fără să rămână vreo urmă. Am întâlnit, în practica medicală, cazuri de morţi misterioase, pe care le-am văzut apoi iluminate de tragica fulguranţă a unor întâmplări ulterioare: o nouă nuntă a văduvei, şi altele de acest gen. Am luptat atunci cum nu am luptat niciodată cu mine însumi, cu acel balaur urât mirositor care mi-a otrăvit şi întunecat viaţa. Erau în joc onoarea mea de medic, onoarea mea de om, precum şi sănătatea mea mintală, judecata mea. Am înţeles că mă zbăteam în ghearele nebuniei; am văzut spectrul demenţei umbrindu-mi inima. Şi am învins. L-am salvat pe Abel de la moarte. Nu m-am simţit nicicând mai fericit, mai împlinit. Excesul nefericirii mele m-a făcut să fiu peste măsură de fericit pentru reuşită.“

— E în afara oricărui pericol… soţul tău, îi spuse Joaquín într-o zi Helenei.

— Mulţumesc, Joaquín, mulţumesc – şi îi luă mâna într-a ei; nu ştii cât îţi datorăm…

— Nici voi nu ştiţi cât vă datorez.

— Pentru Dumnezeu, nu spune asta; acum, când îţi datorăm atât de mult, să nu ne întoarcem la…

— Nu, nu mă întorc la nimic. Vă datorez multe. Boala lui Abel m-a învăţat o mulţime, chiar o mulţime de lucruri…

— A, îl iei drept un caz?

— Nu, Helena, nu; cazul sunt eu!

— Nu te înţeleg.

— Nici eu nu mă înţeleg pe deplin. Dar îţi spun că, zilele astea, pe când mă luptam să-ţi salvez soţul…

— Spune că pe Abel!

— Bine, fie; pe când luptam să-l salvez, am cercetat, odată cu boala lui, propria-mi boală şi fericirea voastră, şi m-am hotărât să… mă căsătoresc!

— Ah, dar ai o logodnică?

— Nu, deocamdată nu, dar îmi voi căuta. Am nevoie de un cămin. Am să-mi caut o femeie. Sau poate crezi, Helena, că nu voi găsi o femeie care să mă iubească?

— Nici nu-i nevoie s-o cauţi tu, omule, nici nu-i nevoie!…

— O femeie care să mă iubească, zic.

— Da, te-am înţeles; o femeie care să te iubească, da!

— Pentru că sunt o partidă…

— Da, fără îndoială, eşti o partidă bună… Eşti tânăr, nu eşti sărac, ai o carieră promiţătoare, ai început să te bucuri de faimă, mă rog…

— Mă rog… da, dar sunt antipatic, nu-i aşa?

— Nu, omule, nu; chiar nu eşti antipatic!

— Vai, Helena, Helena! Unde am să găsesc o femeie…?

— Care să te iubească?

— Nu, care să nu mă înşele, care să-mi spună adevărul, care să nu-şi râdă de mine, Helena, care să nu-şi râdă de mine!… Care să se mărite cu mine din disperare, pentru ca eu s-o întreţin, dar să-mi spună asta…

— Bine-ai zis că eşti bolnav, Joaquín. Însoară-te!

— Şi crezi, Helena, că există cineva, bărbat sau femeie, care să mă poată iubi?

— Nu-i om pe lume care să nu poată găsi pe cineva care să-l iubească.

— Şi am s-o iubesc oare pe soţia mea? Am s-o pot iubi? Spune-mi.

— Asta mai lipsea acum…

— Fiindcă uite ce-i, Helena, nu-i atât de rău să nu fii iubit, să nu poţi fi iubit, cât să nu poţi iubi.

— Asta o zice don Mateo, parohul, despre diavol, că nu poate iubi.

— Şi diavolul umblă pe pământ, Helena.

— Taci! Nu-mi mai spune asemenea lucruri.

— Mai rău e că mi le spun mie însumi.

— Taci, atunci!

VII

Se apucă Joaquín, pentru a se salva, voind să afle refugiu pentru patima lui, să caute o femeie, braţele materne ale unei soţii care să-l apere de ura pe care o simţea, o poală unde să-şi ascundă capul, ca un copil care se teme de baubau, ca să nu vadă privirea infernală a balaurului de gheaţă.

Ah, sărmana Antonia!

Ea se născuse pentru a fi mamă; era numai tandreţe şi milă. În Joaquín ghici, cu un instinct dumnezeiesc, un bolnav, un infirm sufleteşte, un posedat şi, fără să ştie de ce, se îndrăgosti de nefericirea lui. Simţea o atracţie misterioasă pentru cuvintele reci şi tăioase ale acelui medic care nu credea în virtutea altuia.

Antonia era singura fiică a unei văduve pe care o trata Joaquín.

— Credeţi că va scăpa? îl întreba ea.

— Găsesc că e greu, foarte greu. E, sărmana, foarte muncită, aproape sfârşită; trebuie să fi suferit mult. Inima îi e tare slăbită…

— Salvaţi-mi-o, don Joaquín; salvaţi-mi-o, pentru Dumnezeu! Dac-aş putea, mi-aş da viaţa pentru ea!

— Nu, asta nu se poate. Şi-apoi, cine ştie? Viaţa dumitale, Antonia, e cu siguranţă mai necesară decât a ei…

— Viaţa mea? Pentru ce? Pentru cine?

— Cine ştie!…

Şi sărmana văduvă muri.

— Nu s-a putut face nimic, Antonia, spuse Joaquín. Ştiinţa e neputincioasă!

— Da, aşa a vrut Dumnezeu.

— Dumnezeu?

— Ah! – şi Antonia îşi aţinti privirea tremurătoare asupra lui Joaquín, cu ochii înfundaţi în orbite şi tăioşi. Dar dumneata nu crezi în Dumnezeu?

— Eu? Nu ştiu…

Pe biata orfană, mila pe care o simţea faţă de medicul acela o făcu să uite pentru o clipă de moartea mamei sale.

— Şi dacă eu nu aş crede în El, ce-aş face acum?

— Viaţa poate orice, Antonia.

— Dar mai mult poate moartea! Iar acum… atât de singură… fără nimeni alături…

— Da, asta da, singurătatea e cumplită. Dar ai amintirea sfintei dumitale mame, care a trăit pentru a se încredinţa lui Dumnezeu… Există o singurătate mult mai cumplită!

— Care?

— A celui pe care toţi îl dispreţuiesc, de care toţi îşi râd… A celui care nu găseşte pe nimeni să-i spună adevărul…

— Şi ce adevăr ai vrea să ţi se spună?

— O să mi-l spui dumneata acum, aici, deasupra trupului cald încă al mamei dumitale? Îmi juri c-o să mi-l spui?

— Da, o să vi-l spun.

— Bine; eu sunt un antipatic, nu-i aşa?

— Nu, nu-i aşa!

— Adevărul, Antonia…

— Nu, nu-i aşa!

— Atunci ce sunt?

— Dumneata? Dumneata eşti un nefericit, un om care suferă…

Lui Joaquín i se topi gheaţa din inimă şi i se iviră lacrimi în ochi. Şi se cutremură din nou, până în străfundul sufletului. Peste puţină vreme, Joaquín şi orfana îşi oficializară logodna, hotărâţi să se căsătorească de îndată ce avea să treacă anul ei de doliu.

„Biata mea nevestică“, scria, ani mai târziu, Joaquín în *Confesiunea* lui, „s-a încăpăţânat să mă iubească şi să mă vindece, să învingă repulsia pe care fără îndoială i-o inspiram. Nu mi-a spus niciodată asta, nu mi-a dat niciodată de înţeles. Dar se putea să nu-i inspir repulsie, mai ales când i-am dezvăluit lepra sufletului meu, cangrena urii mele? S-a căsătorit cu mine cum s-ar fi căsătorit cu un lepros, nu încape îndoială în privinţa asta, din milă dumnezeiască, din spirit de abnegaţie şi de sacrificiu creştinesc, pentru a-mi salva sufletul şi a-l salva astfel şi pe al său, din eroism al sfinţeniei. Şi a fost o sfântă! Însă nu m-a vindecat de Helena, nu m-a vindecat de Abel! Sfinţenia ei a fost pentru mine un prilej în plus de remuşcări.

Blândeţea ei mă irita. Au fost dăţi în care, Dumnezeu să mă ierte, aş fi vrut-o rea, colerică, dispreţuitoare.“

VIII

Între timp, gloria artistică a lui Abel continua să sporească şi să se împlinească. Era deja unul dintre pictorii renumiţi în întreaga ţară, şi faima lui începea să treacă dincolo de graniţe. Iar această faimă crescândă era ca o grindină nimicitoare în sufletul lui Joaquín. „Da, e un pictor foarte ştiinţific; stăpâneşte tehnica; ştie multe, multe; e din cale-afară de iscusit“, spunea despre prietenul lui, în cuvinte şuierătoare. Era un mod de a se preface că-l ridică în slăvi, când de fapt îl înjosea.

Pentru că el, Joaquín, se considera un artist, un adevărat poet în profesia lui, un clinician genial, creativ, intuitiv, şi continua să viseze la a-şi abandona clientela pentru a se dedica ştiinţei pure, patologiei teoretice, cercetării. Dar câştiga atât de bine!…

„Nu era, totuşi, câştigul“, spune în *Confesiunea* lui postumă, „cel care mă împiedica mai cu seamă să mă dedic investigaţiei ştiinţifice. Către aceasta mă trăgea, pe de-o parte, dorinţa de a dobândi faimă şi renume, de a-mi construi o reputaţie ştiinţifică importantă şi de a umbri prin ea reputaţia artistică a lui Abel, de a o pedepsi astfel pe Helena, de a mă răzbuna pe ei, pe ei şi pe toţi ceilalţi, iar aici înlănţuiam cele mai nebuneşti vise ale mele; însă, pe de altă parte, aceeaşi patimă mocirloasă, excesul dispreţului meu şi al urii mele, îmi răpea seninătatea spiritului. Nu, nu aveam starea necesară studiului, care cere un spirit limpede şi liniştit. Clientela mă distrăgea.

Clientela mă distrăgea, dar uneori tremuram gândindu-mă că patima ce mă ţinea încătuşat m-ar

putea orbi, m-ar putea împiedica să dau atenţia cuvenită afecţiunilor sărmanilor mei bolnavi.

Am avut un caz care mi-a răscolit măruntaiele. O tratam pe o sărmană doamnă, care suferea de o boală destul de gravă, nefiind însă un caz disperat, şi căreia el îi făcuse portretul – un portret magnific, una dintre cele mai bune lucrări ale sale, dintre acelea care s-au impus ca opere universale, iar acel portret era primul lucru care îmi capta privirea şi ura când intram în casa bolnavei. În portret era vie, mai vie decât în patul în care zăcea, în carnea şi oasele de-acum suferinde. Iar portretul părea să-mi zică: «Priveşte, el mi-a dat viaţă pentru totdeauna! Să vedem dacă tu-mi prelungeşti cealaltă viaţă, pe cea din lumea pământească.» Iar alături de sărmana bolnavă, în timp ce îi ascultam inima, îi luam pulsul, nu o vedeam decât pe celalaltă, pe cea din portret. Am fost nepriceput, extrem de nepriceput, şi biata bolnavă a murit; am lăsat-o să moară, mai degrabă din stângăcie, din pricina criminalei mele neatenţii. Mi-a fost groază de mine însumi, de viaţa mea blestemată.

La numai câteva zile după moartea acelei doamne, a trebuit să merg la ea acasă pentru a examina un alt bolnav şi am intrat hotărât să nu mă uit la portret. Zadarnic însă, pentru că el, portretul, mă privea, chiar dacă eu nu mă uitam într-acolo, şi îmi atrăgea privirea. La plecare, văduvul m-a condus la uşă. Ne-am oprit lângă portret, iar eu, ca împins de o forţă irezistibilă şi fatală, am exclamat:

— Magnific portret! E cel mai bun dintre cele făcute de Abel!

— Da, îmi răspunse văduvul, e cea mai mare consolare care îmi rămâne. Petrec lungi ceasuri contemplându-l. Parcă mi-ar vorbi.

— Da, da, adăugai, acest Abel e un artist minunat!

Iar la plecare, mi-am zis: «Eu am lăsat-o să moară şi el a înviat-o!»

Joaquín suferea mult de fiecare dată când murea unul dintre bolnavii săi, mai cu seamă copii, însă moartea altora nu îl afecta prea tare.

„De ce-o fi vrând să trăiască?“ îşi zicea despre unul sau altul. „I-aş face chiar o favoare dacă l-aş lăsa să moară…“

Patima sufletească îi ascuţise calităţile de observator psihologic – şi putea ghici de îndată cele mai ascunse mizerii morale. Îşi dădea imediat seama, îndărătul balivernelor convenţionale, care soţi anticipau fără durere, atunci când nu cumva chiar o doreau, moartea soţiilor lor, şi ce femei tânjeau să se elibereze de soţii lor, poate pentru a-i lua de bărbaţi pe alţii, dinainte aleşi. Când, la un an de la moartea pacientului său Álvarez, văduva acestuia se căsători cu Menéndez, prieten intim al defunctului, Joaquín îşi spuse: „Chiar c-a fost ciudată moartea aceea… Dar acum mi-o explic. Omenirea e cel mai murdar lucru care există, iar doamna cutare, damă miloasă, una dintre cele mai cinstite cucoane!…“

— Doctore, îi zise odată unul dintre bolnavii săi, omorâţi-mă, pentru Dumnezeu; omorâţi-mă fără să-mi spuneţi nimic, că nu mai pot… Daţi-mi ceva care să mă facă să adorm pentru totdeauna…

„Şi de ce să nu fac ce vrea omul acesta“, îşi zicea Joaquín, „dacă nu trăieşte decât pentru a suferi? Îmi face rău. Murdară lume!“

Şi, nu de puţine ori, bolnavii lui erau pentru el oglinzi.

Într-o zi veni la el o amărâtă de femeie din împrejurimi, îmbătrânită de vreme şi de muncă, al cărei soţ, după douăzeci şi cinci de ani de căsnicie, se încurcase cu o muiere fără căpătâi. Femeia batjocorită se porni să-i spună păsul.

— Vai, don Joaquín! îi zise. Umblă vorba că ştiţi atâta carte… Nu mi-aţi putea da un leac, să-l vindec pe bărbăţelu’ meu de licoarea fermecată pe care i-o fi dat-o răpănoasa?

— Ce licoare fermecată, femeia lu’ Dumnezeu?

— O să se ducă la ailaltă şi-o să mă lase pe mine, după douăşcinci de ani…

— Mai straniu ar fi fost dacă te-ar fi lăsat imediat după nuntă, când erai tânără, şi poate…

— Vai, nu, domnule, nu! I-a dat o licoare care i-a tulburat minţile; fiindcă, altfel, nu s-ar fi putut întâmpla… Nu s-ar fi putut…

— Licoare fermecată, licoare fermecată… şopti Joaquín.

— Da, don Joaquín; da, o licoare fermecată… Iar dumneavoastră, care ştiţi atâtea, daţi-mi un leac împotriva ei.

— Vai, femeie cumsecade! Cei din vechime s-au străduit în zadar să găsească fântâna tinereţii veşnice…

Iar când biata femeie plecă, mâhnită, Joaquín îşi zise: „Dar nefericita asta nu s-o uita în oglindă? N-o vedea ravagiile lăsate de anii de muncă grea? Oamenii ăştia din popor le pun pe toate pe seama licorilor fermecate sau a invidiei… Nu găsesc de lucru? Invidia… Le iese ceva prost? Invidia. Cel care le pune pe toate pe seama invidiilor altora e un invidios. Şi oare nu suntem cu toţii aşa? Nu mi-or fi dat şi mie să beau o licoare fermecată?“

Vreme de câteva zile, abia dacă se gândi la altceva decât la licoarea fermecată. Şi sfârşi prin a-şi spune: „E păcatul originar!“

IX

Joaquín se căsători cu Antonia căutând în ea un refugiu, iar sărmana femeie îi ghici, desigur, nevoia, văzu cum lucrează ea în inima soţului ei şi cum îi slujeşte drept scut şi posibilă consolare. Îl socotea bolnav pe soţul ei, poate infirm sufleteşte – chiar incurabil. Misiunea ei era aceea a unei infirmiere. Şi o acceptă plină de compasiune, plină de dragoste, spre nefericirea celui care astfel îşi unea viaţa cu a ei.

Antonia simţea că între ea şi Joaquín al ei stă un zid invizibil, un perete cristalin şi transparent de gheaţă. Sărutările soţului i se păreau sărutări furate, când nu erau mânioase.

Joaquín evita să vorbească despre verişoara lui, Helena, în faţa soţiei – care, băgând de seamă acest lucru, aducea mereu vorba despre ea în conversaţiile lor.

Asta la început – cu timpul, evită s-o mai pomenească. Într-o zi, îl chemară pe Joaquín acasă la Abel, ca medic, iar acesta află că Helena purta deja în pântece rodul iubirii cu soţul ei, în timp ce Antonia nu dădea încă niciun semn de acest fel. Şi bietul de el fu asaltat de o ruşinoasă ispită, pentru care simţea că-i dogoresc obrajii, aceea a unui diavol care-i şoptea: „Vezi? E mai bărbat decât tine! El, el, care prin arta lui îi învie şi-i înveşniceşte pe cei pe care tu îi laşi să moară din nepricepere, el va avea în curând un fiu, va aduce pe lume un om nou, o operă a sa în carne şi oase, în timp ce tu… Tu poate că nu eşti în stare de asta… E mai bărbat decât tine!“

Intră abătut şi mohorât în casă.

— Vii de la Abel de-acasă, nu? îl întrebă Antonia.

— Da. Cum ţi-ai dat seama?

— După chipul tău. Casa aia e calvarul tău. Nu trebuia să te duci acolo…

— Şi ce-ai vrea să fac?

— Să te scuzi. Mai importante sunt sănătatea şi liniştea ta…

— Închipuiri de-ale tale…

— Nu, Joaquín, nu încerca să ascunzi asta de mine… Şi nu putu să continue, pentru că lacrimile îi înecară glasul.

Biata Antonia se aşeză. Hohotele de plâns îi sfâşiau pieptul.

— Dar ce-i cu tine, femeie, ce te-a găsit?

— Spune-mi tu ce-i cu tine, Joaquín; destăinuie-te, mărturiseşte-mi…

— N-ai de ce să mă acuzi…

— Haide… O să-mi spui adevărul, Joaquín? Adevărul?

Omul şovăi o clipă, părând că se luptă cu un vrăjmaş nevăzut, cu diavolul lui păzitor, şi, cu un glas rupt dintr-o hotărâre subită, disperată, aproape că ţipă:

— Da, am să-ţi spun adevărul, tot adevărul!

— Tu o iubeşti pe Helena; eşti încă îndrăgostit de Helena.

— Nu, nu sunt! Nu sunt! Am fost, dar nu mai sunt, nu!

— Şi-atunci?

— Atunci, ce?

— De unde se trage chinul în care trăieşti? Pentru că acea casă, casa Helenei, e izvorul proastei tale dispoziţii; casa aia e cea care nu te lasă să trăieşti în pace; e Helena…

— Helena… nu! E Abel!

— Eşti gelos pe Abel?

— Nu, nu o iubesc pe Helena. Dacă ar fi nevasta altuia, nu aş fi gelos pe el. Nu, nu o iubesc pe Helena; o dispreţuiesc, o dispreţuiesc pe păuniţa

asta, pe frumuseţea profesionistă, pe modelul unui pictor la modă, pe iubita lui Abel…

— Pentru Dumnezeu, Joaquín, pentru Dumnezeu!..

— Da, pe iubita lui… legitimă. Sau poate crezi că binecuvântarea unui preot transformă un concubinaj într-o căsătorie?

— Uite ce e, Joaquín, şi noi suntem căsătoriţi ca şi ei…

— Ca ei, nu, Antonia, ca ei, nu! Ei s-au căsătorit ca să mă înjosească, să mă umilească, să mă denigreze; ei s-au căsătorit ca să-şi râdă de mine; ei s-au căsătorit împotriva mea.

Şi bietul om izbucni în hohote de plâns care-i înecau pieptul, tăindu-i respiraţia. Îi venea să moară.

— Antonia, Antonia… suspină cu un firicel de voce stinsă.

— Bietul meu copil! exclamă ea, îmbrăţişându-l.

Şi îi puse capul în poala ei, ca unui copil bolnav, mângâindu-l. Îi spuse:

— Linişteşte-te, Joaquín al meu, linişteşte-te… Sunt aici, sunt eu, soţia ta, pe de-a-ntregul a ta şi numai a ta. Iar acum, că ştiu secretul tău, sunt mai a ta decât înainte şi te iubesc mai mult ca niciodată… Uită-i… Dispreţuieşte-i… Ar fi fost mai rău dacă o asemenea femeie te-ar fi iubit…

— Da, însă el, Antonia, el…

— Uită-l!

— Nu-l pot uita… Mă urmăreşte… Faima lui, gloria lui mă urmăresc pretutindeni…

— Tu vezi-ţi de munca ta şi vei avea parte de toată gloria, pentru că nu eşti mai prejos decât el. Lasă clientela, că nu avem nevoie de ea; să plecăm de-aici la Renada, în casa care a fost a părinţilor mei, iar acolo apucă-te să faci ce-ţi place mai mult, dedică-te ştiinţei, cercetează, descoperă, şi se va vorbi despre tine… Eu am să te ajut cu ce pot. Şi

voi face în aşa fel încât să nu te distragă nimic de la treabă… Şi vei ajunge mai mare decât el…

— Nu pot, Antonia, nu pot! Succesele lui îmi răpesc somnul şi nu m-ar lăsa să lucrez liniştit… Vederea tablourilor lui minunate s-ar interpune între ochii mei şi microscop şi nu mi-ar îngădui să văd ceea ce alţii nu au văzut încă prin el… Nu pot, nu pot…

Şi, coborând glasul ca un copil, aproape bâlbâindu-se, buimăcit parcă de căderea în prăpastia propriei abjecţii, zise suspinând:

— Şi vor avea un copil, Antonia…

— Şi noi îl vom avea, îi şopti ea la ureche, sărutându-l. Nu o să mi-l refuze Preasfânta Fecioară, la care mă rog în fiecare zi… Şi agheasma de la Lourdes…

— Şi tu crezi în licori fermecate, Antonia?

— Cred în Dumnezeu!

— „Cred în Dumnezeu“, repetă Joaquín când se văzu singur; singur cu celălalt. „Şi ce înseamnă să crezi în Dumnezeu? Unde e Dumnezeu? Va trebui să-L caut!“

X

„Când lui Abel i s-a născut un fiu“, scrise în *Confesiunea* sa Joaquín, „am simţit că ura mi se cuibăreşte în suflet. Mă invitase s-o asist pe Helena la naştere, însă m-am scuzat, spunându-i că nu asist la naşteri, ceea ce era adevărat, şi că nu aş fi în stare să-mi păstrez sângele rece, sângele mai degrabă îngheţat, în faţa verişoarei mele, dac-ar fi fost în primejdie. Însă diavolul mi-a strecurat în suflet o ispită feroce: să mă duc s-o asist şi să sugrum copilul pe furiş. Am biruit această idee scârbavnică.

Acea nouă izbândă a lui Abel, a bărbatului, nu a artistului – copilul era o frumuseţe, o capodoperă plesnind de sănătate şi de vigoare, «un îngeraş», cum zicea lumea –, m-a legat şi mai mult de Antonia mea, de la care îl aşteptam pe-al meu. Doream, aveam nevoie ca biata victimă a urii mele oarbe – fiindcă victima era soţia mea, mai mult decât mine – să fie mama copiilor mei, a cărnii din carnea mea, a măruntaielor din măruntaiele mele torturate de diavol. Avea să fie mama copiilor mei şi, prin aceasta, superioară mamelor copiilor altor bărbaţi. Ea, sărmana, mă preferase pe mine, cel antipatic, dispreţuit, luat în derâdere; ea luase ceea ce alta lepădase cu dispreţ şi batjocură. Ba chiar îi vorbea de bine pe cei doi!

Fiul lui Abel – Abelín, căci îi dăduseră numele tatălui, ca pentru a-i duce mai departe stirpea şi gloria –, fiul lui Abel, care avea să devină, cu trecerea timpului, instrumentul răzbunării mele, era o minune de copil. Iar eu trebuia să am unul la fel, ba chiar mai frumos decât el.“

XI

— Şi la ce lucrezi acum? îl întrebă Joaquín pe Abel într-o zi în care, ducându-se să vadă copilul, se întâlniră în camera de lucru.

— Acum am să pictez un tablou istoric, mai bine zis, din Vechiul Testament, şi mă documentez.

— Cum? Căutând modele din epocă?

— Nu; citind Biblia şi comentarii pe marginea ei.

— Bine-am zis că eşti un pictor ştiinţific…

— Iar tu, un medic artist, nu-i aşa?

— Mai rău decât un pictor ştiinţific… literat. Ai grijă să nu faci literatură cu pensula!

— Mulţumesc pentru sfat.

— Şi care va fi subiectul tabloului?

— Uciderea lui Abel de către Cain, primul fratricid.

Joaquín păli şi mai tare şi, aţintindu-l cu privirea pe primul său prieten, îl întrebă cu jumătate de glas:

— Şi cum de ţi-a venit ideea asta?

— Foarte simplu, răspunse Abel, fără să bage de seamă starea în care se afla prietenul său. E sugestia numelui. Cum mă numesc Abel… Am făcut două studii nud.

— Nuduri trupeşti…

— Şi chiar sufleteşti…

— Dar ai de gând să le pictezi şi sufletele?

— Sigur că da! Sufletul lui Cain, al invidiei, şi sufletul lui Abel…

— Cum e sufletul lui?

— Aici mă aflu acum. Nu reuşesc să găsesc expresia sufletului său. Fiindcă vreau să-l pictez înainte să moară, prăbuşit la pământ şi rănit de

moarte de fratele lui. Am aici *Facerea* şi *Cain*, de lord Byron. Ştii piesa?

— Nu, nu ştiu *Cain*. Şi ce-ai scos din Biblie?

— Prea puţin. Stai să vezi. Şi, luând o carte, citi: „După aceea a cunoscut Adam pe Eva, femeia sa, şi ea, zămislind, a născut pe Cain şi a zis: «Am dobândit om de la Dumnezeu.» Apoi a mai născut pe Abel, fratele lui Cain. Abel a fost păstor de oi, iar Cain, lucrător de pământ. Dar, după un timp, Cain a adus jertfă lui Dumnezeu din roadele pământului. Şi a adus şi Abel din cele întâi-născute ale oilor sale şi din grăsimea lor. Şi a căutat Domnul spre Abel şi spre darurile lui, iar spre Cain şi darurile lui n-a căutat…“

— Şi asta de ce?… îl întrerupse Joaquín. De ce a căutat Dumnezeu cu bucurie spre darurile lui Abel şi cu dispreţ spre cele ale lui Cain?

— Asta nu se explică aici…

— Dar tu nu te-ai întrebat, înainte să începi să pictezi tabloul?

— Încă nu. Poate pentru că Dumnezeu îl vedea în Cain pe viitorul ucigaş al fratelui său, pe cel cu sufletul năpădit de invidie…

— Atunci, înseamnă că El îl făcuse invidios, că-i dăduse să bea o licoare fermecată. Citeşte în continuare.

— „Şi s-a întristat Cain tare, şi faţa lui era posomorâtă. Atunci a zis Domnul Dumnezeu către Cain: «Pentru ce te-ai întristat şi pentru ce s-a posomorât faţa ta? Când faci bine, oare nu-ţi este faţa senină? Iar de nu faci bine, păcatul bate la uşă şi caută să te târască, dar tu biruieşte-l!»“

— Şi l-a biruit păcatul, îl întrerupse Joaquín, pentru că Dumnezeu îşi luase mâna de pe el. Continuă!

— „După aceea Cain a zis către Abel, fratele său: «Să ieşim la câmp!» Iar când erau ei în câmpie, Cain s-a aruncat asupra lui Abel, fratele său, şi l-a omorât. Atunci a zis Domnul Dumnezeu către Cain…“

— Ajunge! Nu mai citi. Nu mă interesează ce-a zis Domnul Dumnezeu către Cain când nu mai exista nicio ieşire.

Joaquín îşi sprijini coatele de masă, chipul în palme, şi, aţintindu-şi privirea îngheţată şi pătrunzătoare asupra lui Abel, alarmat fără să ştie de ce, îi spuse:

— N-ai auzit niciodată gluma ce li se spune copiilor care învaţă pe dinafară Cartea Sfântă, atunci când sunt întrebaţi cine l-a ucis pe Cain?

— Nu!

— Ei bine, sunt întrebaţi asta, iar copiii, încurcându-se, spun de obicei: „Fratele său, Abel.“

— Nu ştiam.

— Acuma ştii. Şi spune-mi tu, care vei picta această scenă biblică… ba chiar atât de biblică!… Nu ţi-a trecut prin minte că, în cazul în care Cain nu l-ar fi ucis pe Abel, Abel şi-ar fi ucis fratele?

— Cum poţi crede aşa ceva?

— Oile lui Abel erau supuse Domnului, iar Abel, păstorul, era în graţiile Lui, dar roadele lui Cain, cel care muncea pământul, nu-i erau plăcute lui Dumnezeu, şi Cain nu se bucura de favorurile Lui. Fericitul, favoritul lui Dumnezeu era Abel; nefericitul, Cain.

— Şi unde era vina lui Abel în asta?

— Ah! Dar tu crezi că norocoşii, fericiţii, favoriţii nu au nicio vină? Au vina de a nu ascunde – de a nu ascunde ca pe o ruşine, căci asta este – orice favoare gratuită, orice privilegiu care n-a fost dobândit prin propriile merite, de a nu ascunde aceste favoruri în loc să facă paradă cu ele. Pentru că eu n-am nicio îndoială că Abel i-ar fi scos pe nas lui Cain favorurile obţinute, l-ar fi aţâţat cu fumul oilor sacrificate lui Dumnezeu. Cei care se cred drepţi sunt, de obicei, nişte aroganţi care îi vor asupri pe ceilalţi etalându-şi dreptatea. Bine-a zis cine-a zis că nu există canalii mai mari decât oamenii onorabili…

— Şi ştii tu, îl întrebă Abel, surprins de gravitatea conversaţiei, că Abel s-ar fi făIit cu favorurile primite?

— N-am nicio îndoială, fiindcă nu a arătat respect faţă de fratele său mai mare, nici nu i-a cerut Domnului favoruri şi pentru el. Ştiu chiar mai mult, că abeliţii au inventat iadul pentru cainiţi, altminteri gloria lor li s-ar fi părut insipidă. Bucuria lor constă în a-i vedea, din afara suferinţei, suferind pe alţii…

— Vai, Joaquín, cât eşti de rău!

— Da, nimeni nu e medic pentru sine. Iar acum dă-mi-l pe-acest *Cain* al lordului Byron, vreau să-l citesc.

— Iată-l.

— Şi zi-mi, soţia ta nu te inspiră întrucâtva pentru tabloul ăsta, nu-ţi dă nicio idee?

— Soţia mea? În tragedia asta n-a fost nicio femeie.

— În orice tragedie există una, Abel.

— Poate că este Eva…

— Poate… Cea care le-a dat acelaşi lapte: licoarea fermecată…

XII

Joaquín citi *Cain* al lordului Byron. Şi avea să scrie mai târziu, în *Confesiunea* lui:

„A fost teribil efectul pe care acea carte l-a avut asupră-mi. Am simţit nevoia să-mi uşurez sufletul şi mi-am făcut nişte însemnări pe care le păstrez şi acum. Dar a fost oare numai pentru a mă elibera? Nu, le-am făcut cu scopul de a mă folosi de ele într-o zi, gândindu-mă că mi-ar putea sluji drept materiale pentru o operă capitală. Vanitatea ne consumă. Facem un spectacol din cele mai intime şi mai scârbavnice suferinţe ale noastre. Îmi închipui că vor fi existând indivizi care să-şi dorească o tumoare pestilenţială, cum n-a mai avut nimeni niciodată, pentru a se grozăvi cu ea. Chiar şi această *Confesiune*, nu e oare ceva mai mult decât uşurarea unui suflet păcătos?

M-am gândit câteodată s-o rup pentru a mă elibera de ea. Însă aveam să mă eliberez? Nu! E mai bine să te dai în spectacol decât să te consumi de unul singur. În fond şi la urma urmei, viaţa nu e altceva decât un spectacol.

Lectura lui *Cain* al lordului Byron mi-a pătruns sufletul până în cele mai ascunse cotloane. Cu câtă dreptate îi învinuia Cain pe părinţii săi că mâncaseră din fructele pomului binelui şi răului, în loc să mănânce din cele ale pomului vieţii! Mie, cel puţin, ştiinţa n-a făcut altceva decât să-mi adâncească rana.

«Ce bine-ar fi fost dacă n-aş fi trăit niciodată!» spun eu, împreună cu acel Cain. De ce-am fost făcut? De ce trebuie să trăiesc? Iar ceea ce nu-mi explic este cum de Cain nu s-a gândit la sinucidere. Ar fi fost cel mai nobil început al

istoriei omeneşti. Dar de ce nu s-au sinucis Adam şi Eva după cădere – şi înainte de a face copii? Ah, atunci Dumnezeu ar fi făcut alţi oameni la fel ca ei – alt Cain şi alt Abel! Nu s-o repeta această tragedie în alte lumi, acolo, printre stele? Oare tragedia are şi alte reprezentaţii, fără a-i fi de-ajuns premiera pe pământ? Dar a fost oare o premieră?

Când am citit cum Lucifer îi declara lui Cain că acesta, Cain, e nemuritor, am început să mă gândesc, cu groază, dacă nu cumva sunt şi eu nemuritor şi nu este nemuritoare în mine ura. «Oi fi având suflet?» m-am întrebat atunci. «O fi ura asta sufletul meu?» Şi am ajuns să mă gândesc că n-ar putea fi altfel, că o asemenea ură nu poate fi funcţie a unui trup. Ceea ce nu găsisem folosind bisturiul la alţii, am găsit în mine. Un organism coruptibil nu putea urî cum uram eu. Lucifer aspira să devină Dumnezeu, iar eu, din fragedă pruncie, nu aspirasem oare să-i anulez pe ceilalţi? Şi cum aş fi putut fi eu atât de nefericit, dacă nu m-ar fi zidit creatorul nefericirii?

Pe Abel nu-l costa nimic să-şi crească oile, aşa cum nu-l costa nici pe el, pe celălalt, să-şi zugrăvească tablourile; însă pe mine, pe mine mă costa mult să diagnostichez suferinţele bolnavilor mei.

Cain se plângea de faptul că Ada, iubita lui Ada, femeia şi sora lui, nu înţelegea spiritul care pe el îl împovăra. Însă da, da, Ada a mea, sărmana mea Ada înţelegea spiritul meu. Doar era creştină. Însă nici eu nu găsisem ceva care să simpatizeze cu mine.

Până să-l citesc şi recitesc pe *Cain* al lui Byron, eu, care văzusem atâţia oameni agonizând şi murind, nu m-am gândit la moarte, nu am descoperit-o. Şi atunci m-am întrebat dacă, murind, nu aveam să mor împreună cu ura mea, dacă şi ea avea să moară cu mine sau dacă avea să-mi supravieţuiască; m-am întrebat dacă ura le supravieţuieşte celor care urăsc, dacă e ceva

substanţial, care se transmite, dacă este suflet, însăşi esenţa sufletului. Şi am început să cred în iad, precum şi că moartea este o fiinţă, este Diavolul, este Ura în persoană, este Dumnezeul sufletului. Tot ce ştiinţa mea nu mă învăţase, mă învăţa teribilul poem al acelui mare clocot de ură care a fost lordul Byron.

Şi Ada a mea îmi reproşa cu suavitate când nu lucram, când nu puteam lucra. Iar Lucifer era între Ada a mea şi mine. «Nu te duce cu Spiritul ăsta!» îmi striga Ada a mea. Sărmana Antonia! Şi îmi cerea, de asemenea, să o salvez de acel Spirit. Biata mea Ada nu a ajuns să-i urască aşa cum îi uram eu. Dar am ajuns eu oare s-o iubesc cu-adevărat pe Antonia mea? Ah! Dac-aş fi fost capabil s-o iubesc, m-aş fi salvat. Era pentru mine doar un alt instrument al răzbunării. O voiam ca mamă a unui fiu sau a unei fiice care să mă răzbune. Cu toate că m-am gândit, prostul de mine, că, odată ce aveam să devin tată, mă voi vindeca. Însă oare nu mă căsătorisem doar pentru a aduce pe lume alţi oameni care să urască asemeni mie, pentru a-mi transmite ura, pentru a o imortaliza?

Acea scenă dintre Cain şi Abel în abisul spaţiului mi s-a gravat în suflet cu litere de foc. Mi-am văzut ştiinţa prin prisma păcatului şi mizeria de a da viaţă pentru a propaga moartea. Şi am văzut că acea ură nemuritoare era sufletul meu. M-am gândit că această ură trebuie să fi precedat naşterea mea şi că avea să supravieţuiască morţii mele. Şi m-am chircit de spaimă, gândindu-mă ce înseamnă să trăieşti de-a pururi pentru a urî veşnic. Acesta era iadul. Şi eu, care râsesem atâta de credinţa în el! Era iadul!

Când am citit cum i-a vorbit Ada lui Cain despre fiul lor, Enoh, m-am gândit la fiul sau la fiica pe care urma să o am; m-am gândit la tine, fiica mea; mântuirea şi alinarea mea; m-am gândit că tu aveai să vii să mă salvezi într-o zi. Şi, citind ce-i spunea Cain fiului său inocent, care dormea, care nu ştia

că e gol, m-am întrebat dacă nu fusese o crimă să te zămislesc, sămana mea fiică! Ai să mă ierţi că te-am făcut? Şi, citind ce-i spunea Ada lui Cain al ei, mi-am amintit de anii mei de rai, când încă nu vânam premii, când nu visam să-i întrec pe toţi ceilalţi. Nu, fiica mea, nu; nu i-am oferit studiile mele lui Dumnezeu cu inima curată; nu am căutat adevărul şi ştiinţa, ci premiile şi faima – şi să fiu mai mult decât el.

El, Abel, îşi iubea arta şi o cultiva cu intenţii curate, şi nu a încercat niciodată să se impună în faţa mea. Nu, n-a fost el cel care mi-a răpit-o! Iar eu am ajuns să mă gândesc să dărâm altarul lui Abel, ca un nebun! Şi asta fiindcă nu m-am gândit decât la mine.

Relatarea morţii lui Abel, aşa cum o descrie acel teribil poet al diavolului, m-a orbit. Citind-o, am simţit că-mi fuge pământul de sub picioare şi chiar cred că m-a cuprins ameţeala. Începând din acea zi, graţie blasfematorului Byron, am început să cred.“

XIII

Antonia i-a dăruit într-o zi lui Joaquín o fiică. „O fiică“, îşi spuse. „Iar el, un fiu!“ Dar curând depăşi acest nou vicleşug al diavolului. Începu să-şi iubească fetiţa cu toată puterea patimii sale şi, prin ea, pe mama ei. „Ea mă va răzbuna“, îşi spuse la început, fără să ştie pentru ce trebuia să-l răzbune, iar apoi: „Va fi cea care mă va purifica.“

„Mai târziu am început să scriu aceste rânduri“, scrise în *Confesiunea* lui, „pentru fiica mea, pentru ca ea, după ce eu voi fi murit, să-l poată cunoaşte pe bietul ei tată, să-l compătimească şi să-l iubească. Privind-o cum doarme în leagăn, visându-şi inocenţa, mă gândeam că, pentru a o creşte şi educa în spiritul purităţii, trebuia să mă purific de patima mea, să mă curăţ de lepra sufletului meu. Şi m-am hotărât s-o fac să-i iubească pe toţi, şi mai ales pe ei. Şi acolo, deasupra inocenţei somnului ei, am jurat să mă eliberez de lanţurile mele infernale. Trebuia să fiu eu cel mai mare herald al gloriei lui Abel.“

Şi se întâmplă ca, terminându-şi Abel tabloul, să-l ducă la o expoziţie unde se bucură de aplauze şi urale, fiind admirat ca o adevărată capodoperă şi primind medalia de onoare.

Joaquín se ducea în sala expoziţiei ca să contemple tabloul, să-l privească îndelung, ca şi cum s-ar fi uitat în oglindă, pe Cain cel din pictură, şi să cerceteze chipurile oamenilor, încercând să-şi dea seama dacă se uitau la el după ce îl priviseră pe celălalt.

„Mă tortura bănuiala“, scrise în *Confesiunea* sa, „că Abel se gândise la mine atunci când îl zugrăvise pe Cain al lui, că săpase în toate

întunecimile insondabile ale conversaţiei pe care o avusesem la el acasă, când îmi anunţase intenţia de a-l picta şi când îmi citise pasajele din Cartea Facerii, când eu uitasem până-ntr-atât de el, gândindu-mă numai la mine, încât îmi dezgolisem sufletul bolnav. Însă nu! În Cain al lui Abel nu exista nici cea mai mică asemănare cu mine, nu se gândise la mine când îl pictase, cu alte cuvinte, nu mă dispreţuise, nu-l pictase dispreţuindu-mă, şi nici Helena nu-i spusese nimic despre mine. Le era de ajuns să savureze viitoarea izbândă, cea pe care o aşteptau. Nici măcar nu se gândeau la mine!

Iar această idee, că nici măcar nu se gândeau la mine, că nu mă urau, mă tortura şi mai abitir. Să fiu urât de el cu aceeaşi ură pe care o simţeam eu, tot era ceva – şi ar fi putut fi salvarea mea.“

Şi Joaquín merse şi mai departe, sau pătrunse şi mai mult înăuntrul său, venind cu ideea organizării unui banchet în cinstea lui Abel, pentru a-i sărbători triumful. Iar el, prietenul dintotdeauna, prieten încă dinainte de a se cunoaşte, avea să dea acel banchet.

Joaquín se bucura de o oarecare faimă de orator. La Academia de Medicină şi Ştiinţe, era cel care îi domina de regulă pe ceilalţi prin cuvintele sale tăioase şi reci, precise şi sarcastice. Discursurile lui erau de obicei jeturi de apă rece aruncate asupra entuziasmului începătorilor, lecţii acide de scepticism pesimist. Teza lui obişnuită era că în medicină nu se ştie nimic cu certitudine, că totul e ipoteză şi permanentă ţesere şi apoi destrămare; că neîncrederea e cea mai înţeleaptă atitudine. Din această pricină, ştiind că el, Joaquín, era cel care avea să ofere banchetul, cei mai mulţi se aşteptau, bucuroşi nevoie mare, la un discurs cu două tăişuri, la o disecare nemiloasă, învelită în aparenţa unui elogiu, a picturii ştiinţifice şi documentate, sau măcar la o laudă sarcastică. Şi o bucurie răutăcioasă străbătea inimile tuturor celor care îl auziseră vreodată pe Joaquín vorbind despre arta

lui Abel. Îl avertizară pe acesta din urmă cu privire la riscul pe care şi-l ia.

— Vă înşelaţi, le spuse Abel. Îl cunosc pe Joaquín şi nu-l cred în stare de una ca asta. Ştiu întrucâtva cum se manifestă, dar are un simţ artistic profund şi va spune lucruri pe care merită să le auziţi. Iar acum vreau să-i fac portretul.

— Portretul?

— Da, voi nu-l cunoaşteţi aşa cum îl cunosc eu. Are un suflet pătimaş, vijelios.

— Om mai rece…

— Pe dinafară. Şi, în orice caz, se spune că frigul arde. Înfăţişarea nu-l trădează deloc…

Iar această judecată a lui Abel ajunse la urechile celui judecat, ale lui Joaquín, şi îl făcu să se cufunde şi mai mult în frământările sale. „Ce-o fi gândind, în realitate, despre mine?“ îşi zicea. „Să fie adevărat că mă socoteşte un suflet pătimaş, vijelios? Să fie oare adevărat că mă recunoaşte drept victimă a capriciilor sorţii?“

Ajunse să facă un lucru de care în acelaşi timp se ruşină profund, căci se întâmplă ca, primind în casă o servitoare care slujise în casa lui Abel, să-i pretindă câteva familiarităţi ambigue, fără a se compromite, însă fără alt scop decât acela de a afla ce auzise ea spunându-se despre el în cealaltă casă.

— Ei, hai, spune-mi: nu l-ai auzit zicând ceva despre mine?

— Nimic, domnule, nimic.

— Dar nu pomeneau niciodată de mine?

— De pomenit, da, cred că da, dar cam atât.

— Şi nu ziceau, altfel, nimic?

— Eu nu-i auzeam. La masă, când îi serveam, vorbeau puţin şi despre lucruri care se spun la masă. Despre tablourile lui…

— Înţeleg. Dar nimic, niciodată, despre mine?

— Nu-mi amintesc.

Şi, despărţindu-se de servitoare, Joaquín simţi o aversiune profundă faţă de sine însuşi. „Mă îndobitocesc“, îşi spuse. „Ce-o fi gândind despre

mine fata asta?“ Şi acest lucru îl apăsă atât de tare, încât, sub un pretext oarecare, se descotorosi de servitoarea cu pricina. „Dar dacă acum se duce“, îşi spuse mai apoi, „şi se angajează din nou la Abel, şi îi povesteşte totul?“ Pricină pentru care aproape că-i ceru soţiei sale s-o cheme înapoi. Totuşi, nu îndrăzni s-o facă. Şi mergea pe stradă tremurând la gândul c-ar putea-o întâlni.

XIV

Veni ziua banchetului. Joaquín nu dormi în noaptea din ajun.

— Mă duc la bătălie, Antonia, îi spuse soţiei sale, pe când ieşea din casă.

— Dumnezeu să te lumineze şi să te călăuzească, Joaquín.

— Vreau s-o văd pe fetiţă, pe biata Joaquinita…

— Da, vino, priveşte-o… doarme…

— Sărăcuţa de ea! Nu ştie cine e diavolul!… Dar eu îţi jur, Antonia, că voi şti să mi-l smulg din suflet. Am să mi-l smulg din suflet, am să-l sugrum şi am să-l arunc la picioarele lui Abel. Aş săruta-o, dacă nu mi-ar fi teamă c-o trezesc…

— Nu, nu! Sărut-o!

Tatăl se aplecă şi o sărută pe copila adormită, care zâmbi simţindu-se sărutată în somn.

— Vezi, Joaquín, şi ea te binecuvântează.

— Rămas bun, nevastă! Şi o sărută lung, lung de tot.

Ea se duse să se roage la icoana Maicii Domnului.

O stare de aşteptare maliţioasă se ghicea îndărătul conversaţiilor de la banchet. Joaquín, aşezat de-a dreapta lui Abel, foarte palid, abia dacă se atingea de mâncare sau dacă scotea vreo vorbă. Abel însuşi începu să se teamă de ceva.

La desert se auziră fluierături, liniştea începu să prindă cheag şi cineva strigă: „Discurs, discurs!“ Joaquín se ridică. Glasul său, la început tremurat şi înfundat, prinse deodată a se limpezi şi a vibra. Nu se auzea decât vocea lui, care umplea tăcerea. Uimirea era generală. Niciodată nu fusese rostit un elogiu mai înflăcărat, mai aprins, mai plin de

admiraţie şi de afecţiune la adresa operei şi a autorului ei. Multora le dădură lacrimile când Joaquín începu să evoce zilele copilăriei petrecute împreună cu Abel, când niciunul dintre ei nu visa ce avea să devină.

„Nimeni nu l-a cunoscut mai profund decât mine“, spunea. „Cred că-l cunosc mai bine decât mă cunosc pe mine însumi, într-un chip mai curat, pentru că din noi înşine nu vedem, în propriile măruntaie, decât noroiul din care-am fost făcuţi. La ceilalţi vedem ce e mai bun în noi şi iubim acest ceva, iar aceasta este admiraţia. El a făcut în arta lui ceea ce mi-aş fi dorit să fac eu într-a mea, şi de aceea e unul dintre modelele mele; gloria lui e un imbold pentru munca mea şi o consolare pentru gloria pe care n-am putut-o dobândi. E al nostru, al tuturor, iar eu, bucurându-mă de opera lui, o fac până-ntr-atât a mea, pe cât a făcut-o el atunci când a creat-o. Şi mă consolez să mă văd supus mediocrităţii mele…“

În vocea lui tremurau lacrimi, la răstimpuri. Publicul era subjugat, întrezărind nedesluşit lupta uriaşă pe care acel suflet o dădea cu diavolul.

„Şi priviţi chipul lui Cain“, spunea Joaquín, rostindu-şi rar cuvintele înflăcărate, „al tragicului Cain, al rătăcitorului care lucrează pământul, al primului om care a întemeiat oraşe, al părintelui industriei, al invidiei şi al vieţii civile, priviţi-l! Priviţi cu câtă grijă, cu câtă compasiune, cu câtă dragoste faţă de bietul nefericit este zugrăvit. Sărmanul Cain! Abel Sánchez al nostru îl admiră pe Cain aşa cum Milton îl admira pe Satana, e îndrăgostit de Cain al său aşa cum Milton era de Satana lui, pentru că a admira înseamnă a iubi, iar a iubi înseamnă a compătimi. Abel al nostru a simţit întreaga mizerie, întreaga nefericire nemeritată a celui care l-a ucis pe primul Abel, a celui care, potrivit legendei biblice, a adus moartea în lume. Abel al nostru ne face să pricepem vina

lui Cain, pentru că vină a fost, şi să-l compătimim, şi să-l iubim… Tabloul acesta e un gest de iubire!“

Când Joaquín isprăvi de vorbit, se lăsă o tăcere grea, urmată de un ropot de aplauze. Atunci Abel se ridică şi, palid, tulburat, rostind cu greutate cuvintele, cu lacrimi în ochi, îi zise prietenului său:

— Joaquín, ceea ce tocmai ai spus valorează mai mult, mult mai mult decât tabloul meu, decât toate tablourile pe care le-am pictat, mai mult decât toate tablourile pe care le voi picta… Asta, asta e o operă de artă şi de suflet. Eu nu ştiam ce am făcut până când nu te-am ascultat pe tine. Tu, şi nu eu, tu ai creat tabloul!

Şi cei doi prieteni dintotdeauna se îmbrăţişară plângând, în aplauzele şi ovaţiile asistenţei ridicate în picioare. Pe când se îmbrăţişau, demonul lui Joaquín îi spuse: „Dac-ai putea acuma să-l sugrumi, în braţele tale!…“

— Minunat!… spuneau. Ce orator! Ce discurs! Cine s-ar fi aşteptat la asta? Ce păcat că nu s-au adus stenografi!

— A fost de-a dreptul extraordinar, zise cineva. Nu cred să mai aud vreodată ceva asemănător.

— Pe mine, adăugă altul, mă treceau fiori pe şira spinării ascultându-l.

— Dar uită-te la el, uită-te cât de palid e!

Şi chiar aşa era. Joaquín, aşezându-se, după victorie, învins, simţea că se cufundă într-un abis de tristeţe. Nu, demonul său nu murise. Acel discurs fusese un succes cum nu mai avusese, cum nu mai avea să aibă… se gândea chiar să se dedice oratoriei, pentru a dobândi prin ea gloria cu care s-o umbrească pe cea a prietenului său, pictorul.

— Ai văzut cum plângea Abel? zise cineva la plecare.

— Asta pentru că discursul lui Joaquín face mai mult decât toate tablourile sale. Discursul a făcut tabloul. Ar trebui să se numească tabloul discursului. Dă discursul la o parte, şi ce mai

rămâne din tablou? Nimic, în pofida primului premiu!

Când Joaquín ajunse acasă, Antonia ieşi să-i deschidă uşa şi să-l îmbrăţişeze.

— Am aflat, mi s-a spus. Aşa, aşa! Valorezi mai mult decât el, mult mai mult decât el; să ştie că, dacă tabloul lui e valoros, asta se întâmplă datorită vorbelor tale.

— E-adevărat, Antonia, e-adevărat, dar…

— Dar ce? Încă mai…

— Încă, da. Nu vreau să-ţi spun lucrurile pe care demonul, demonul meu mi le spunea în timp ce ne îmbrăţişam…

— Nu, nu mi le spune, taci!

— Atunci, acoperă-mi gura.

Iar ea îi acoperi gura cu un sărut lung, cald, umed, în timp ce privirea i se înceţoşa de lacrimi.

— Să vedem dacă reuşeşti să-mi scoţi demonul, Antonia; să vedem dacă reuşeşti să-l sorbi.

— Da, ca să rămân eu cu el, nu-i aşa? Şi încercă să râdă, sărmana.

— Da, soarbe-mi-l, fiindcă ţie nu-ţi poate face rău, în tine va muri, se va îneca în sângele tău ca în agheasmă…

Iar când Abel se văzu singur acasă cu Helena, aceasta îi spuse:

— Au venit să-mi povestească despre discursul lui Joaquín. A trebuit să-ţi înghită triumful… a trebuit să te înghită!…

— Nu vorbi aşa, femeie, că nu l-ai auzit.

— E ca şi cum aş fi făcut-o.

— Îi pornea din inimă. M-a mişcat. Îţi zic că nici eu n-am ştiut ce-am pictat, până când nu l-am auzit pe el.

— Nu te încrede în el, nu te încrede în el… Dacă tot te-a elogiat atât, o fi având el un motiv…

— Şi nu putea să spună ce simţea?

— Tu ştii că e mort de invidie…

— Taci!

— Mort, da, mort de invidie…

— Taci, taci, femeie; taci!

— Nu, nu e gelos, fiindcă nu mă mai iubeşte, dacă m-a iubit vreodată. E invidie… invidie…

— Taci, taci! mugi Abel.

— Bine, tac, dar ai să vezi…

— Am văzut şi-am auzit, şi îmi ajunge. Taci, îţi spun!

XV

Dar nu, nu! Acel act eroic nu l-a vindecat pe sărmanul Joaquín.

„Am început să am remuşcări“, scrise el în *Confesiunea* lui, „pentru a fi spus ce spusesem, pentru că nu-mi lăsasem patima să iasă la iveală, eliberându-mă astfel de ea, pentru a nu fi terminat cu el ca artist, denunţând înşelăciunile şi falsele efecte ale artei sale, imitaţiile, tehnica lui rece şi calculată, lipsa lui de emoţie; remuşcări pentru că nu i-am ucis gloria. Căci atunci m-aş fi eliberat de toate cele spunând adevărul, reducându-i prestigiul la adevăratul lui nivel. Poate că totuşi Cain, cel biblic, cel care l-a ucis pe celălalt Abel, a început să-l iubească după ce l-a văzut mort. Şi atunci am început să cred; din consecinţele acelui discurs a venit convertirea mea.“

Ceea ce Joaquín numea astfel în *Confesiunea* lui era faptul că Antonia, soţia sa, care nu-l văzuse vindecat, care se temuse că e, poate, incurabil, începuse să-i insufle gândul de a căuta arme în religia părinţilor lui, în religia ei, în ceea ce avea să fie religia fiicei lor, în rugăciune.

— Tu trebuie să mergi să te spovedeşti.

— Femeie, sunt ani de când nu mai merg la biserică!

— Tocmai.

— Dar, dacă eu nu cred în asemenea lucruri…

— Asta oi fi crezând tu, dar mie mi-a explicat părintele cum voi, oamenii de ştiinţă, credeţi că nu credeţi, însă tot credeţi. Eu ştiu că lucrurile pe care le-ai învăţat de la mama ta, cele pe care fiica noastră le va învăţa de la mine…

— Bine, bine, lasă-mă!

— Nu, n-am să te las. Du-te să te spovedeşti, rogu-te…

— Şi ce vor spune cei care vor afla ce gândesc?

— Ah, asta e? E vorba de părerea oamenilor?

Dar aceste lucruri începură să mişte inima lui Joaquín, iar el se întrebă dacă într-adevăr nu credea – şi, chiar fără să creadă, vru să vadă dacă Biserica îl poate vindeca. Începu să frecventeze templul, puţin ostentativ, ca şi cum ar fi vrut să-i sfideze pe cei care îi cunoşteau ideile antireligioase, şi sfârşi prin a merge la un duhovnic.

— Îl urăsc, părinte, îl urăsc din toată inima, şi dacă nu aş crede aşa cum cred, dacă nu aş crede aşa cum vreau să cred, l-aş ucide…

— Dar asta, fiul meu, asta nu e ură; e mai degrabă invidie.

— Ura este mereu invidie, părinte; ura este invidie.

— Dar trebuie să o preschimbi în nobilă emulaţie, în dorinţa de a face ceva cu profesia ta şi de a-l sluji pe Dumnezeu cât poţi de bine…

— Nu pot, nu pot, nu pot să lucrez. Gloria lui nu mă lasă.

— Trebuie să faci un efort. Pentru asta e omul liber…

— Nu cred în liberul arbitru, părinte. Sunt medic.

— Dar…

— Ce-am făcut eu pentru ca Dumnezeu să mă facă aşa, ranchiunos, invidios, rău? Ce sânge rău mi-a lăsat tatăl meu moştenire?

— Fiul meu, fiul meu…

— Nu, nu cred în libertatea omului, iar cel care nu crede în libertate nu e liber. Nu, nu sunt! A fi liber înseamnă să crezi că eşti liber!

— Eşti rău pentru că nu te încrezi în Dumnezeu.

— A nu te încrede în Dumnezeu înseamnă răutate, părinte?

— Nu vreau să zic asta, ci că patima dumitale izvorăşte din faptul că nu te încrezi în Dumnezeu…

— A nu te încrede în Dumnezeu e răutate? Vă întreb din nou.

— Da, e răutate.

— Atunci, nu mă încred în Dumnezeu pentru că m-a făcut rău. Aşa cum l-a făcut rău pe Cain. Dumnezeu m-a făcut neîncrezător…

— Te-a făcut liber.

— Da, liber să fiu rău.

— Şi să fii bun!

— De ce m-am născut, părinte?

— Întreabă mai degrabă pentru ce te-ai născut…

XVI

Abel o pictase pe Fecioară cu pruncul în braţe – era de fapt un portret al Helenei, soţia lui, cu fiul lor, Abelito. Tabloul s-a bucurat de succes, a fost reprodus, iar acum Joaquín se ruga la Preasfânta Fecioară înaintea unei splendide fotografii a tabloului, spunându-i: „Ocroteşte-mă, salvează-mă!“

Dar în timp ce se ruga el aşa, cu glas scăzut, ca pentru a-şi auzi propria voce, se lupta să reducă la tăcere o altă voce, şi mai adâncă, ce-i ţâşnea din măruntaie, zicându-i: „O, de-ar muri! Aşa, ea ar fi liberă!“

— Prin urmare, ai devenit reacţionar? îl întrebă Abel într-o zi pe Joaquín.

— Eu?

— Da, mi s-a spus că ai început să mergi la biserică şi să asculţi zilnic slujba şi, cum niciodată n-ai crezut nici în Dumnezeu, nici în diavol, şi nu se pune problema de a te converti aşa, pur şi simplu, înseamnă că ai devenit reacţionar!

— Şi ce-ţi pasă ţie?

— Nu, nu-ţi cer socoteală, dar… crezi cu adevărat?

— Am nevoie să cred.

— Asta e altceva. Dar crezi?

— Ţi-am spus că am nevoie să cred, aşa că nu mă mai întreba.

— Mie îmi ajunge arta mea; arta e religia mea.

— Dar ai pictat-o pe Fecioară…

— Da, pe Helena.

— Care numai fecioară nu e!

— Pentru mine, e ca şi cum ar fi. E mama copilului meu…

— Nimic altceva?

— Şi orice mamă e fecioară, câtă vreme e mamă.

— Ei, asta e teologie!

— Nu ştiu, dar detest spiritul reacţionar şi bigotismul. Toate astea mi se pare că se nasc doar din invidie, şi mă surprinde la tine, cum te ştiu capabil să te ridici deasupra vulgului şi mediocrităţii, mă suprinde să te văd purtând uniforma asta.

— Să vedem, Abel, explică-te!

— E foarte limpede. Spiritele comune, grosolane, nu reuşesc să se ridice deasupra celorlalte şi, neputând suporta ca alţii să o facă, vor să le impună uniforma dogmei, adică un costum cazon, ca să nu se mai ridice nici ei. Originea oricărei ortodoxii, atât în religie, cât şi în artă, este invidia, să nu ai nicio îndoială. Dacă ne lasă pe toţi să ne îmbrăcăm după bunul plac, unuia i se va năzări să se gătească în aşa fel încât să atragă atenţia şi să-şi scoată în evidenţă eleganţa naturală. Iar dacă e bărbat, va face ca femeile să îl admire şi să se îndrăgostească de el, în timp ce celălalt, comun şi vulgar din fire, nu reuşeşte decât să devină ridicol căutând să se îmbrace ca el, şi de aceea oamenii comuni, vulgari, care sunt invidioşii, au creat un fel de uniformă, un fel de a se îmbrăca asemenea unor manechine, ceea ce s-ar putea numi şi „modă“, fiindcă moda e tot ortodoxie. Nu-ţi face iluzii, Joaquín: ceea ce oamenii numesc idei periculoase, îndrăzneţe, ireverenţioase, nu sunt altceva decât ideile care nu le vin amărâţilor înzestraţi cu spirit rutinar, celor care nu au nicio fărâmă de stil propriu sau de originalitate, ci numai gândire comună şi vulgaritate. Ceea ce ei urăsc mai mult este imaginaţia, fiindcă le lipseşte.

— Şi chiar dacă ar fi aşa, exclamă Joaquín, oare cei care sunt numiţi vulgari, comuni, mediocri, nu au dreptul de a se apăra?

— Cândva l-ai apărat, la mine acasă, îţi aminteşti? Pe Cain cel invidios. Iar apoi, în acel discurs de neuitat pe care o sa-l repet până când am să mor, în acel discurs, căruia îi datorez cel mai mult din reputaţia mea, ne-ai arătat, mi-ai arătat mie, cel puţin, sufletul lui Cain. Însă Cain nu era nici vulgar, nici comun, nici mediocru…

— Dar a fost părintele invidioşilor.

— Da, însă al unei alte invidii, nu a invidiei acestor oameni… Invidia lui Cain era ceva măreţ; cea a fanaticului inchizitor e cea mai măruntă din câte există. Şi mă şochează să te văd printre ei.

„Oare omul ăsta“, îşi spuse Joaquín la despărţirea de Abel, „citeşte în mine? Cu toate că nu pare să-şi dea seama ce mi se întâmplă. Vorbeşte şi gândeşte aşa cum pictează, fără să ştie ce spune şi ce pictează. E un inconştient, deşi eu mă încăpăţânez să văd în el un virtuoz reflexiv…“

XVII

Joaquín află că Abel se încurcase cu un fost model de-al său, ceea ce îi întări convingerea că nu se însurase cu Helena din dragoste. „S-au căsătorit“, îşi spunea, „ca să mă umilească.“ Iar apoi adăuga: „Nici ea, Helena, nu-l iubeşte şi nu-l poate iubi; ea nu iubeşte pe nimeni, e incapabilă de afecţiune; nu e altceva decât o frumoasă carcasă a vanităţii… Din vanitate şi dispreţ faţă de mine s-a măritat, şi din vanitate sau capriciu e capabilă să îşi înşele soţul… Ba chiar cu cel pe care nu l-a vrut drept soţ…“ În acelaşi timp, din cenuşă apărea jăraticul pe care-l credea stins de gheaţa urii sale, şi care era vechea lui dragoste pentru Helena. Era în continuare, da, în pofida tuturor, îndrăgostit de păuniţă, de cochetă, de modelul soţului ei. Antonia îi era superioară, fără îndoială, dar cealaltă era celalaltă. Şi apoi, răzbunarea… răzbunarea e atât de dulce! Atât de caldă, pentru o inimă îngheţată!

Câteva zile mai târziu, se duse acasă la Abel, pândind ora la care acesta nu era acolo. O găsi pe Helena singură cu copilul, pe acea Helena de la a cărei imagine divinizată implorase zadarnic ocrotire şi salvare.

— Mi-a spus Abel, îi zise verişoara lui, că ai început să mergi la biserică. Te-a dus Antonia acolo, sau fugi în felul acesta de Antonia?

— Adică?

— Fiindcă voi, bărbaţii, deveniţi credincioşi fie urmărind o femeie, fie încercând să scăpaţi de ea…

— Există bărbaţi care scapă de femei fără să se ducă neapărat la biserică.

— Da, nu-i aşa?

— Da, numai că soţul tău, care a venit să-ţi povestească asta, nu ştie ceva, şi anume că nu merg la biserică doar ca să mă rog…

— Asta-i clar! Orice om credincios trebuie să-şi facă rugăciunile acasă.

— Şi le fac. Principala rugăciune este să-i cer Fecioarei să mă ocrotească şi să mă salveze.

— Faci foarte bine.

— Şi ştii înaintea cărei icoane cer acest lucru?

— Dacă nu-mi spui…

— Înaintea celei pictate de soţul tău…

Helena îşi întoarse brusc faţa, îmbujorată, către pruncul care dormea într-un colţ al odăii. Neaşteptata violenţă a atacului o năucise. Dar, revenindu-şi, spuse:

— Mi se pare un sacrilegiu din partea ta, Joaquín, o mărturie a faptului că noua ta cucernicie nu e altceva decât o farsă, ba chiar mai rău…

— Îţi jur, Helena…

— A doua poruncă: să nu juri strâmb pe numele Lui sfânt.

— Ei bine, îţi jur, Helena, că e adevărată convertirea mea. Cu alte cuvinte, că am vrut să cred, că am vrut să mă apăr prin credinţă de o patimă care mă devorează…

— Da, îţi cunosc patima.

— Nu, n-o cunoşti!

— O cunosc. Nu-l poţi suferi pe Abel.

— Dar de ce nu-l pot suferi?

— Asta numai tu ştii. N-ai putut să-l suferi niciodată, nici măcar înainte să mi-l prezinţi.

— Fals, fals!…

— Adevărat, adevărat!

— Şi de ce nu l-am putut suferi?

— Pentru că se bucură de faimă, fiindcă are un renume… Nu ai şi tu clientela ta? Nu câştigi astfel bani?

— Uite, Helena, am să-ţi spun adevărul, tot adevărul. Asta nu-mi ajunge! Eu voiam să fiu

faimos, să găsesc ceva nou în ştiinţa mea, să-mi leg numele, pe vecie, de o descoperire ştiinţifică…

— Atunci ţine-te de asta, că nu duci lipsă de talent.

— Să mă ţin de asta, să mă ţin de asta…! M-aş fi ţinut de asta, Helena, dac-aş fi putut pune această glorie la picioarele tale…

— Şi de ce nu la picioarele Antoniei?

— Să nu vorbim despre ea!

— Ah, pentru asta ai venit! Ai pândit ca Abel al meu – şi accentuă cuvintele *al meu* – să nu fie acasă, ca să-mi spui asta?

— Abel al tău, Abel al tău… mult te mai preţuieşte Abel al tău!

— Poftim? Mai eşti şi turnător, zvonac, clevetitor?

— Abel al tău are şi alte modele în afară de tine.

— Şi ce dacă? exclamă Helena, îndreptându-şi spatele. Şi ce, dacă le are? Înseamnă că ştie să le câştige! Sau şi pentru asta îl invidiezi? Pentru că nu ai încotro şi trebuie să te mulţumeşti cu… Antonia ta? Ah! Şi pentru că el a ştiut să-şi caute alte femei, vii şi tu aici ca să-ţi cauţi pe alta? Şi vii cu asemenea bârfe? Nu ţi-e ruşine, Joaquín? Pleacă, pleacă de-aici, mi-e silă şi să mă uit la tine!

— Pentru Dumnezeu, Helena, mă omori… mă omori!

— Haide, du-te, du-te la biserică, ipocritule, invidiosule! Du-te la nevastă să te vindece, pentru că eşti un om rău.

— Helena, Helena, numai tu poţi să mă vindeci! Te implor, Helena, ai grijă să nu trimiţi la pierzanie un om!

— Ah! Şi ca să te salvez, vrei să-l pierd pe celălalt, pe al meu?

— Pe ăla nu îl pierzi, l-ai pierdut deja. Nu-i pasă de tine câtuşi de puţin. E incapabil să te iubească. Eu, eu sunt cel care te iubeşte din tot sufletul, cu o dragoste cum nu-ţi poţi măcar închipui.

Helena se ridică, se duse la copil şi, trezindu-l, îl luă în braţe. Întorcându-se spre Joaquín, îi spuse: „Pleacă! El, fiul lui Abel, e cel care te dă afară din casă. Pleacă!“

XVIII

Starea lui Joaquín se înrăutăţi. Mânia de a-şi fi dezvelit sufletul în faţa Helenei, precum şi ciuda pentru felul în care aceasta îl respinsese, în care văzuse desluşit că îl dispreţuia, sfârşiră prin a-i cuprinde sufletul. Dar se stăpâni, căutând la soţia şi fiica lui consolare şi leac. Viaţa de familie îi deveni şi mai sumbră; era mereu prost dispus.

Avea pe atunci în casă o slujnică foarte evlavioasă, care se ducea zilnic la slujbe şi îşi petrecea orele ce-i rămâneau libere după muncă închisă în camera ei, în rugăciune. Umbla cu capul plecat, cu privirea în pământ şi răspundea la toate cu un aer blajin şi cu o voce cam fonfăită. Joaquín n-o putea suferi şi nu scăpa nici un prilej s-o certe. „Domnul are dreptate“, obişnuia ea să-i spună.

— Cum adică am dreptate? exclamă o dată, pierzându-şi răbdarea, el, stăpânul. Nu, acum nu am dreptate!

— Bine, domnule, nu vă supăraţi, poate că nu aveţi.

— Asta-i tot?

— Nu vă înţeleg, domnule.

— Cum nu mă înţelegi, bigoto, ipocrito? De ce nu te aperi? De ce nu-mi răspunzi pe măsură? De ce nu te revolţi?

— Să mă revolt, eu? Dumnezeu şi Sfânta Fecioară să mă apere de asta, domnule.

— Dar mai vrei şi altceva, interveni Antonia, decât să-şi recunoască greşelile?

— Nu, nu şi le recunoaşte. E plină de trufie!

— De trufie? Eu, domnule?

— Vezi? E trufia ipocrită de a nu-şi recunoaşte trufia! Face cu mine, pe socoteala mea, exerciţii de

umilinţă şi de răbdare; îmi ia accesele de proastă dispoziţie drept cămaşă de penitenţă, pentru a-şi exersa virtutea răbdării. Iar pe socoteala mea, nu! Nu, nu şi iarăşi nu! Pe socoteala mea, nu! Să nu mă ia pe mine drept instrument ca să-şi cucerească un loc în rai. Asta e ipocrizie!

Slujnica plângea, spunând rugăciuni cu gura închisă.

— Şi dacă e adevărat, Joaquín, spuse Antonia, că e chiar smerită… De ce să se revolte? Dacă s-ar fi revoltat, te-ai fi enervat şi mai tare.

— Nu! E o ticăloşie să te foloseşti de slăbiciunile aproapelui ca de o unealtă pentru a-ţi exersa virtutea. Să-mi dea replica, să fie îndrăzneaţă, să fie o persoană… nu o slujnică…

— Atunci, Joaquín, te-ai enerva şi mai tare.

— Nu, mă enervează pretenţiile ei de a deveni mai bună.

— Vă înşelaţi, domnule, spuse slujnica fără să ridice ochii din pământ. Nu mă cred mai bună decât nimeni.

— Nu? Eu, da! Şi cel care nu se crede mai bun e un netot. Tu te crezi, poate, cea mai păcătoasă dintre femei, nu-i aşa? Hai, răspunde!

— Lucrurile astea nu se întreabă, domnule.

— Haide, răspunde că şi sfântul Luis Gonzaga se credea cel mai păcătos dintre oameni; răspunde, te crezi, au ba, cea mai păcătoasă dintre femei?

— Păcatele altora nu sunt treaba mea, domnule.

— Idioată, din cale-afară de idioată… Pleacă de-aici!

— Să vă ierte Dumnezeu, domnule, aşa cum vă iert şi eu.

— Pentru ce? Vino şi spune-mi: pentru ce? Pentru ce ar trebui să mă ierte Dumnezeu? Haide, spune!

— Doamnă, îmi pare rău pentru dumneavoastră, dar eu plec din casa asta.

— Cu asta trebuia să începi, conchise Joaquín.

Iar apoi, când se văzu singur cu soţia lui, îi spuse:

— Şi n-o fi zicând leşinata asta că sunt nebun? Oare chiar sunt, Antonia? Spune, sunt nebun? Da sau nu?

— Pentru Dumnezeu, Joaquín, potoleşte-te…

— Da, da, cred că sunt nebun… Închide-mă. Treaba asta o să mă ucidă.

— Fii tu cel care o ucide.

XIX

Şi-a pus de-atunci toată râvna în creşterea şi educarea fiicei sale, în strădania de a o păstra neîntinată de mârşăviile lumii.

— Uite, obişnuia să-i spună soţiei sale, ce noroc că e singură, că n-am mai avut copii…

— Nu ţi-ar fi plăcut să ai un fiu?

— Nu, nu, e mai bine că am o fiică, e mai uşor s-o ţin departe de lumea neruşinată. În plus, dacă am fi avut doi copii, s-ar fi născut invidii între ei…

— O, nu!

— O, ba da! Dragostea nu poate fi împărţită în mod egal între mai mulţi: ceea ce i se dă unuia, i se ia celuilalt. Fiecare cere totul pentru sine, şi doar pentru sine. Nu, nu; n-aş vrea să fiu în locul lui Dumnezeu…

— Şi care e nefericirea?

— Aceea de a avea atâţia copii. Nu se spune că suntem cu toţii copiii lui Dumnezeu?

— Nu mai vorbi aşa, Joaquín…

— Unii sunt sănătoşi, pentru ca alţii să fie bolnavi… Trebuie să mă dumiresc cum au fost împărţite bolile…

Nu voia ca fiica lui să aibă de-a face cu nimeni. Îi aduse o profesoară particulară şi chiar el, în clipele libere, o mai învăţa câte ceva.

Sărmana Joaquina intui că tatăl ei e un pacient, pe când acesta îi împărtăşea concepţia lui sinistră despre lume şi viaţă.

— Îţi zic că e mai bine că e singură, îi spunea Joaquín soţiei sale. Singură, să nu trebuiască să ne împărţim afecţiunea…

— Se spune că, pe măsură ce o împarţi, sporeşte…

— Să nu crezi asta. Ţi-aminteşti de bietul Ramírez, administratorul? Tatăl lui avea doi fii şi două fiice, şi bani puţini. La ei acasă se mânca mereu aceeaşi fiertură, dar nu şi felul doi; numai tatăl, Ramírez, mânca felul doi, din care le dădea uneori unuia dintre băieţi şi uneia dintre fete, dar niciodată celorlalţi. Când era sărbătoare, în zilele clar stabilite, erau două porţii de felul doi pentru toată lumea şi încă una în plus pentru el, stăpânul casei, care trebuia să se deosebească prin ceva de ceilalţi. Ierarhia trebuia păstrată. Iar seara, când se duceau la culcare, Ramírez tatăl îi săruta mereu pe unul dintre băieţi şi pe una dintre fete, dar nu şi pe ceilalţi doi.

— Ce oroare! Şi de ce?

— Ce ştiu eu… Poate i se păreau mai frumoşi cei doi favoriţi…

— Cum e şi cu Carvajal, care n-o poate vedea în ochi pe fiica lui mai mică.

— Pentru că s-a născut ultima, la şase ani după cealaltă, şi când stătea rău cu banii. E o nouă povară, neaşteptată. De aceea i se spune „intrusa“.

— Ce orori, Dumnezeule!

— Aşa e viaţa, Antonia, o pepinieră de orori. Şi să-l binecuvântăm pe Dumnezeu că nu trebuie să ne împărţim afecţiunea.

— Taci!

— Am tăcut.

Şi îl făcu să tacă.

XX

Fiul lui Abel studia medicina, iar tatăl lui obişnuia să-l ţină la curent pe Joaquín cu progresul studiilor acestuia. Joaquín vorbi de câteva ori cu băiatul şi îl îndrăgi întrucâtva; atât de neînsemnat i se părea.

— Şi cum de-l faci medic, şi nu pictor? îl întrebă pe prietenul lui.

— Nu îl fac eu, se face el. Nu simte nicio chemare pentru artă…

— Sigur, pentru a studia medicina, nu-ţi trebuie chemare…

— N-am zis asta. Tu scufunzi orice replică în venin. Şi nu doar că nu simte nicio chemare pentru pictură, nu are nici măcar curiozitate… Abia dacă aruncă o privire la ce pictez eu; nici nu-l interesează.

— Poate că e mai bine aşa…

— De ce?

— Pentru că, dacă s-ar fi dedicat picturii, ar fi făcut-o fie mai bine, fie mai prost decât tine. Dacă ar fi pictat mai prost, faptul că el e Abel Sánchez, fiul tău, i-ar fi făcut pe oameni să-l poreclească Abel Sánchez cel Prost, sau Sánchez cel Prost, sau Abel cel Prost, ceea ce ar fi fost un dezastru, şi nici el n-ar fi îndurat aşa ceva…

— Şi dac-ar fi fost mai bun decât mine?

— Atunci, tu ai fi fost cel care n-ar fi îndurat.

— Hoţul crede că toată lumea fură.

— Nu-mi veni mie cu mofturile astea! Un artist nu suportă gloria altuia, cu atât mai puţin dacă e a propriului fiu sau frate. Mai bine să fie gloria unui străin. Dacă îl întrece unul de-acelaşi sânge… asta

nu îngăduie! Cum să-ţi explic? Faci bine că-l îndrepţi către medicină.

— În plus, aşa va câştiga mai mult.

— Oare vrei să mă convingi că nu câştigi mult din pictură?

— Ei, câştig ceva…

— Şi glorie, pe deasupra.

— Glorie? Gândeşte-te cât durează…

— Banii durează şi mai puţin.

— Dar sunt palpabili.

— Nu fi farsor, Abel, nu te preface că dispreţuieşti gloria.

— Te asigur că tot ce mă preocupă astăzi este să-i las ceva avere fiului meu.

— Îi vei lăsa un nume.

— Numele nu se cotează.

— Al tău, da!

— Semnătura mea, dar este… Sánchez! Mare mirare dacă nu i-o veni ideea să se semneze Abel S. Puig! Să-l facă marchiz al Casei Sánchez. Şi, pe urmă, Abel îi răpeşte orice răutate lui Sánchez. Abel Sánchez sună bine.

XXI

Fugind de sine şi pentru a-şi înăbuşi trista conştiinţă bolnavă, scormonită de prezenţa constantă a celuilalt, a lui Abel, Joaquín începu să frecventeze un club de la cazinou. Conversaţia lejeră de acolo era menită să-i slujească drept narcotic, sau mai degrabă căuta să se îmbete cu ea. Nu există atâţia oameni care se dedau la băutură pentru a-şi înăbuşi o patimă devastatoare, pentru a vărsa în vin o dragoste neîmplinită? Ei bine, el avea să se dedice conversaţiei de la cazinou, mai degrabă ascultînd-o decât luând parte activă la ea, tot pentru a-şi înăbuşi patima. Doar că leacul a fost mai rău decât boala.

Se ducea mereu hotărât să se abţină, să râdă şi să glumească, să murmure replici jucăuşe, să se prezinte drept un spectator dezinteresat al vieţii, cumsecade ca un sceptic de profesie, atent la faptul că a înţelege înseamnă a ierta şi fără să lase să se întrevadă cancerul care-i devora voinţa.

Însă răul îi ieşea pe gură, în cuvinte, când se aştepta mai puţin, şi toată lumea simţea brusc duhoarea. Şi se întorcea acasă supărat pe sine, reproşându-şi laşitatea şi lipsa de control asupra propriei persoane, hotărât să nu se mai întoarcă la club.

„Nu“, îşi spunea, „nu mă-ntorc, nu trebuie să mă-ntorc; asta îmi face şi mai rău; îmi înrăutăţeşte starea; atmosfera de-acolo e otrăvită; acolo nu se respiră decât patimi grele, înăbuşite; nu, nu mă-ntorc; eu am nevoie de singurătate, singurătate! Sfântă singurătate!“

Şi se întorcea.

Se întorcea, pentru că nu suporta singurătatea. Fiindcă în singurătate nu reuşea niciodată să fie singur, ci era întotdeauna cu celălalt. Se surprinse dialogând cu el, născocind ce îi răspundea acela. Iar celălalt, în aceste dialoguri solitare, în aceste monologuri dialogate, îi spunea lucruri indiferente sau plăcute, nu-i purta deloc pică. „De ce nu mă urăşte, Dumnezeule?“ ajunsese să-şi spună. „De ce nu mă urăşte?“

Şi se surprinse într-o zi gata să-i ceară lui Dumnezeu, într-o rugăciune infamă şi diabolică, să strecoare în sufletul lui Abel ura faţă de el, faţă de Joaquín. Şi altă dată: „Ah, dacă m-ar invidia… dacă m-ar invidia!…“ Şi la gândul acesta, care străbătu ca o licărire lividă întunecimile spiritului său amar, simţi o bucurie de parc-ar fi fost cuprins de dragoste mistuitoare, o bucurie care-i făcu să vibreze şi cele mai ascunse cotloane ale sufletului, înfiorate. Să fie invidiat!… Să fie invidiat!

„Dar oare asta nu înseamnă“, îşi zise apoi, „că mă urăsc, că mă invidiez chiar pe mine însumi?…“

Se duse la uşă, o încuie cu cheia, se uită peste tot în jur şi, văzându-se singur, îngenunche, murmurând cu lacrimi care opăresc glasul: „Doamne, Doamne… Tu mi-ai spus: Iubeşte-l pe aproapele tău ca pe tine însuţi! Iar eu nu-l iubesc pe aproapele meu, nu-l pot iubi, pentru că nu mă iubesc pe mine, nu ştiu să mă iubesc, nu mă pot iubi pe mine însumi. Ce-ai făcut cu mine, Doamne?“

Se duse apoi să ia Biblia şi o deschise acolo unde scria: „Atunci a zis Domnul Dumnezeu către Cain: «Unde este Abel, fratele tău?»“

Închise încet cartea, murmurând: „Şi unde sunt eu?“ Auzi atunci un zgomot afară şi se grăbi să deschidă uşa.

— Tată, tăticule! exclamă fiica lui, intrând în cameră.

Acea voce proaspătă păru să-l scoată la lumină. O sărută pe faţă şi, atingându-i urechea cu buzele,

îi spuse încet, foarte încet, ca să nu-l audă nimeni: „Roagă-te pentru tatăl tău, fiica mea!“

— Tată, tată! gemu fetiţa, punându-i braţele pe după gât.

Îşi ascunse faţa sub umărul fetei şi izbucni în plâns.

— Ce-i cu tine, tăticule, eşti bolnav?

— Da, sunt bolnav. Dar nu-ncerca să afli mai multe.

XXII

Şi se întoarse la cazinou. În fiecare zi inventa un pretext pentru a merge acolo. Iar moara de la club continua să râşnească.

Era acolo Federico Cuadrado, tip implacabil, care, când auzea că cineva este elogiat, întreba: „Împotriva cui e îndreptat elogiul ăsta?“

— Pentru că pe mine, spuse el cu o voce mică, rece şi tăioasă, nu mă poate duce nimeni de nas; când cineva e lăudat din cale-afară, altcineva e avut în vedere şi se încearcă umilirea lui, a acestui rival al celui elogiat. Asta când nu e lăudat cu rea intenţie, pentru ca elogiatorul să-şi reverse cruzimea… Nimeni nu laudă cu bune intenţii.

— Omule, îi răspunse León Gómez, căruia îi plăcea să-i dea apă la moară ciniculuí Cuadrado, iată-l pe don Leovigildo, pe care nimeni nu l-a auzit până acum vorbind despre altul…

— Mă rog, interveni un deputat de provincie, asta pentru că don Leovigildo e om politic, iar oamenii politici trebuie să se aibă bine cu toată lumea. Ce zici, Federico?

— Zic că don Leovigildo o să moară fără să fi vorbit de rău şi fără să fi gândit de bine despre nimeni… El nu o să dea, poate, nici cel mai mic bobârnac pentru ca altul să cadă, nici dacă nu l-ar vedea nimeni, pentru că se teme nu doar de codul penal, ci şi de iad; dar, dacă altul ar cădea şi şi-ar rupe gâtul, s-ar bucura până în adâncul sufletului. Şi pentru a se bucura că celălalt şi-a rupt gâtul, ar fi primul care s-ar duce să-şi arate durerea pentru nefericirea lui şi să-şi prezinte condoleanţele.

— Nu ştiu cum se poate trăi simţind astfel, zise Joaquín.

— Simţind cum? îi spuse sub formă de reproş Federico. Cum simte don Leovigildo, cum simt eu şi cum simţi şi tu?

— Despre mine n-a vorbit nimeni!

Şi spuse asta cu acră ursuzenie.

— Dar vorbesc eu, fiul meu, fiindcă aici ne cunoaştem cu toţii…

Joaquín simţi că păleşte. Acel „fiul meu“ pe care-l rostea cu toată gura Federico, demonul său păzitor, când punea gheara pe cineva, îl atingea ca un pumnal de gheaţă, până în măruntaiele voinţei.

— Nu ştiu de ce-i porţi pică lui don Leovigildo, adăugă Joaquín, căindu-se pentru cele spuse de îndată ce le rostise, fiindcă simţea că stârneşte furtuna.

— Pică? Pică, eu? Şi pe don Leovigildo?

— Da, nu ştiu ce rău ţi-a făcut…

— În primul rând, fiul meu, nu e nevoie să-ţi facă rău cineva pentru a-i purta pică. Când îi porţi cuiva pică, e lesne să născoceşti acest rău, adică să-ţi imaginezi că ţi s-a făcut rău… Iar eu nu îi port mai multă pică lui don Leovigildo decât oricui altcuiva. E un om ca oricare altul, şi cu asta, basta. Şi încă un om cinstit!

— Aşa cum tu eşti un mizantrop profesionist… începu deputatul de provincie.

— Omul e dihania cea mai împuţită şi mai indecentă, v-am spus-o de o sută de ori. Iar omul cinstit e cel mai rău dintre oameni.

— Haide, haide! Ce-ai de zis tu despre asta, tu care vorbeai mai ieri despre omul politic cinstit referindu-te la don Leovigildo? îi spuse León Gómez deputatului.

— Om politic cinstit! sări Federico. Asta chiar că nu-i adevărat!

— Şi de ce nu, mă rog? întrebară alţi trei în cor.

— De ce? Pentru că el însuşi a spus asta. Pentru că a avut, în discursul lui, îndrăzneala de a se numi pe sine însuşi cinstit. Nu e cinstit să te declari

cinstit. Spune Evanghelia că Domnul nostru Isus Hristos…

— Nu-l minţi pe Cristos, te implor! îl întrerupse Joaquín.

— Ce, acuma te doare şi de Cristos, fiul meu?

Se lăsă o tăcere scurtă, întunecată şi rece.

— Domnul nostru Isus Hristos a spus, continuă Federico apăsat, să nu îl numim bun, căci bun e numai Dumnezeu. Şi există creştini mizerabili care îndrăznesc să se numească pe sine cinstiţi!

— Asta pentru că cinstit nu înseamnă neapărat bun, interveni don Vicente, magistratul.

— Bine zis, don Vicente! Şi slavă Domnului că îl aud pe-un magistrat rostind o sentinţă rezonabilă şi justă!

— Prin urmare, spuse Joaquín, trebuie să mărturiseşti că eşti cinstit. Şi escroc?

— Nu-i nevoie.

— Ceea ce doreşte domnul Cuadrado, spuse don Vicente, magistratul, este ca oamenii să se mărturisească ticăloşi şi să continue să fie astfel, nu-i aşa?

— Bravo! exclamă deputatul de provincie.

— Am să-ţi zic dumitale, fiul meu, zise Federico. Dumneata trebuie să ştii care este excelenţa tainei spovedaniei în atât de înţeleapta noastră Biserică-Mamă…

— Altă enormitate, îl întrerupse magistratul.

— Enormitate, nu, ci o instituţie foarte înţeleaptă. Spovedania te ajută să păcătuieşti mai senin, fiindcă ştii că păcatul îţi va fi iertat. Nu-i aşa, Joaquín?

— Omule, dacă nu te căieşti…

— Ba da, fiul meu, ba da; dacă unul se căieşte, dar păcătuieşte din nou şi se căieşte din nou, şi ştie, atunci când păcătuieşte, că se va căi, şi ştie, când se căieşte, că va păcătui din nou, sfârşeşte prin a păcătui şi a se căi în acelaşi timp, nu-i aşa?

— Omul e o taină, spuse León Gómez.

— Omule, nu spune gugumănii! îi răspunse Federico.

— Gugumănie, de ce?

— Orice sentinţă filosofică, orice axiomă, orice propoziţie generală şi solemnă, enunţată aforistic, e o gugumănie.

— Şi filosofia?

— Nu există altă filosofie în afară de asta, cea pe care o facem noi aici…

— Da, să ne jupuim aproapele.

— Exact. Cel mai bine îi şade jupuit.

La încheierea întâlnirii, Federico se apropie de Joaquín pentru a-l întreba dacă mergea acasă, fiindcă i-ar fi făcut plăcere să-l însoţească o bucată de drum, iar când acesta îi răspunse că nu, că urma să facă o vizită cuiva din apropiere, îi spuse:

— Da, te înţeleg; treaba asta cu vizita e un pretext. Vrei de fapt să rămâi singur. Înţeleg.

— Şi de ce înţelegi?

— Niciodată nu ţi-e mai bine decât atunci când eşti singur. Dar, când singurătatea va deveni o povară, vino la mine. Nimeni n-o să te facă să uiţi mai repede de durerile tale.

— Şi ale tale? i-o trânti Joaquín.

— Ei… Cine se gândeşte la asta?…

Şi se despărţiră.

XXIII

Era acolo în oraş un biet om nevoiaş, aragonez, tată a cinci copii, care-şi câştiga existenţa cum putea, făcând pe copistul sau orice altă slujbă i se ivea. Sărmanul mergea adesea pe la prieteni şi cunoscuţi, dacă un om ca el avea aşa ceva, cerându-le sub varii pretexte să-l împrumute cu câţiva gologani. Şi, ce era cel mai trist, îşi trimitea câte un copil, ba chiar şi pe nevastă, prin casele cunoscuţilor, cu scrisorele în care le cerea bani. Joaquín îl ajutase de câteva ori, mai cu seamă când fusese chemat, ca medic, la cineva din familia lui. Şi se simţea cu deosebire uşurat să-i vină în ajutor acelui sărman. Ghicea în el o victimă a răutăţii omeneşti.

Îl întrebă odată despre el pe Abel.

— Da, îl cunosc, îi spuse acesta, ba chiar l-am avut pentru o vreme angajat. Dar e un pierde-vară, un trândav. Sub pretextul că trebuie să-şi înăbuşe suferinţa, nu trece zi fără să meargă la cafenea, cu toate că la el acasă nu se aprinde focul la bucătărie. Şi nu-i lipseşte pachetul de ţigări: simte nevoia să-şi transforme necazurile în fum.

— Şi ce dacă, Abel? Ar trebui să priveşti cazul ăsta din interior…

— Uite ce e, lasă-mă cu prostiile. Ce nu pot eu să-nghit e minciuna prin care-mi cere bani cu împrumut, spunându-mi: „O să vi-i înapoiez când oi putea…“ Să ceară de pomană şi o să-i dau. E mai clar şi mai nobil. Ultima oară mi-a cerut trei duros în avans şi i-am dat trei pesete, dar i-am zis: „Nu e nevoie să mi-i dai înapoi!“ E un pierde-vară…

— Mă rog, da, ai mai spus asta, dar ce vină are el…

— Păi, sigur că are! Cine e vinovat? Uite ce e, hai să lăsăm asta. Şi dacă vrei să-l ajuţi, ajută-l, n-am nimic împotrivă. Sunt sigur că, dacă-mi tot cere, eu însumi îi voi tot da…

— Asta ştiam şi eu, fiindcă, în fond, tu…

— Să nu intrăm în chestiuni de fond. Sunt pictor şi nu pictez fondul persoanelor. Mai mult, sunt convins că orice om arată în afară tot ce poartă înăuntrul său.

— Ei, aşa-i, doar pentru tine un om nu e altceva decât un model…

— Ţi se pare puţin lucru? Pentru tine, e un bolnav. Fiindcă tu eşti cel care priveşte şi ascultă oamenii pe dinăuntru.

— Netrebnică profesie…

— De ce?

— Pentru că, fiind obişnuit să-i priveşti pe ceilalţi pe dinăuntru, te apuci să te priveşti pe tine însuţi, să te asculţi pe tine însuţi.

— Iată un avantaj. Eu m-am uitat destul în oglindă…

— Şi te-ai privit cu adevărat vreodată?

— Bineînţeles! Nu ştii că mi-am făcut un autoportret?

— Care e, probabil, o capodoperă…

— Omule, nu e rău deloc… Dar tu te-ai cercetat bine pe dinăuntru?

În ziua care a urmat acestei conversaţii, Joaquín ieşi de la cazinou cu Federico, vrând să-l întrebe dacă-l cunoaşte pe sărmanul care mergea prin târg cerând bani într-un chip ruşinos. Adăugă:

— Şi spune-mi adevărul, fiindcă suntem singuri; mai lasă la o parte răutăţile.

— Uite ce-i, ăsta-i un amărât care ar trebui să zacă-n închisoare, unde cel puţin ar mânca mai bine decât mănâncă acum şi ar trăi mai liniştit.

— Dar ce-a făcut?

— N-a făcut nimic; ar fi trebuit să facă, şi de-asta spun c-ar trebui să fie la închisoare.

— Şi ce anume ar fi trebuit să facă?

— Să-şi ucidă fratele.

— Ai început deja!

— O să-ţi explic. Acest om sărman e, după cum ştii, aragonez, şi în acele locuri încă mai există absoluta libertate de a-ţi face testamentul cum vrei. A avut nefericirea de a fi primul născut la părinţi, de a fi cel mai mare dintre copii, iar apoi a avut nefericirea de a se îndrăgosti de o fată săracă, frumoasă şi cinstită, după cum se părea. Tatăl s-a opus din toate puterile acestei relaţii, ameninţându-l că-l dezmoşteneşte dacă se căsătorea cu ea. Iar el, orbit de dragoste, mai întâi a compromis-o pe fată, gândindu-se că astfel avea să-şi convingă tatăl, şi a sfârşit prin a se însura cu ea şi a pleca de-acasă. Şi a rămas în sat, muncind cum putea în casa socrilor lui, sperând că-l va convinge şi îmblânzi pe tatăl său. Iar acesta, bun aragonez, s-a ţinut tare pe poziţie. A murit dezmoştenindu-l pe bietul amărât şi i-a lăsat gospodăria celui de-al doilea fiu; o gospodărie bunicică. La scurt timp au murit şi socrii celui care astăzi a ajuns să trăiască pe-aici din cerşit, iar el s-a dus la fratele lui, cerându-i să-l sprijine şi să-i dea de lucru, însă fratele l-a refuzat. Şi, pentru că nu l-a ucis, cum ar fi făcut orice om curajos, a venit aici, să trăiască din pomeni şi din cerşit. Asta-i povestea; după cum vezi, e foarte edificatoare.

— Nici nu-ţi închipui!

— Dacă şi-ar fi ucis fratele, care e un fel de Iacob, ar fi făcut rău, foarte rău, iar faptul că nu l-a ucis e la fel de rău, cumplit… Poate chiar mai rău.

— Nu spune asta, Federico.

— Ba da, pentru că nu trăieşte doar ruşinos şi în mizerie, din cerşit, ci mai trăieşte şi urându-şi fratele.

— Şi dacă l-ar fi ucis?

— Atunci s-ar fi vindecat de ură, iar astăzi, căindu-se pentru crima sa, i-ar fi cinstit memoria. Acţiunea te eliberează de sentimentele rele, iar sentimentul rău îţi otrăveşte sufletul. Crede-mă, Joaquín, fiindcă ştiu asta foarte bine.

Joaquín îl aţinti cu privirea şi i-o trânti:

— Şi tu?

— Eu? Nu căuta să afli, fiul meu, ceea ce nu te priveşte. Fie-ţi de ajuns să ştii că tot cinismul meu e zid de apărare. Eu nu sunt fiul celui pe care voi îl consideraţi tatăl meu; sunt fiu ilegitim şi pe nimeni nu urăsc mai mult pe lume decât pe tatăl meu, cel natural, cel care-a fost călăul celuilalt, al celui care, din josnicie şi laşitate, mi-a dat numele său, numele indecent pe care-l port.

— Dar tată nu e cel care te zămisleşte; e cel care te creşte…

— Fapt e că acesta, cel despre care credeţi voi că m-a crescut, nu m-a crescut de fapt, ci m-a învăţat să mă hrănesc cu otrava urii pe care i-o poartă celuilalt, celui care m-a făcut şi care l-a obligat să se însoare cu mama.

XXIV

Fiul lui Abel, Abelín, îşi termină facultatea, iar tatăl său se duse la prietenul lui să-l întrebe dacă nu vrea să-l ia ca asistent, ca să-şi poată face practica alături de el. Joaquín îl acceptă. „L-am primit“, scria mai târziu în *Confesiunea* dedicată fiicei sale, „dintr-un straniu amestec de curiozitate, de ură faţă de tatăl lui, de afecţiune faţă de băiat, care mi se părea pe atunci mediocru, şi din dorinţa de a mă elibera astfel de patimă, în timp ce, în străfundul sufletului, demonul meu îmi şoptea că, prin eşecul fiului, aveam să mă răzbun pe succesul tatălui. Voiam pe de-o parte, prin afecţiunea pe care i-o purtam băiatului, să fiu izbăvit de ura faţă de tată şi, pe de altă parte, jubilam la gândul că, dacă Abel Sánchez triumfase în pictură, alt Abel Sánchez din sângele lui avea să eşueze în medicină. Niciodată nu mi-am putut imagina atunci cât de multă dragoste aveam să capăt pentru fiul celui care-mi amăra şi întuneca viaţa sufletească.“

Şi aşa începură Joaquín şi fiul lui Abel să se simtă legaţi unul de altul. Abelín prindea totul din zbor şi era interesat de învăţăturile lui Joaquín, pe care începu să-l numească maestru. Maestrul său îşi propuse să facă din el un medic bun şi să-i încredinţeze comoara experienţei sale clinice. „Am să-l îndrum“, îşi spunea, „să descopere lucrurile pe care această blestemată nelinişte sufletească m-a împiedicat pe mine să le descopăr.“

— Maestre, îl întrebă într-o zi Abelín, de ce nu adunaţi toate aceste observaţii dispersate, toate aceste însemnări şi notiţe pe care mi le-aţi arătat, şi nu scrieţi o carte? Ar fi extrem de interesantă şi

plină de învăţăminte. Sunt aici teorii de geniu, de o extraordinară pătrundere ştiinţifică…

— Uite, fiule – fiindcă aşa obişnuia să-i spună –, răspunse el, nu pot, nu pot… N-am starea necesară pentru asta, îmi lipsesc dorinţa, curajul, seninătatea, nu ştiu ce altceva…

— Mai greu ar fi până vă apucaţi de asta…

— Da, fiule, da; mai greu ar fi până m-apuc, dar, de câte ori am încercat, n-am reuşit să mă hotărăsc. Să m-apuc să scriu o carte… şi încă în Spania… şi despre medicină!… Nu merită. Rezultatul ar fi nul…

— Nu, rezultatul dumneavoastră, maestre, n-ar fi nul, vă asigur.

— Ceea ce-ar fi trebuit să fac eu este ceea ce trebuie să faci tu: să laşi această insuportabilă clientelă şi să te dedici cercetării pure, adevăratei ştiinţe, fiziologiei, histologiei, patologiei, nu bolnavilor care-şi plătesc consultaţia. Tu, care ai o oarecare avere, fiindcă tablourile tatălui tău trebuie să ţi-o fi oferit, dedică-te acestui lucru.

— Poate că aveţi dreptate, maestre; dar asta nu înseamnă că dumneavoastră nu trebuie să vă publicaţi memoriile de clinician.

— Uite, dacă vrei, haide să facem ceva. Eu îţi dau toate însemnările mele, le dezvolt prin viu grai, îţi răspund când ai întrebări şi publici cartea. Cum ţi se pare?

— E minunat, maestre! Eu îmi notez tot ce aud şi tot ce învăţ lângă dumneavoastră, încă de când am început să lucrez ca stagiar.

— Foarte bine, fiul meu, foarte bine! zise Joaquín şi îl îmbrăţişă, mişcat.

Apoi îşi spuse: „El, el va fi opera mea! A mea, nu a tatălui său. Va sfârşi prin a mă venera şi a înţelege că valorez mult mai mult decât tatăl lui şi că, în practica medicinei mele, e mult mai multă artă decât în pictura tatălui său. Şi în cele din urmă i-l voi lua, da, i-l voi lua! El mi-a luat-o pe Helena, eu am să le iau fiul. Care va fi al meu şi, cine ştie,

poate va sfârşi prin a-şi renega tatăl, atunci când îl va cunoaşte şi va afla ce mi-a făcut.“

XXV

— Dar, spune-mi, îl întrebă într-o zi Joaquín pe discipolul său, cum ţi-a venit ideea de a studia medicina?

— Nu ştiu…

— Pentru că firesc ar fi fost să simţi aplecare către pictură. Băieţii se simt atraşi de profesia taţilor; e spiritul imitaţiei… atmosfera…

— Nu m-a interesat niciodată pictura, maestre.

— Ştiu asta, o ştiu de la tatăl tău, fiule.

— Iar cea a tatălui meu, cu atât mai puţin.

— Dar, omule, cum aşa?

— Nu o simt, şi nu ştiu dacă el însuşi o simte…

— Asta-i şi mai şi! Să vedem, explică-te.

— Suntem singuri; nu ne aude nimeni; dumneavoastră, maestre, sunteţi ca un tată pentru mine, al doilea tată… al doilea… Mă rog. Mai mult, sunteţi cel mai vechi prieten al lui, l-am auzit spunând că dintotdeauna, de-o viaţă, dinainte să fi avut uzul raţiunii, sunteţi ca fraţii…

— Da, da, aşa e; Abel şi cu mine suntem ca fraţii… Continuă.

— Ei bine, vreau să-mi deschid astăzi inima faţă de dumneavoastră, maestre.

— Deschide-ţi-o. Ceea ce-mi vei spune va rămâne între noi, nimeni n-o să afle!

— Ei bine, da, mă îndoiesc că tata simte pictura, sau orice altceva. Pictează ca o maşină, e un dar înnăscut, dar să simtă…

— Întotdeauna am crezut asta.

— Dumneavoastră aţi fost, maestre, cel care, din câte aud, l-ar fi făcut faimos pe tatăl meu, prin acel discurs implântat în memoria tuturor.

— Şi ce-aş fi putut spune?

— La fel se întâmplă şi cu mine. Dar tata nu simte nici pictura, nici nimic. E de piatră, maestre, e de piatră!

— Nu-i chiar aşa, fiule.

— Ba da, de piatră. Nu trăieşte decât pentru glorie. Toate poveştile potrivit cărora o dispreţuieşte sunt farse, farse… Nu caută decât aplauzele. Şi e un egoist, un egoist fără pereche! Nu iubeşte pe nimeni.

— Omule, chiar pe nimeni…

— Pe nimeni, maestre, pe nimeni! Nici nu ştiu cum de s-a căsătorit cu mama. Mă îndoiesc c-a fost din dragoste.

Joaquín păli.

— Ştiu, continuă fiul, că s-a încurcat şi a avut aventuri cu câteva modele; dar asta nu e altceva decât capriciu – şi ceva lăudăroşenie. Nu iubeşte pe nimeni.

— Dar mi se pare că tu eşti cel care ar trebui…

— Pe mine nu m-a luat niciodată în seamă. Pe mine m-a întreţinut, mi-a plătit educaţia şi studiile, nu s-a zgârcit şi nu se zgârceşte la bani, dar eu abia dacă exist pentru el. Când îl întrebam câteodată ceva, despre istorie, despre artă, despre tehnică, despre pictură, despre călătoriile lui sau despre altceva, îmi spunea: „Lasă-mă, lasă-mă-n pace.“ Iar o dată a ajuns să-mi strige: „Învaţă aşa cum am învăţat şi eu; uite-aici cărţile!“ Ce diferenţă faţă de dumneavoastră, maestre!

— Poate că nu ştia ce să răspundă, fiule. Uite, taţii pică de multe ori prost în ochii copiilor pentru că nu-şi mărturisesc ignoranţa sau stângăcia faţă de ei.

— Dar nu era asta. Şi mai e ceva, şi mai rău…

— Mai rău? Să vedem!

— Mai rău, da. Nu m-a certat niciodată, indiferent ce-aş fi făcut. Nu sunt şi nu am fost o pramatie, un destrăbălat, dar toţi tinerii avem căderile noastre, greşelile noastre. Ei bine,

niciodată nu le-a cercetat şi, chiar dacă ştia de ele, nu mi-a zis niciodată nimic.

— Asta înseamnă respect faţă de personalitatea ta, încredere în tine… E poate cea mai generoasă şi mai nobilă manieră de a educa un copil, înseamnă să te bazezi pe el…

— Nu, nu e nimic din toate astea, maestre. E pur şi simplu indiferenţă.

— Nu, nu; exagerezi, nu e asta… Ce ţi-ar fi putut spune din ce nu ţi-ai fi spus tu însuţi? Un tată nu poate fi un judecător…

— Dar poate fi un tovarăş, un sfătuitor, un prieten sau un maestru, ca dumneavoastră.

— Sunt însă lucruri pe care pudoarea te împiedică să le tratezi cu fiul tău.

— E firesc ca dumneavoastră, cel mai bun şi mai vechi prieten al lui, aproape un frate, să-l apăraţi, deşi…

— Deşi ce?

— Pot spune totul?

— Da, spune totul!

— Ei bine, despre dumneavoastră nu l-am auzit vorbind decât de bine, prea bine, însă…

— Însă ce?

— Vorbeşte prea bine despre dumneavoastră.

— Ce înseamnă prea bine?

— Înainte să vă cunosc, maestre, vă credeam altul.

— Explică-te.

— Pentru tata, sunteţi un fel de personaj tragic, cu sufletul chinuit de patimi profunde. „Dacă sufletul lui Joaquín ar putea fi pictat!“ spune el adesea. Vorbeşte de parcă între dumneavoastră şi el ar fi un secret…

— Închipuiri de-ale tale…

— Nu, nu sunt.

— Şi mama ta?

— Mama…

XXVI

— Ascultă, Joaquín, îi spuse într-o zi Antonia soţului ei, cred că într-o bună zi fata noastră o să plece sau ne va fi luată…

— Joaquina? Unde?

— La mânăstire.

— Cu neputinţă!

— Ba da, e cu putinţă. Tu, ocupat cu treburile tale şi, mai nou, cu fiul lui Abel, pe care se pare că l-ai înfiat… Oricine ar spune că-l iubeşti mai mult decât pe fiica ta…

— Încerc să-l salvez, să-l izbăvesc de-ai lui…

— Nu, ceea ce încerci tu e să te răzbuni. Ce răzbunător eşti! Nu uiţi şi nu ierţi! Mi-e teamă că Dumnezeu te va pedepsi, ne va pedepsi…

— Ah! Şi asta e pricina pentru care Joaquina vrea să se ducă la mânăstire?

— Eu n-am spus asta.

— Dar o spun eu, şi e totuna. Se duce oare din cauza geloziei faţă de Abelín? Se teme că am să ajung să-l iubesc mai mult decât pe ea? Fiindcă, dacă despre asta e vorba…

— Nu despre asta e vorba.

— Atunci?

— Ce ştiu eu!… Zice că are vocaţie, că acolo o cheamă Dumnezeu…

— Dumnezeu, Dumnezeu… O fi vorba despre duhovnicul ei. Cine e?

— Părintele Echevarría.

— Cel care mă spovedea pe mine?

— Chiar el.

Joaquín se întristă şi lăsă capul în pământ, iar a doua zi, chemând-o pe soţia lui la o discuţie între patru ochi, îi spuse:

— Cred că am întrezărit motivele care o împing pe Joaquina către mânăstire, sau, mai degrabă, motivele pentru care părintele Echevarría o îndeamnă să intre la mânăstire. Îţi aminteşti doar cum am căutat refugiu şi ajutor în Biserică, împotriva acestei blestemate obsesii care-mi paralizează sufletul, împotriva pizmei care, cu anii, se face tot mai veche, adică mai dură şi mai îndărătnică, şi cum, după mari eforturi, nu am reuşit să-l obţin. Nu, părintele Echevarría nu m-a lecuit, n-ar fi putut să mă lecuiască. Pentru răul acesta nu există decât un singur remediu, unul singur.

Tăcu pentru o clipă, de parcă ar fi aşteptat o întrebare din partea soţiei sale, dar, cum aceasta tăcea, continuă:

— Pentru răul acesta, nu există alt remediu decât moartea. Cine ştie… Poate că m-am născut şi voi muri cu el. Ei bine, acest părinţel care nu m-a putut vindeca şi nici nu a reuşit să-mi uşureze povara, o împinge acum, fără îndoială, pe fiica mea, pe fiica ta, pe fiica noastră, către mânăstire, ca să se roage acolo pentru mine, să se sacrifice pentru a mă salva…

— Dar nu e vorba despre sacrificiu. Ea spune că asta e vocaţia ei…

— Minciuni, Antonia; îţi spun că asta e o minciună. Cele mai multe fete care se călugăresc se duc acolo fie pentru a munci puţin, a trăi în sărăcie, dar fără griji, a-şi face siesta mistică, fie pentru a fugi de-acasă, iar fiica noastră fuge de-acasă, fuge de noi.

— Poate de tine…

— Da, fuge de mine! M-a ghicit!

— Iar acum, de când te-ai apropiat atât de tare de băiatul ăsta…

— Vrei să-mi spui că fuge de el?

— Nu, ci de noul tău capriciu…

— Capriciu? Capriciu? Capriciu, spui? Sunt orice altceva, numai capricios nu, Antonia. Eu iau

totul în serios, totul, înţelegi?

— Da, prea în serios, adăugă soţia lui, plângând.

— Haide, nu plânge aşa, Antonia, sfânta mea, îngerul meu bun, şi iartă-mă dacă am spus ceva…

— Nu e rău atât ce spui, cât ce nu spui.

— Dar, pentru Dumnezeu, Antonia, pentru Dumnezeu, fă în aşa fel, încât să nu ne părăsească fiica noastră; fiindcă, dacă ea pleacă la mânăstire, mă omoară, chiar mă omoară. Să rămână, am să fac tot ce vrea ea… Dacă vrea să-l dau afară pe Abelín, îl voi da afară…

— Îmi amintesc când spuneai că te-ai bucura să nu avem decât o fiică, pentru că în felul ăsta nu trebuia să ne împărţim afecţiunea…

— Dar eu nu o împart!

— Atunci se întâmplă ceva şi mai rău…

— Da, Antonia, fiica noastră, vrea să se sacrifice pentru mine şi nu ştie că, dacă pleacă la mânăstire, mă aruncă în disperare. Mânăstirea ei e casa asta!

XXVII

Două zile mai târziu, Joaquín se închise în birou cu soţia şi cu fiica lui.

— Tăticule, aşa vrea Dumnezeu! exclamă Joaquina privindu-l în ochi.

— Ei bine, nu! Nu Dumnezeu e cel care vrea asta, ci părintele, răspunse el. Ce ştii tu, mucoaso, despre ce vrea Dumnezeu? Când ai comunicat cu El?

— Mă împărtăşesc în fiecare săptămână, tăticule.

— Şi iei drept revelaţii dumnezeieşti leşinurile care-ţi vin de la stomac în zilele de post.

— Mai rele sunt cele ale inimii, în timpul postului.

— Nu, nu, asta nu se poate; Dumnezeu nu vrea asta, nu poate să vrea aşa ceva, îţi spun că nu poate să vrea asta!

— Eu nu ştiu ce vrea Dumnezeu, dar tu, tată, ştii ce nu poate să vrea? Despre lucrurile trupeşti poate că ştii multe, dar despre lucrurile lui Dumnezeu, cele sufleteşti…

— Sufleteşti, da? Aşadar, tu crezi că eu nu ştiu nimic despre suflet?

— Poate că mai bine ar fi dacă n-ai şti.

— Mă acuzi?

— Nu; tu eşti cel care se acuză singur, tată.

— Vezi, Antonia, vezi, nu-ţi spuneam eu?

— Ce-ţi spunea, mamă?

— Nimic, fiica mea, nimic; născociri, temeri de-ale tatălui tău…

— Ei bine, spuse Joaquín, ca unul care ia o hotărâre, tu te duci la mânăstire ca să mă salvezi, nu-i aşa?

— Poate că nu eşti departe de adevăr.

— Să mă salvezi de ce?

— Nu ştiu prea bine.

— Poate că ştiu eu!… De ce? De cine?

— De cine, tată, de cine? De un demon sau de tine însuţi.

— Şi ce ştii tu, mă rog?

— Pentru Dumnezeu, Joaquín, pentru Dumnezeu! îl imploră mama cu lacrimi în glas, înfricoşată de privirea şi de tonul soţului ei.

— Lasă-ne, femeie, lasă-ne singuri. Asta nu te priveşte!

— Cum să nu mă privească? Doar e fiica mea…

— E a mea! Lasă-ne; ea e o Monegro, eu sunt un Monegro; lasă-ne. Tu nu înţelegi, nu poţi înţelege lucrurile astea…

— Tată, dacă o tratezi astfel pe mama de faţă cu mine, plec. Nu plânge, mamă.

— Dar tu crezi, fata mea…?

— Ceea ce cred şi ştiu eu este că sunt în egală măsură fiica lui, pe cât sunt a ta.

— În egală măsură?

— Poate mai mult a lui.

— Nu spune asta, pentru Dumnezeu, spuse mama ei plângând, altfel eu plec…

— Ar fi mai bine, adăugă fiica. Între patru ochi, ne-am vedea mai bine chipul, vreau să spun, sufletul – noi, cei doi Monegro.

Mama îşi sărută fiica şi ieşi.

— Prin urmare, spuse cu răceală tatăl, de îndată ce se văzu singur cu fiica lui, pentru a mă salva de ce sau de cine te duci tu la mânăstire?

— Ei bine, tată, nu ştiu de cine, nu ştiu de ce, însă trebuie să te salvez. Eu nu ştiu ce se petrece în această casă, între tine şi mama; nu ştiu ce se petrece înăuntrul tău, dar e ceva rău…

— Asta ţi-a spus-o preoţelul tău?

— Nu, nu mi-a spus-o preoţelul; n-a fost nevoie să mi-o spună; nu mi-a spus-o nimeni, ci am

respirat-o eu de când m-am născut. Aici, în această casă, se trăieşte într-o beznă spirituală!

— Ah, astea sunt lucruri pe care le-ai citit în cărţile tale…

— Aşa cum tu ai citit altele în cărţile tale. Sau poate crezi că numai cărţile care vorbesc despre ce se află în trup, cărţile tale cu ilustraţii hidoase sunt cele care îţi arată adevărul?

— În fine, această beznă spirituală despre care vorbeşti, ce este?

— Tu trebuie s-o ştii mai bine decât mine, tată; dar nu nega că aici se întâmplă ceva, că aici e un fel de negură fără fund, o tristeţe care se strecoară pretutindeni, că tu nu eşti mulţumit niciodată, că suferi, că te porţi de parcă ai purta povara unei mari vinovăţii…

— Da, păcatul originar! spuse Joaquín cu sarcasm.

— El, el, exclamă fiica. El, de care nu te-ai vindecat!

— Dar am fost botezat.

— Nu contează.

— Şi, ca să mă lecuieşti, te duci să te călugăreşti. Nu-i aşa? Primul lucru pe care trebuia să-l faci era să afli de unde vine, cine a provocat tot răul ăsta…

— Să mă ferească Dumnezeu de-aşa ceva, tată. Departe de mine să vreau să vă judec.

— Dar să mă condamni poţi, nu-i aşa?

— Să te condamn?

— Da, să mă condamni; dacă pleci aşa, mă condamni…

— Şi dac-aş pleca pentru un soţ? Dacă te-aş lăsa pentru un bărbat?…

— Depinde de bărbat.

Se lăsă o scurtă tăcere.

— Aşadar, fiica mea, reluă Joaquín, eu nu mă simt om, sufăr, sufăr aproape de la începutul vieţii; e mult adevăr în ceea ce ai ghicit. Dar, luând hotărârea de a te călugări, mă omori, îmi

exacerbezi şi-mi sporeşti răul. Fie-ţi milă de tatăl tău, de sărmanul tău tată…

— Din milă o fac…

— Nu, din egoism. Tu fugi; mă vezi suferind şi fugi. E egoism, lepădare, lipsă de iubire ceea ce te îndeamnă spre mânăstire. Imaginează-ţi c-aş fi căzut la pat cu o boală neîndurătoare şi lungă, o lepră. M-ai lăsa, ducându-te la mânăstire şi rugându-l pe Dumnezeu să mă vindece? Haide, răspunde, m-ai lăsa?

— Nu, nu te-aş lăsa, pentru că sunt singura ta fiică.

— Atunci, ţine seama de faptul că sunt un lepros. Rămâi aici şi vindecă-mă. Am să mă las în grija ta, am să fac tot ce-mi ceri.

— Dacă-i aşa…

Tatăl se ridică şi, privindu-şi fiica printre lacrimi, o îmbrăţişă şi, ţinând-o strâns, îi şopti la ureche:

— Vrei să mă vindeci, fata mea?

— Da, tată.

— Atunci, mărită-te cu Abelín.

— Poftim? strigă Joaquina, îndepărtându-se de tatăl ei şi privindu-l în ochi.

— Ce? Ce te surprinde? bâigui tatăl, surprins la rândul său.

— Să mă mărit? Eu? Cu Abelín? Cu fiul duşmanului tău?

— Cine ţi-a spus asta?

— Tăcerea ta, de ani de zile…

— Tocmai pentru asta, fiindcă e fiul celui pe care tu îl numeşti duşmanul meu.

— Eu nu ştiu ce e între voi, nu vreau să ştiu, dar, văzându-te în ultima vreme cum te apropii de fiul lui, mi s-a făcut teamă… m-am temut… nu ştiu de ce m-am temut. Dragostea ta pentru Abelín mi se părea monstruoasă, infernală…

— Nu, fata mea, nu! Căutam în el izbăvirea. Şi crede-mă, dacă reuşeşti să-l aduci aici, în casă,

dacă îl transformi în fiul meu, o să iasă în sfârşit soarele în sufletul meu…

— Dar ce-mi ceri tu, tată, tatăl meu, e să-i cer mâna, să-l caut?

— Nu, asta nu.

— Atunci?

— Şi dacă el…

— Ah, nu cumva aţi urzit planuri împreună, fără să-mi cereţi părerea?

— Nu, nu; doar eu mă gândisem la toate, eu, tatăl tău, sărmanul tău tată, eu…

— Mă faci să sufăr, tată.

— Şi pe mine mă fac să sufăr. Iar acum, totul e în seama mea. Nu te gândeai tu să te sacrifici pentru mine?

— Ei bine, da, am să mă sacrific pentru tine. Fă cu mine ce vrei!

Tatăl se duse să o sărute, iar ea, îndepărtându-l, exclamă:

— Nu, acum nu. Când ai să meriţi. Sau vrei ca şi eu să-ţi închid gura sărutându-te?

— De unde-ai aflat asta, fata mea?

— Pereţii au urechi, tată.

— Şi acuză!

XXVIII

— Ce n-aş da să fiu în locul dumneavoastră, don Joaquín! îi spuse într-o zi acel biet aragonez dezmoştenit, tată a cinci copii, după ce obţinuse bani de la el.

— Să vreţi să fiţi în locul meu! Nu pricep!

— Ei bine, da, aş da totul ca să fiu în locul dumneavoastră, don Joaquín.

— Şi ce este acest „tot“?

— Tot ce pot da, tot ce am.

— Şi anume?

— Viaţa!

— Viaţa, ca să fiţi în locul meu! Şi Joaquín adăugă pentru sine: „Eu aş da-o pentru a putea fi altul!“

— Da, viaţa, ca să fiu cine sunteţi.

— Este aici un lucru pe care nu-l înţeleg bine, prietene; nu înţeleg faptul că cineva ar fi dispus să-şi dea viaţa pentru a fi altul, nici măcar nu înţeleg cum cineva ar vrea să fie altul. A fi altul înseamnă a înceta să mai fii tu, cel care eşti.

— Fără îndoială.

— Dar nu pentru a fi altul…

— Fără îndoială. Vreau să zic, don Joaquín, că de bunăvoie aş înceta să mai fiu, sau, ca să fie mai clar, mi-aş trage un glonţ în cap sau m-aş azvârli în râu dac-aş şti că ai mei, cei care mă leagă de viaţa asta ticăloasă, cei care nu mă lasă să mă sinucid, ar găsi un tată în dumneavoastră. Nu pricepeţi nici acum?

— Ba da, înţeleg. Aşadar…

— Blestem ataşamentul meu faţă de viaţă! De bunăvoie m-aş separa de mine însumi şi mi-aş

ucide pentru totdeauna amintirile, dacă n-ar fi ai mei. Cu toate că mă mai reţine ceva…

— Ce anume?

— Teama că amintirile mele, povestea mea, m-ar însoţi şi dincolo de moarte. Ce n-aş da să fiu în locul dumneavoastră, don Joaquín!

— Şi dacă pe mine m-ar ţine în viaţă, prietene, motive ca ale dumitale?

— Ei, dar sunteţi bogat…

— Bogat… bogat…

— Un om bogat nu are niciodată motive să se plângă. Dumneavoastră nu vă lipseşte nimic. Soţie, fiică, clientelă de soi, reputaţie… ce mai vreţi? Pe dumneavoastră nu v-a dezmoştenit tatăl; pe dumneavoastră nu v-a azvârlit afară din casă fratele, să cerşiţi în drum… Pe dumneavoastră nu v-a obligat nimeni să vă faceţi cerşetor! Ce n-aş da să fiu în locul dumneavoastră, don Joaquín!

Iar Joaquín, rămânând apoi singur, îşi zise: „Ce n-ar da să fie în locul meu! Omul ăsta mă invidiază, mă invidiază! Iar eu, eu cine vreau să fiu?“

XXIX

Câteva zile mai târziu, Abelín şi Joaquina se logodiseră. Iar în *Confesiunea* dedicată fiicei sale, scria ceva mai încolo Joaquín:

„Nu e cu putinţă, fata mea, să-ţi explic cum l-am adus pe Abel, soţul tău de astăzi, să-ţi ceară să te logodeşti cu el, cerându-ţi mâna. A trebuit să-i dau de înţeles că tu eşti îndrăgostită de el, sau că măcar ţi-ar plăcea să se îndrăgostească de tine, fără să dezvălui câtuşi de puţin conversaţia între patru ochi pe care am avut-o după ce mama ta m-a înştiinţat că voiai să intri, din pricina mea, la mânăstire. Vedeam în asta salvarea mea. Numai unindu-ţi soarta cu soarta singurului fiu al celui care mi-a otrăvit fântâna vieţii, numai amestecând astfel sângele nostru, nădăjduiam să mă pot salva.

Mă gândeam că poate, într-o zi, copiii tăi, nepoţii mei, copiii copilului său, nepoţii lui, moştenind sângele nostru, aveau să descopere că poartă războiul înăuntrul lor, ura în adâncul lor. Dar oare nu este ura faţă de sine, faţă de propriul sânge, singurul leac împotriva urii faţă de alţii? Scriptura spune că Isav şi Iacov se duşmăneau încă de pe vremea când erau în pântecele Rebecăi. Cine ştie dacă, într-o zi, nu ai să zămisleşti şi tu doi gemeni, unul cu sângele meu, celălalt cu al lui, care se vor duşmăni şi se vor urî încă din pântecele tău, şi încă înainte de a ieşi la aer şi de a căpăta conştiinţă! Pentru că asta e tragedia umană, şi orice om este, asemeni lui Iov, fiul contradicţiei.

Şi-am tremurat la gândul că poate v-am împreunat nu pentru a vă uni, ci pentru a separa şi mai mult sângele vostru, pentru a perpetua ura. Iartă-mă. Delirez.

Dar nu e numai sângele nostru, al lui şi al meu; este şi sângele ei, al Helenei. Sângele Helenei! Asta mă tulbură cel mai tare; sângele ăsta care îi înfloreşte în obraji, în frunte, în buze, care îi însemnează privirea, sângele ăsta care m-a orbit, din carnea ei.

Şi mai rămâne sângele Antoniei, al sărmanei Antonia, al sfintei tale mame. Sângele ăsta e apă de botez. Sângele ăsta e cel mântuitor. Numai sângele mamei tale, Joaquina, îi poate salva pe copiii tăi, pe nepoţii noştri. Ăsta e sângele fără pată care îi poate mântui.

Antonia să nu vadă niciodată *Confesiunea* asta; să nu o vadă. Să plece de pe lumea asta, dacă moare după mine, fără să fi făcut mai mult decât să întrezărească misterul nelegiuirii noastre."

Cei doi logodnici se înţeleseră foarte curând şi se îndrăgiră. În conversaţiile lor intime aflară că erau amândoi victimele familiilor lor, a două lumi triste, una de frivolă impasibilitate, celalaltă de ascunsă patimă îngheţată. Căutară sprijin la Antonia, la mama ei. Aveau să-şi înalţe căminul, un cămin adevărat, un cuib de dragoste senină care trăieşte în sine, care nu spionează alte iubiri, un castel de singurătate drăgăstoasă, şi să unească în el cele două nefericite familii. Aveau să-l facă pe Abel, pictorul, să vadă că viaţa intimă a căminului este substanţa nepieritoare căreia arta îi redă doar strălucirea, când nu îi este umbră; pe Helena, că tinereţea veşnică se află în sufletul care ştie să se adâncească în curgerea vie a stirpei, în sufletul familiei; pe Joaquín, că numele se pierde odată cu sângele, însă pentru a reveni în numele şi sângele celor care-şi amestecă sângele cu al nostru; pe Antonia nu aveau s-o facă să înţeleagă nimic, pentru că era o femeie născută ca să trăiască în fiecare zi dulceaţa obişnuinţei.

Joaquín simţea că renaşte. Vorbea cu emoţie despre dragostea vechiului său prieten, Abel, şi

ajunsese să afirme că fusese un noroc felul în care-i răpise orice speranţă privitoare la Helena.

— Ei bine, îi zise el odată fiicei sale, când erau între patru ochi; acuma, când totul pare să fi luat altă întorsătură, am să-ţi spun. Eu o iubeam pe Helena, sau cel puţin credeam că o iubesc, şi i-am cerut mâna fără să obţin nimic de la ea. Pentru că, asta-i drept, nu mi-a dat niciodată speranţe, oricât de mici. Şi atunci i l-am prezentat pe Abel, pe cel care va deveni socrul tău, al doilea tată, şi s-au înţeles pe dată. Eu am luat asta drept dispreţ, jignire… Ce drept aveam eu asupra ei?

— Asta-i adevărat, dar aşa sunteţi voi, bărbaţii.

— Ai dreptate, fiica mea, ai dreptate. Am trăit ca un nebun, rumegând ceea ce luasem drept jignire, trădare…

— Şi asta a fost tot?

— Cum adică, tot?!

— Nu mai era nimic altceva, chiar nimic?

— Din câte ştiu eu, nu!

Şi, spunând asta, bietul om închise ochii către adâncurile sale şi nu reuşi să-şi stăpânească bătăile inimii.

— Acum voi o să vă căsătoriţi, continuă el, şi o să locuiţi cu mine; da, veţi locui cu mine şi voi face din soţul tău, din noul meu fiu, un mare medic, un artist al medicinei, un artist desăvârşit, care să poată egala măcar gloria tatălui său.

— Iar el va scrie, tată, opera ta, fiindcă aşa mi-a zis.

— Da, cea pe care eu nu am putut-o scrie…

— Mi-a spus că în cariera ta, în practica medicinei, ai conceput lucruri geniale şi că ai făcut descoperiri…

— Adulatori…

— Nu, aşa mi-a spus. Şi că nu eşti cunoscut, iar nefiind cunoscut, nu eşti preţuit la adevărata ta valoare… că vrea să scrie cartea asta pentru a te face cunoscut.

— Să fie-ntr-un ceas bun…

— Nu e niciodată prea târziu, cu un strop de noroc.

— Vai, fata mea, dacă în loc să-mi mai pierd vremea cu clientela, cu această practică blestemată a profesiei mele, care nu te lasă să respiri şi să înveţi… dacă în loc de asta m-aş fi dedicat ştiinţei pure, cercetării! Ceea ce a descoperit medicul Álvarez y García, lucrul pentru care e ridicat atâta în slăvi, aş fi descoperit eu înainte, eu, tatăl tău, şi aş fi descoperit-o, pentru că era cât pe-aci s-o fac. Dar să lucrezi pentru a-ţi câştiga pâinea…

— Totuşi, nu aveai atâta nevoie să lucrezi.

— Da, dar… Pe urmă, ce ştiu eu? Însă toate au trecut şi acum începe o nouă viaţă. Acum chiar am să las clientela.

— Cu-adevărat?

— Da, am să i-o las celui care va fi soţul tău, sub supravegherea mea, desigur. Am să-l îndrum, iar eu am să-mi văd de treburi! Şi vom locui cu toţii împreună, şi va fi altă viaţă… altă viaţă… Am să încep să trăiesc; voi fi altul… altul… altul…

— Vai, tată, ce bine-mi pare! Cât de tare mă bucură să te aud vorbind aşa! În sfârşit!

— Te bucură s-auzi că voi fi altul?

Fiica lui îl privi în ochi, remarcând tonul de adâncime al glasului său.

— Te bucură să mă auzi spunând că voi fi altul? o întrebă din nou tatăl ei.

— Da, tată, mă bucură!

— Cu alte cuvinte, celălalt, celălalt, cel care sunt, ţi se pare rău?

— Dar ţie, tată? îl întrebă la rândul ei, cu hotărâre, fiica sa.

— Acoperă-mi gura, gemu el.

Şi i-o acoperi cu un sărut.

XXX

— Îţi vei închipui de ce-am venit, îi spuse Abel lui Joaquín de îndată ce se văzură singuri în biroul acestuia din urmă.

— Da, ştiu. Fiul tău mi-a anunţat această vizită.

— Fiul meu şi totodată al tău, al amândurora. Nici nu ştii cât de mult mă bucur! Aşa trebuia să se încheie prietenia noastră. Şi fiul meu este deja aproape şi al tău; te iubeşte ca pe un tată, nu doar ca pe un maestru. Sunt gata să spun că te iubeşte mai mult decât pe mine…

— Omule… nu… nu… nu spune asta.

— Şi ce dacă? Crezi că sunt gelos? Nu, nu sunt gelos. Uite, Joaquín, dacă între noi a fost ceva…

— Nu mai vorbi, Abel; te rog, nu mai vorbi…

— Trebuie. Acum, când sângele nostru se va uni, acum, când fiul meu va deveni al tău, şi fiica ta va deveni a mea, trebuie să vorbim despre tărăşenia asta, trebuie să fim absolut sinceri.

— Nu, nu, în niciun caz, iar dacă vorbeşti despre ea, eu plec!

— Bine, fie! Dar să nu crezi că uit, n-am să uit niciodată discursul tău despre tabloul meu.

— Nu vreau să vorbeşti nici despre asta.

— Atunci, despre ce?

— Despre nimic din cele trecute, despre nimic! Să vorbim numai despre viitor…

— Bine, dacă tu şi cu mine, la vârsta noastră, nu vorbim despre trecut, despre ce să vorbim? Noi nu mai avem decât trecut!

— Nu spune asta! aproape că strigă Joaquín.

— Noi nu mai putem trăi decât din amintiri.

— Taci, Abel, taci!

— Iar dacă vrei să-ţi zic adevărul, e mai bine să trăieşti din amintiri, decât din speranţe. În fine, ele au fost… Cât despre celelalte, nu se ştie dacă vor fi.

— Nu, nu; amintiri, nu!

— În orice caz, să vorbim despre copiii noştri, care sunt speranţa noastră.

— Asta, da! Despre ei, nu despre noi; despre ei, despre copiii noştri…

— El va afla în tine un maestru şi un tată…

— Da, mă gândesc să-i las clientela, mă rog, cea pe care vrea să o preia, fiindcă l-am pregătit deja pentru asta. Am să-l ajut cu cazurile grave.

— Mulţumesc, mulţumesc…

— Asta, pe lângă zestrea pe care i-o dau Joaquinei. Dar vor locui cu mine.

— Asta mi-a zis fiul meu. Eu, totuşi, cred c-ar trebui să aibă casa lor; fiecare la casa lui.

— Nu, nu vreau să mă despart de fiica mea.

— Dar noi de băiatul nostru, ei?

— Mai despărţiţi decât sunteţi deja… Un bărbat abia dacă locuieşte într-o casă; o femeie abia dacă iese din ea. Am nevoie de fiica mea.

— Fie. Vezi cât sunt de împăciuitor…

— Mai mult, casa asta va fi şi a voastră, a ta şi a Helenei…

— Mulţumim pentru ospitalitate. Asta se-nţelege de la sine.

După o lungă conversaţie, în care stabiliră toate detaliile legate de căsătoria celor doi copii, la despărţire, Abel, uitându-se la Joaquín cu o privire nefăţarnică, îi întinse mâna şi, cu un glas care venea din adâncurile copilăriei lor, îi spuse: „Joaquín!“ Luând mâna întinsă, acestuia i se iviră lacrimi în ochi.

— Nu te-am mai văzut plângând de când eram copii.

— N-o să mai fim niciodată copii, Abel.

— Da, asta e cel mai rău.

Se despărţiră.

XXI

Odată cu măritişul fiicei sale, soarele, un soare de toamnă, păru să intre în căminul înainte rece al lui Joaquín, iar acesta începu să trăiască din plin. Îi lăsă ginerelui său clientela, cu toate că mergea la consultaţie când erau cazuri grave, repetând mereu că felul în care ginerele îşi exercita profesia se afla sub îndrumarea lui.

Abelín, cu însemnările socrului său, căruia îi spunea tată, tutuindu-l de-acuma, şi cu lămuririle şi explicaţiile verbale ale acestuia, scria opera în care aduna ştiinţa medicală a doctorului Joaquín Monegro, adăugând accente de veneraţie pe care nici Joaquín însuşi nu ar fi fost în stare să le pună. „Era mai bine, da," se gândea el, „era mult mai bine să scrie el acea operă, aşa cum Platon a fost cel care a expus doctrina socratică." El nu ar fi putut s-o facă în toată libertatea spiritului şi fără ca asta să pară, dacă nu îngâmfare, atunci măcar o străduinţă de a forţa aplauzele posterităţii, pe care nu le întrezărea ca posibile; el nu ar fi putut să-şi exalte ştiinţa şi iscusinţa.

Atunci începu el să-şi scrie, de fapt, *Confesiunea* – fiindcă aşa o numise – dedicată fiicei sale, pentru ca aceasta să o deschidă după moartea lui. Aici se afla relatarea luptei sale intime cu patima ce fusese propria-i viaţă, cu acel demon care îl hărţuia aproape de când dobândise uzul raţiunii, care îi stăpânea mintea, chiar şi când scria. *Confesiunea* se voia închinată fiicei, însă el era atât de pătruns de profunda valoare tragică a vieţii sale de pătimire şi a patimii vieţii sale, încât trăia cu speranţa că, într-o zi, fiica sau nepoţii lui o s-o arate lumii, pentru ca lumea să tresară de admiraţie

şi de spaimă în faţa acelui erou al neliniştii tenebroase care trăise fără ca cei care-l înconjuraseră să îl cunoască în profunzime. Pentru că Joaquín se considera un spirit excepţional şi, prin urmare, mai chinuit şi mai capabil de suferinţă decât ceilalţi, un suflet însemnat din naştere de Dumnezeu, cu însemnul marilor predestinaţi.

„Copila mea, viaţa“, scria el în *Confesiune*, „mi-a fost o ardere continuă, însă nu aş fi schimbat-o cu a altuia. Am urât ca nimeni altul, am ştiut să urăsc ca nimeni altul, dar asta pentru că am simţit mai mult decât alţii nedreptatea supremă a mângâierilor lumii şi a favorurilor soartei. Nu, nu, ceea ce-au făcut cu mine părinţii soţului tău nu a fost nici uman, nici nobil; a fost o ticăloşie; dar a fost mai rău, mult mai rău ceea ce mi-au făcut toţi, toţi cei pe care i-am întâlnit de când, fiind copil, şi încă unul foarte încrezător, am căutat sprijinul şi dragostea semenilor mei. De ce m-au respins? De ce mă primeau cu răceală, ca şi cum ar fi fost obligaţi s-o facă? De ce îl preferau pe cel uşuratic, pe cel inconstant, pe cel egoist? Toţi, toţi mi-au amărât viaţa… Şi am înţeles că lumea e în chip natural nedreaptă şi că nu mă născusem printre ai mei. Asta a fost nefericirea mea, să nu mă fi născut printre ai mei. Meschinăria cea mai josnică şi grosolănia mârşavă a celor care din jur m-au pierdut.“

Iar în timp ce scria această *Confesiune*, pregătea, în caz că ea ar fi dat greş, o altă operă – care avea să fie poarta de intrare a numelui său în panteonul geniilor nemuritoare ale poporului şi castei sale. Avea să se intituleze *Memoriile unui medic bătrân* şi avea să fie chintesenţa ştiinţei lumii, chintesenţă de patimi, de viaţă, de tristeţe şi bucurii, chiar şi de crime oculte, pe care le strânsese în practica profesiei sale. O oglindă a vieţii, dar şi a măruntaielor, şi încă a celor mai negre măruntaie ale acesteia; o scoborâre în prăpastia josniciei omeneşti; o carte de literatură

înaltă şi de filosofie amară, în acelaşi timp. Acolo avea să-şi pună tot sufletul, fără să vorbească despre sine; acolo, pentru a dezgoli sufletele altora, avea să-l dezgolească pe al său; acolo avea să se răzbune pe lumea josnică în care fusese condamnat să trăiască. Iar oamenii, văzându-se goi, aveau mai întâi să admire şi mai apoi să-i fie recunoscători celui care îi dezgolise. Şi acolo, schimbând numele în chip de ficţiune, avea să facă portretul care să rămână pentru totdeauna al lui Abel şi al Helenei. Iar portretul lui avea să valoreze mai mult decât toate tablourile pictate de Abel. Şi se desfăta cu răutate la gândul că, dacă îi reuşea acel tablou literar al lui Abel Sánchez, avea să-l imortalizeze pe pictor cu mai multă forţă decât toate tablourile lui la un loc, când exegeţii şi erudiţii viitorului aveau să descopere, în spatele vălului străveziu al ficţiunii, personajul istoric. „Da, Abel, da," îşi zicea Joaquín sieşi, „cea mai mare ocazie pe care-o ai ca să reuşeşti lucrul pentru care ai luptat atât de mult, singurul lucru pentru care ai luptat, singurul lucru care te preocupă, pentru care m-ai dispreţuit mereu sau, şi mai rău, nu m-ai băgat în seamă; cea mai mare ocazie pe care-o ai de a rămâne în memoria posterităţii nu sunt tablourile tale, nu, ci este ca eu să reuşesc să te zugrăvesc, cu condeiul meu, exact aşa cum eşti. Şi voi reuşi, voi reuşi, pentru că te cunosc, pentru că te-am dus ca pe-o povară, pentru c-ai atârnat toată viaţa asupra mea. Am să te trec pentru totdeauna pe răboj, şi nu vei mai fi Abel Sánchez, nu, ci vei purta numele pe care ţi-l voi da eu. Şi când se va vorbi despre tine ca pictor, oamenii vor spune despre tablourile tale: «A, da, este cel al lui Joaquín Monegro!» Pentru că în felul ăsta vei fi al meu, al meu, şi vei trăi atâta cât va trăi opera mea, iar numele tău va fi târât pe jos, prin noroi, în urma numelui meu, aşa cum merg târâţi de Dante cei pe care i-a aşezat el în Infern. Şi vei purta numărul invidiosului."

Al invidiosului! Pentru că Joaquín începuse să creadă că singura patimă care îl însufleţea pe Abel, în spatele aparentei impasibilităţi a egoistului, era invidia, invidia lui pe Joaquín, că din invidie îi răpise, în copilărie, afecţiunea colegilor, că din invidie i-o luase pe Helena. Şi-atunci, cum de acceptase să-i ia copilul? „Ah," îşi zicea Joaquín, „lui nu îi pasă de copil, ci de numele lui, de faima lui; nu crede că va trăi în vieţile urmaşilor din carnea lui, ci în ale acelora care îi admiră tablourile, şi mi-l lasă pe fiul lui pentru a rămâne mai lesne cu gloria sa! Dar eu am să-l dezgolesc!"

Îl neliniştea vârsta la care începuse să scrie aceste *Memorii*, căci împlinise deja cincizeci şi cinci de ani, dar oare Cervantes nu începuse *Don Quijote* la cincizeci şi şapte de ani? Şi începu să treacă-n revistă capodoperele scrise de marii autori după ce trecuseră de vârsta lui. Şi totodată se simţea puternic, stăpân pe mintea sa, bogat în experienţe, matur în judecată şi cu patima sa, fermentată atâţia ani, reţinută, dar efervescentă.

Acum, pentru a-şi împlini opera, avea să se abţină. Sărmanul Abel! Ce-l aştepta!… Şi începu să simtă dispreţ şi compasiune faţă de el. Îl privea ca pe un model şi ca pe o victimă, îl observa şi-l studia. Nu mult, pentru că Abel venea rareori, foarte rar, să-şi vadă fiul.

— Trebuie să fie foarte ocupat tatăl tău, îi spunea Joaquín ginerelui; nu prea dă pe-aici. O fi ceva care nu-i convine? L-om fi jignit eu, Antonia sau fiica mea în vreun fel? Mi-ar părea rău.

— Nu, nu, tată – aşa îi spunea de-acum Abelín. Nimic din toate astea. Nici pe-acasă nu prea dădea. Nu ţi-am spus că nu-i pasă decât de treburile lui? Iar treburile lui sunt arta şi ce mai ştiu eu…

— Nu, fiule, nu; exagerezi… o fi totuşi ceva mai mult…

— Nu, nu este.

Şi Joaquín insista să audă aceeaşi versiune.

— De ce n-o mai veni Abel pe la noi? o întreba pe Helena.

— Ei, aşa e el cu toată lumea!… răspundea ea.

Ea, Helena, obişnuia să meargă la nora ei acasă.

XXXII

— Ia spune-mi, îi zise într-o zi Joaquín ginerelui său, cum de nu i-a dat niciodată prin minte tatălui tău să te dedici picturii?

— Nu mi-a plăcut niciodată.

— Nu contează; era firesc să vrea să te dedici artei sale…

— Nu, înainte mai degrabă îl deranja să mă interesez de arta lui. Nu m-a încurajat niciodată atunci când, copil fiind, făceam ce fac de obicei copiii, figuri şi desene.

— E ciudat… ciudat… şopti Joaquín. Dar…

Abel se simţea neliniştit văzând expresia de pe chipul socrului său, strălucirea lividă a ochilor lui. Era limpede că ceva nu-i dădea pace acolo înăuntru, ceva dureros şi pe care voia să-l scoată afară; o otravă, fără îndoială. Acestor cuvinte le urmă o tăcere încărcată de amărăciune. Şi Joaquín o rupse:

— Nu-mi explic de ce n-ai vrut să te dedici picturii…

— Nu, nu voiam să fiu ceea ce el…

Urmă altă tăcere, care fu ruptă din nou, cu durere parcă, de către Joaquín, care exclamă, ca unul care se hotărăşte să facă o mărturisire:

— Ei bine, da, înţeleg!

Abel tremură, fără să ştie prea bine de ce, auzind tonul şi timbrul vocii cu care socrul lui rostise aceste cuvinte.

— Adică? îl întrebă ginerele.

— Nu, nimic… Şi păru să se închidă în sine.

— Spune-mi! îl imploră ginerele, care, la rugămintea lui Joaquín, îl tutuia ca pe un prieten –

prieten şi complice! –, cu toate că tremura la gândul că i se va răspunde.

— Nu, nu; nu vreau să zici apoi…

— Asta e mai rău, tată, decât dacă mi-ai spune, orice-ar fi de spus. Mai mult, cred că am ghicit…

— Ce? îl întrebă socrul lui, străpungându-l cu privirea.

— Că poate se temea ca nu cumva eu, cu timpul, să-i eclipsez gloria…

— Da, adăugă Joaquín, recăpătându-şi glasul. Da, asta e!… Abel Sánchez fiul, sau Abel Sánchez cel Tânăr! Şi apoi, să-şi amintească lumea de el pentru că era tatăl tău, nu de tine ca fiu al lui. E o tragedie care s-a întâlnit nu o dată, în mai multe familii… Ca fiul să îşi umbrească tatăl.

— Dar asta e… spuse ginerele, ca să nu tacă.

— Asta e invidie, fiule, nimic altceva decât invidie.

— Invidia unui fiu!… Şi a unui tată!

— Da, cea mai naturală. Invidia nu poate exista între persoane care abia se cunosc. Nu îl invidiezi pe cel de pe alte meleaguri sau din alte vremi. Nu îl invidiezi pe străin, ci pe aceia din neamul tău; nu pe cel mai bătrân decât tine, pe cel din altă generaţie, ci pe cel contemporan cu tine, pe camaradul tău. Şi cea mai mare invidie este cea dintre fraţi. Există un motiv pentru legenda lui Cain şi Abel… Gelozia cea mai cumplită, poţi fi sigur de asta, trebuie să fie cea a omului care crede că fratele său a pus ochii pe femeia lui, pe cumnată… Şi între părinţi şi copii…

— Şi diferenţa de vârstă, în cazul ăsta?

— Nu contează! Faptul că cel pe care l-am făcut ajunge să ne eclipseze…

— Şi între maestru şi discipol? întrebă Abel.

Joaquín tăcu, îşi aţinti o clipă privirea în podea, scormonind până la pământul de sub ea, iar apoi adăugă, ca şi cum ar fi vorbit cu el, cu pământul:

— Hotărât lucru, invidia e o formă de înrudire. Şi apoi: Dar să vorbim despre altceva. Iar toate

astea, fiule, consideră-le nerostite. M-ai auzit?

— Nu!

— Cum adică, nu?

— N-am auzit ce-ai spus mai devreme.

— Bine-ar fi fost dacă n-aş fi auzit nici eu!

Şi glasul îi plângea.

XXXIII

Helena se ducea acasă la nora ei, la copiii ei, pentru a insufla un gust mai rafinat, mai multă eleganţă acelui cămin de burghezi lipsiţi de distincţie, pentru a corecta – aşa credea ea – defectele de educaţie ale sărmanei Joaquina, crescută de acel tată plin de trufie fără temei şi de acea sărmană mamă, nevoită să suporte povara unui bărbat pe care alta îl dispreţuise. Şi în fiecare zi le dicta o nouă lecţie de bonton şi maniere alese.

— Bine, cum vrei! îi spunea de obicei Antonia.

Iar Joaquina, cu toate că se frământa, se resemnase. Dar era pregătită să se revolte într-o zi. Şi, dacă nu o făcuse, era datorită rugăminţilor soţului ei.

— Cum vreţi dumneavoastră, doamnă, îi spuse odată, accentuând cuvântul *dumneavoastră*, pe care nu reuşise să-l lase la o parte când îi vorbea. Eu nu mă pricep la lucrurile astea şi nici nu mă interesează. O să vă facem pe plac întru totul…

— Dar nu-i vorba să-mi faceţi pe plac, fiica mea, e…

— Tot aia e! Eu am crescut în casa unui medic, în această casă, iar când vine vorba despre igienă, despre curăţenie, când vom avea un copil pe care să-l creştem, ştiu ce am de făcut; dar acum, în lucrurile pe care le numiţi bun gust, distincţie, mă supun celui care s-a format în casa unui artist.

— Nu te supăra aşa, fetiţo…

— Nu, nu mă supăr. Întotdeauna ne aruncaţi în faţă că asta se face în cutare fel, nu în altul. La urma urmei, n-avem de gând să dăm serate sau ceaiuri dansante.

— Nu ştiu de unde-ai căpătat, fetiţo, acest aer de dispreţ prefăcut; prefăcut, da, îţi repet, prefăcut…

— Dar eu nu am spus nimic, doamnă…

— Acest dispreţ prefăcut faţă de manierele elegante, faţă de convenienţele sociale. Fără ele, am fi pierduţi!… N-am putea trăi!

Cum Joaquinei îi recomandaseră tatăl şi soţul ei să facă plimbări, să iasă la aer şi să încălzească la soare sângele din care avea să se nască un fiu, şi cum ei nu o puteau însoţi întotdeauna, iar Antoniei nu-i prea plăcea să iasă din casă, o escorta Helena, soacra ei. Iar aceasta se bucura să o facă, să o ducă pretutindeni ca o soră mai mare, fiindcă aşa credeau cei care nu o cunoşteau, să o umbrească prin frumuseţea ei senzaţională, aproape neatinsă de ani. Lângă ea, nora trecea neobservată de ochii prea grăbiţi ai trecătorilor. Farmecul Joaquinei trebuia savurat încet, în timp ce Helena se gătea pentru a atrage toate privirile. „O prefer pe mamă!“ îl auzi odată spunând pe un flăcăiandru, sub formă de compliment, când, trecând pe lângă Helena, acesta o surprinsese spunându-i „fiica mea“ Joaquinei – şi trăsese adânc aer în piept, umezindu-şi buzele cu vârful limbii.

— Uite, fata mea, obişnuia să-i spună ea Joaquinei, fă tot ce poţi ca să-ţi ascunzi sarcina; e foarte urât să se ştie că o fată e însărcinată… e un fel de obrăznicie…

— Ce fac eu, mamă, este să mă îmbrac comod, şi nu să-mi pese de ceea ce cred sau nu cred alţii… Cu toate că sunt într-o stare delicată, cum spun oamenii de prost gust, n-am de gând să fiu aşa cum or fi sau or fi fost altele. Nu mă interesează lucrurile astea.

— Trebuie să te intereseze; trăieşti în lume.

— Şi ce dacă şi-ar da seama?… Sau poate nu vă place, mamă, să se ştie că urmează să fiţi bunică? adăugă ea cu dispreţ.

Pe Helena o durea să audă acel cuvânt odios, bunică, dar se stăpâni.

— Uite ce e, în privinţa vârstei… spuse ea, spumegând.

— Da, judecând după vârstă, aţi putea fi mamă din nou, replică nora, rănind-o de moarte.

— Sigur, sigur, spuse Helena, cu răsuflarea întretăiată şi surprinsă, dezarmată în faţa acelui atac brusc. Dar faptul că ei se uită la tine…

— Nu, staţi liniştită, mai degrabă la dumneavoastră se uită. Îşi aduc aminte de acel portret magnific, de acea operă de artă…

— Eu, în locul tău… începu soacra.

— Dumneavoastră, mamă, dacă m-aţi putea însoţi aflându-vă în starea mea, ce s-ar întâmpla?

— Uite, fetiţo, dacă mai continui aşa, ne întoarcem imediat şi nu mai ies niciodată cu tine, nici nu-ţi mai trec pragul… adică, pe al tatălui tău.

— Al meu, doamnă, al meu, al soţului meu şi al dumneavoastră!…

— Dar de unde-ai scos nervişorii ăştia, fetiţo?

— Nervişori? A, da, nervii sunt ai altora!

— Ia uitaţi-vă la mica mironosiţă… care voia să se călugărească înainte ca tatăl ei să-l pescuiască pe fiul meu…

— V-am mai spus, doamnă, să nu mai pomeniţi de asta. Ştiu ce mi-am făcut cu mâna mea.

— Şi fiul meu, la fel.

— Da, ştie şi el – şi să nu mai vorbim despre asta.

XXXIV

Veni pe lume fiul lui Abel şi al Joaquinei, în care se amestecă sângele lui Abel Sánchez cu al lui Joaquín Monegro. Prima bătălie a fost cea legată de numele pe care aveau să i-l dea. Mama ei voia să se numească Joaquín; Helena voia să se numească Abel, iar Abel, fiul ei, i-ar fi spus Abelín; prin urmare, Antonia îi lăsă drumul liber lui Joaquín, cel care avea să-i dea numele. Dar şi în sufletul lui Monegro se dădu o luptă. Un fapt atât de simplu ca alegerea unui nume pentru un copil lua pentru el proporţiile rău prevestitoare ale unui sortilegiu fatidic. Era ca şi cum s-ar fi hotărât viitorul noului spirit.

„Joaquín," îşi zicea el, „Joaquín, da, ca şi mine… Va fi Joaquín S. Monegro şi chiar va şterge S-ul, S-ul la care se va reduce acel odios Sánchez, şi va dispărea numele lui, cel al fiului lui, iar stirpea lui va fi înecată într-a mea… Dar n-ar fi mai bine să se numească Abel Monegro, Abel S. Monegro, şi astfel să fie mântuit Abel? Abel e bunicul lui, dar Abel e şi tatăl lui, fiul lui, ginerele meu, fiul meu, fiindcă e de-acum al meu, un Abel al meu, pe care l-am făcut eu. Şi ce dacă s-ar numi Abel, de vreme ce el, celălalt, celălalt bunic al lui, nu va mai fi Abel şi nimeni nu-l va mai cunoaşte drept Abel, ci va fi strigat aşa cum îl voi numi eu în *Memorii*, cu numele de foc cu care îi voi însemna eu fruntea? Dar nu…"

Şi, în timp ce şovăia, Abel Sánchez, pictorul, a fost cel care a rezolvat problema:

— Să se numească Joaquín. Abel bunicul, Abel tatăl, Abel fiul… trei Abel… sunt prea mulţi! În plus, nu-mi place, e nume de victimă…

— Dar m-ai lăsat să-l numesc astfel pe fiul tău, obiectă Helena.

— Da, a fost o insistenţă de-a ta, şi nu m-am opus… Dar imaginează-ţi ce-ar fi fost dacă, în loc de medic, s-ar fi făcut pictor. Atunci… Abel Sánchez cel Bătrân şi Abel Sánchez cel Tânăr…

— Iar Abel Sánchez nu poate fi decât unul singur… adăugă Joaquín, râzând în sinea sa.

— Din partea mea, n-au decât să fie o sută, replică celălalt. Eu voi fi întotdeauna eu.

— Cine se îndoieşte de asta? îi spuse prietenul lui.

— Gata, gata, să se numească Joaquín, am hotărât!

— Şi să nu se-apuce de pictură, aşa-i?

— Şi nici de medicină, conchise Abel, prefăcându-se că prelungeşte pretinsa glumă.

Şi Joaquín se numi copilul.

XXXV

Îl lua pe copil bunica Antonia, cea care avea grijă de el, şi, strângându-l la piept ca şi cum ar fi presimţit o nenorocire, îi spunea: „Dormi, fiul meu, dormi, cu cât dormi mai mult, cu atât mai bine. Aşa o să creşti sănătos şi puternic. Şi apoi, mai bine să dormi decât să fii treaz, mai ales în casa asta. Ce-o să se întâmple cu tine? Deie Dumnezeu să nu se certe în tine două feluri de sânge!“ Şi, când copilul dormea, ea, ţinându-l în braţe, se ruga şi iarăşi se ruga.

Iar copilul creştea, odată cu *Confesiunea* şi *Memoriile* bunicului său matern şi cu faima de pictor a bunicului patern. Căci reputaţia lui Abel nu fusese nicicând mai mare. Iar acesta părea să se preocupe foarte puţin de orice altceva în afară de reputaţia lui.

Odată se uită cu mai mare atenţie la nepoţelul lui, într-o dimineaţă în care îl văzu dormind, şi exclamă: „Ce schiţă minunată!“ Şi, luând un album, începu să facă o schiţă cu creionul a pruncului adormit.

— Ce păcat, exclamă, că nu am aici paleta şi culorile! Jocul luminii pe obrajii lui, care seamănă cu o piersică, e fermecător. Şi culoarea părului! Buclele lui par raze de soare!

— Dar spune, interveni Joaquín, cum o să-ţi numeşti tabloul? Inocenţă?

— Treaba asta cu numele tablourilor cade în seama literaţilor, aşa cum medicilor le revine sarcina de a da nume bolilor, chiar dacă nu le vindecă.

— Şi cine ţi-a spus ţie, Abel, că medicina se ocupă de vindecarea bolilor?

— Atunci de ce?

— De cunoaşterea lor. Scopul ştiinţei este cunoaşterea.

— Eu credeam că vrea să le cunoască pentru a le vindeca. La ce ne-ar sluji să fi mâncat din pomul cunoaşterii binelui şi răului, dacă nu pentru a ne elibera de acesta din urmă?

— Şi scopul artei care e? Care e scopul acestui desen înfăţişându-l pe nepotul nostru, pe care tocmai l-ai făcut?

— Acesta are un scop în sine. E un lucru frumos, iar asta e de-ajuns.

— Ce e frumosul? Desenul tău, sau nepotul nostru?

— Amândouă!

— Poate crezi că desenul tău e mai frumos decât el, decât Joaquinito?

— Iarăşi ai început cu ale tale! Joaquín, Joaquín…

Veni Antonia, bunica, şi îl luă pe copil din leagăn şi-l duse de-acolo, ca pentru a-l apăra de cei doi bunici. Şi îi spunea: „Ah, fiule, fiul meu, mieluşelul lui Dumnezeu, soarele casei, îngeraş nevinovat, nu-i lăsa să îţi facă portretul, nu-i lăsa să te vindece! Să nu fii modelul unui pictor, nici bolnavul unui medic! Lasă-i, lasă-i cu arta şi cu ştiinţa lor şi vino la bunica ta, viaţa mea, viaţă, vieţişoară, vieţişoara mea! Tu eşti viaţa mea; tu eşti noua noastră viaţă; tu eşti soarele acestei case. Eu am să te învăţ să te rogi pentru bunicii tăi, iar Dumnezeu te va auzi. Vino cu mine, vieţişoară, viaţă, mieluşel fără pată, mielul lui Dumnezeu!“ Şi Antonia nu vru să vadă schiţa lui Abel.

XXXVI

Joaquín urmărea cu bolnăvicioasă neliniște creşterea trupească şi sufletească a nepotului său, Joaquinito. Cui îi călca pe urme? Cu cine semăna? Al cui sânge îl avea în vine? Mai ales atunci când începu să vorbească.

Bunicul se frământa că celălalt bunic, Abel, de când avea nepot, frecventa casa fiului său şi făcea în aşa fel, încât micuţul să fie dus la el acasă. Acelui mare egoist – aşa îl considerau fiul şi cuscrul lui – părea să i se înmoaie inima, şi chiar devenea copilăros în faţa nepotului. Obişnuia să îi facă desene, ceea ce pe micuţ îl încânta. „Abelito, poze!“ îi cerea. Iar Abel nu mai prididea să-i deseneze câini, pisici, cai, tauri, feţe de oameni. Ba îi cerea un călăreţ, ba doi băieţi care se-ncăierau, ba un copil care fuge de un câine ce-l urmăreşte, şi voia ca scenele să se repete.

— În viaţa mea n-am lucrat cu mai multă plăcere, spunea Abel. Asta, asta e artă pură, iar toate celelalte… mofturi!

— Ai putea face un album de desene pentru copii, îi spuse Joaquín.

— Nu, n-ar avea niciun rost; pentru copii… nu! Asta n-ar mai fi artă, ci…

— Pedagogie, spuse Joaquín.

— Asta da, ar fi orice altceva, numai artă nu. Asta e artă, asta; aceste desene pe care, în jumătate de oră, le va rupe nepotul nostru.

— Şi dacă le-ar păstra? întrebă Joaquín.

— Să le păstreze? Pentru ce?

— Pentru gloria ta. Am auzit despre nu ştiu ce pictor faimos căruia i-au publicat desenele pe care

le făcea copiilor lui, ca să-i amuze. Se zice că sunt cele mai bune lucrări ale sale.

— Eu nu le fac pentru a-mi fi mai târziu publicate, înţelegi? Cât despre glorie, care e una din slăbiciunile tale, Joaquín, află că nu-mi pasă de ea nici cât negru sub unghie.

— Ipocritule! E singurul lucru de care îţi pasă…

— Singurul? Mi se pare de necrezut să mi-o spui tocmai acum. Astăzi, singurul lucru care mă interesează e copilul ăsta. Şi va fi un mare artist!

— Să-ţi moştenească geniul, nu?

— Şi pe-al tău!

Copilul privea fără să înţeleagă duelul dintre cei doi bunici, dar ghicea ceva în atitudinea lor.

— Ce se întâmplă cu tata, îl întreba pe Joaquín ginerele lui, de e mort după nepot? Tocmai el, care abia dacă m-a băgat în seamă! Nu-mi amintesc să-mi fi făcut desenele astea, pe vremea când eram copil…

— E pentru că îmbătrânim, fiule, îi răspunse Joaquín, iar bătrâneţea te învaţă multe.

— Ba chiar deunăzi, la nu ştiu ce întrebare de-a copilului, l-am văzut plângând. Adică i-au dat lacrimile. Primele pe care le-am văzut.

— Ei… Asta pentru că e cardiac.

— Cum?

— Tatăl tău e de-acum vlăguit de vârstă, de muncă, de efortul pe care-l presupun inspiraţia artistică şi emoţiile, astfel încât inima îi e foarte slăbită şi, când ne aşteptăm mai puţin…

— Ce tot spui?

— Vă va trage, adică ne va trage o sperietură. Şi mă bucur că am avut ocazia să ţi-o spun, căci mă gândesc de mult la asta. S-o pregăteşti pe Helena, pe mama ta…

— Da, se plânge de oboseală, de respiraţie grea. Să fie oare…?

— Da, asta e. M-a făcut să i-o spun fără ca tu să ştii, şi i-am spus-o. Are nevoie de îngrijire.

Şi aşa se face că, pe măsură ce trecea timpul, Abel rămânea tot mai des acasă şi cerea să-i fie adus nepotul, ceea ce îl amăra pentru tot restul zilei pe celălalt bunic. „Mi-l răsfaţă“, spunea Joaquín. „Vrea să mă lipsească de afecţiunea lui; vrea să fie primul; vrea să se răzbune pentru fiul lui. Da, da, o face ca să se răzbune, doar ca să se răzbune. Vrea să-mi răpească şi această ultimă consolare. E din nou el, el, cel care mă îndepărta de prietenii mei când eram copii…“

Iar între timp, Abel îşi învăţa nepoţelul să îl iubească mult, mult pe bunicul Joaquín.

— Te iubesc mai mult pe tine, îi spuse odată nepotul.

— Nu! Nu trebuie să mă iubeşti mai mult pe mine; trebuie să-i iubeşti pe toţi la fel. Mai întâi, pe mama şi pe tata, iar apoi pe bunici şi pe toţi ceilalţi. Bunicuţul Joaquín e foarte bun, te iubeşte foarte mult, îţi cumpără jucării…

— Dar şi tu îmi cumperi…

— Îţi spune poveşti…

— Îmi plac mai mult desenele pe care mi le faci tu… Haide, pictează-mi un taur şi un toreador călare!

XXXVII

— Uite, Abel, îi spuse solemn Joaquín de îndată ce se întâlniră între patru ochi, vreau să-ţi vorbesc despre un lucru grav, foarte grav, despre o chestiune de viaţă şi de moarte.

— Despre boala mea?

— Nu. Dar, dacă vrei, despre a mea.

— Despre a ta?

— Despre a mea, da! Am venit să-ţi vorbesc despre nepotul nostru. Şi, ca să n-o iau pe ocolite, trebuie să pleci, să te îndepărtezi, să ne pierzi din vedere; te rog, te implor…

— Eu? Dar eşti nebun, Joaquín? De ce?

— Copilul te iubeşte mai mult decât pe mine. Asta-i clar. Nu ştiu ce-i faci… nu vreau să ştiu…

— Îl deochi pesemne, sau îi dau o licoare fermecată, fără îndoială…

— Nu ştiu. Îi faci desenele alea, desenele alea blestemate, îl amuzi cu magia perversă a blestematei tale arte…

— A, dar şi asta e rău? Ţie nu ţi-e bine, Joaquín…

— S-ar putea să nu-mi fie bine, dar asta nu mai contează. Nu mai sunt la vârsta la care să mă vindec. Iar dacă sunt bolnav, trebuie să mă respecţi. Uite, Abel, mi-ai amărât tinereţile, m-ai urmărit toată viaţa…

— Eu?

— Da, tu, tu…

— Habar n-aveam.

— Nu te preface. M-ai dispreţuit întotdeauna.

— Uite ce e, dacă mai continui aşa, eu plec, pentru că îmi faci rău. Ştii mai bine ca oricine că nu sunt în starea de a asculta asemenea aberaţii.

Du-te la balamuc să te vindece sau să te îngrijească şi lasă-ne în pace!

— Uite, Abel, mi-ai luat-o, ca să mă umileşti, ca să mă înjoseşti, pe Helena…

— Şi nu ai avut-o pe Antonia?

— Nu, nu despre ea e vorba, nu! Au fost… dispreţ, înfruntare, batjocură.

— Ţie nu ţi-e bine; îţi repet, Joaquín, nu ţi-e bine…

— Ţie ţi-e şi mai rău.

— Cu sănătatea trupească, desigur. Ştiu că nu mai am mult de trăit.

— Prea mult…

— A, deci îmi doreşti moartea!

— Nu, Abel, nu; nu spun asta… Şi Joaquín îl imploră pe un ton plângăreţ: Du-te, du-te de-aici, du-te să trăieşti în altă parte, lasă-mă cu el… Nu mi-l lua… Pentru cât mai ai de trăit…

— Pentru cât mai am de trăit, lasă-mi-l.

— Nu, fiindcă mi-l otrăveşti cu maniile tale, îl îndepărtezi de mine, îl înveţi să mă dispreţuiască…

— Minciună, minciună şi iar minciună! N-a auzit şi nici n-o să audă vreo vorbă rea despre tine din gura mea.

— Da, dar e suficient că te bagi pe sub pielea lui…

— Şi tu crezi că, dac-aş pleca eu, dacă m-aş da eu la o parte, ar trebui să te iubească? Însă pe tine, Joaquín, chiar dacă îşi propune cineva, nu te poate iubi… Tu respingi oamenii…

— Vezi, vezi…

— Şi dacă băiatul nu te iubeşte aşa cum vrei tu să fii iubit, excluzându-i pe ceilalţi, sau mai mult decât pe ei, asta e pentru că presimte primejdia, se teme…

— De ce se teme? întrebă Joaquín pălind.

— Să nu se molipsească de sângele tău.

Atunci Joaquín se ridică, livid, se năpusti spre Abel şi îi puse mâinile, ca două gheare, în jurul gâtului, scrâşnind:

— Ticălosule!

Dar imediat slăbi strânsoarea. Abel strigă, îşi duse mâinile la piept, suspină un „Mor!“ şi-şi dădu ultima suflare. Joaquín îşi spuse: „Atacul de anghină; nu mai are scăpare; s-a sfârşit!“ În clipa aceea, auzi vocea nepotului, care-l striga: „Bunicuţule, bunicuţule!“ Joaquín se întoarse:

— Pe cine strigi? Pe care bunic îl strigi: pe mine?

Şi, cum copilul tăcea, înmărmurit în faţa misterului pe care-l vedea:

— Haide, spune, pe care bunic îl strigi, pe mine?

— Nu, pe bunicuţul Abel.

— Pe Abel? Uite-l aici, e mort. Ştii ce înseamnă asta? Mort!

Lăsând trupul lui Abel să cadă în fotoliul în care acesta murise, Joaquín se întoarse către nepot şi, cu o voce de pe altă lume, îi spuse:

— Mort, da! Eu l-am ucis; pe Abel l-a ucis Cain, bunicul tău, Cain. Omoară-mă acum, dacă vrei. Voia să mi te fure; voia să-mi răpească dragostea ta. Şi mi-a răpit-o. Dar el a fost vinovat, el…

Şi, izbucnind în plâns, adăugă:

— Voia să mi te fure pe tine, pe tine, singura consolare care-i mai rămânea bietului Cain… Nu o să-i lase nimic lui Cain? Vino încoace, îmbrăţişează-mă!

Copilul fugi, fără să priceapă nimic din toate acele lucruri, aşa cum fugi de un nebun. Fugi şi o chemă pe Helena:

— Bunico, bunico!

— L-am ucis, da… continuă Joaquín singur; dar el mă omora pe mine; mă tot omoară de patruzeci de ani. Mi-a otrăvit căile vieţii cu veselia şi izbânzile lui. Voia să-mi fure nepotul…

Auzind paşi grăbiţi, Joaquín îşi reveni şi se întoarse. Era Helena, care tocmai intrase.

— Ce se întâmplă, ce se petrece… ce spune copilul?

— Că boala soţului tău a avut un deznodământ fatal, spuse Joaquín rece.

— Şi tu?

— Eu n-am putut face nimic. La lucruri de genul ăsta se ajunge întotdeauna prea târziu.

Helena îl aţinti cu privirea şi gemu:

— Tu!… Tu ai fost!

Apoi se aşează, palidă şi agitată, dar fără să-şi piardă cumpătul, lângă trupul soţului ei.

XXXVIII

Trecu un an în care Joaquín căzu într-o profundă melancolie. Îşi abandonă *Memoriile*, evita să vadă pe oricine, inclusiv pe copiii lui. Moartea lui Abel păruse deznodământul firesc al bolii sale, cunoscută şi de fiul lui, dar un mister înăbuşitor atârna deasupra casei. Helena găsi că doliul o prinde foarte bine şi începu să vândă tablourile care-i rămăseseră de la soţul ei. Părea să aibă o anumită aversiune faţă de nepot, căruia i se născuse între timp o surioară.

În cele din urmă, o boală necunoscută îl ţintui la pat pe Joaquín. Şi, simţind că moare, îi chemă într-o zi pe copiii lui, pe soţia lui, pe Helena.

— Copilul v-a spus adevărul, începu el. Eu l-am ucis.

— Nu spune lucruri din astea, tată, îl imploră Abel, ginerele lui.

— Nu e momentul întreruperilor sau al discursurilor lungi. Eu l-am ucis. Sau a fost ca şi cum aş fi făcut-o, fiindcă a murit în mâinile mele…

— Asta-i altceva.

— A murit în mâinile mele, care erau în jurul gâtului lui. A fost ca într-un vis. Toată viaţa mea a fost un vis, unul dintre coşmarurile acelea dureroase care se năpustesc asupră-ne înainte de a ne trezi, în zori, între somn şi starea de veghe. Nu am trăit nici adormit, trag nădejde, nici treaz. Nu-mi mai amintesc de părinţii mei, nu vreau să-mi amintesc de ei şi cred că, de-acuma, morţi fiind, m-au uitat. Dar oare o să mă uite şi Dumnezeu? Poate că eterna uitare ar fi lucrul cel mai bun. Uitaţi-mă, copiii mei!

— Niciodată! exclamă Abel, ducându-se să-i sărute mâna.

— Las-o! A fost încleştată în jurul gâtului tatălui tău, când acesta a murit. Las-o. Dar nu mă lăsaţi. Rugaţi-vă pentru mine.

— Tată, tată! îl imploră fiica sa.

— De ce am fost atât de invidios, atât de rău? Ce-am făcut ca să fiu astfel? Ce lapte am supt? Era o licoare fermecată a urii? A fost o licoare de sânge? De ce m-am născut pe pământul urii? Pe pământul unde legea pare să fie „Urăşte-l pe aproapele tău ca pe tine însuţi“. Pentru că am trăit urându-mă, pentru că aici toţi trăim urându-ne. Dar… aduceţi copilul.

— Tată!

— Aduceţi copilul!

Iar când sosi copilul, îi ceru să se apropie.

— Mă ierţi? îl întrebă.

— Nu am pentru ce.

— Spune că da, du-te aproape de bunicul, îi zise mama lui.

— Da, şopti copilul.

— Spune clar, fiul meu, spune că mă ierţi.

— Da.

— Aşa, numai de la tine, numai de la tine, care încă nu ai judecată, de la tine, care eşti inocent, am nevoie de iertare. Şi nu-l uita pe bunicul tău Abel, cel care-ţi făcea desenele. Ai să-l uiţi?

— Nu!

— Nu, să nu-l uiţi, fiul meu, să nu-l uiţi! Iar tu, Helena…

Helena, cu privirea în pământ, tăcea.

— Iar tu, Helena…

— Eu, Joaquín, te-am iertat de mult.

— Nu asta-ţi ceream. Nu vreau decât să te văd alături de Antonia. Antonia…

Sărmana femeie, cu ochii umflaţi de lacrimi, se aruncă la căpătâiul bărbatului ei, ca şi cum ar fi vrut să-l ocrotească.

— Tu ai fost aici o victimă. Nu m-ai putut vindeca, nu m-ai putut face bun…

— Dar aşa ai fost, Joaquín… Ai suferit atât de mult!…

— Da, tuberculoza sufletului. Şi nu m-ai putut face bun pentru că nu te-am iubit.

— Nu spune asta!

— Ba da, o spun, trebuie s-o spun, şi o spun aici, în faţa tuturor. Nu te-am iubit. Dacă te-aş fi iubit, m-aş fi vindecat. Nu te-am iubit. Iar acum mă doare că nu te-am iubit. Dacă am putea-o lua de la capăt…

— Joaquín! Joaquín! striga biata femeie cu sufletul distrus. Nu spune lucrurile astea. Fie-ţi milă de mine, fie-ţi milă de copiii tăi, de nepotul tău, care te aude; chiar dacă pare să nu te înţeleagă, poate că mâine…

— De-asta o şi spun, din milă! Nu, nu te-am iubit; nu am vrut să te iubesc. Dacă am putea-o lua de la capăt! Acum, acum a sosit clipa când…

Soţia lui nu îl lăsă să termine şi îi acoperi gura muribundă cu gura ei, ca şi cum ar fi vrut să adune cumva ultima lui răsuflare.

— Asta te salvează, Joaquín.

— Să mă salveze? Ce numeşti tu salvare?

— Încă mai poţi trăi câţiva ani, dacă vrei.

— Pentru ce? Ca să ajung bătrân? La adevărata bătrâneţe? Nu, bătrâneţe nu! Bătrâneţea egoistă nu e altceva decât o copilărie în care ai conştiinţa morţii. Bătrânul e un copil care ştie că urmează să moară. Nu, nu vreau s-ajung bătrân. M-aş certa cu nepoţii din gelozie, i-aş urî… Nu, nu… gata cu ura! Aş fi putut să te iubesc, ar fi trebuit să te iubesc, asta ar fi fost salvarea mea, şi nu te-am iubit.

Tăcu. Nu voi sau nu putu să continue. Îi sărută pe-ai lui. Câteva ore mai târziu, scotea ultimul suspin ostenit.

Cuvântul autorului la cea de-a doua ediţie

Corectând manuscrisul celei de-a doua ediţii a lui *Abel Sánchez. O istorie a patimii* – poate ar fi mai bine *Istoria unei patimi* – şi, mai ales, corectându-l aici, în exil, pe buza, dar în afara îndureratei mele Spanii, am simţit renăscând în mine toate apăsările patriotice de care am vrut să mă eliberez scriind această apăsătoare istorie. Istorie pe care n-aş fi vrut s-o recitesc.

Prima ediţie a acestui roman nu s-a bucurat la început, în Spania, de o primire favorabilă. A fost păgubită, fără îndoială, de o tenebroasă şi sumbră pagină de titlu alegorică, pe care m-am încăpăţânat să o schiţez şi colorez eu însumi; însă poate că a păgubit-o mai mult sumbra atmosferă a istorisirii înseşi. Publicului nu-i place să pătrunzi ca un bisturiu până în străfundurile urât mirositoare ale sufletului omenesc, făcând să ţâşnească puroiul.

Totuşi, acest roman, tradus în italiană, germană şi olandeză, s-a bucurat de o întâmpinare foarte entuziastă în ţările în care se gândeşte şi se simte în aceste limbi. Şi a început apoi să aibă parte de ea şi în ţările vorbitoare de spaniolă. Mai cu seamă după ce tânărul critic José A. Balseiro, în al doilea volum din *El vigía*, i-a dedicat un eseu pătrunzător. Astfel încât această a doua ediţie a devenit necesară.

Un tânăr american care îşi face teza de doctorat despre opera mea literară îmi scria de curând, întrebându-mă dacă m-am inspirat pentru această istorie din *Cain* al Lordului Byron, şi a trebuit să-i răspund că eu nu m-am inspirat, pentru ficţiunile mele romaneşti – pentru ale mele *nivolas*[1] – din cărţi, ci din viaţa socială pe care o simt şi o

pătimesc – şi de care mă bucur – din jurul meu, precum şi din propria-mi viaţă. Toate personajele pe care le creează un autor, dacă le creează vii, toate făpturile izvodite de un poet, chiar şi cele care intră cel mai mult în contradicţie unele cu altele – precum şi cele contradictorii în sine –, sunt fiicele naturale şi legitime ale autorului lor – fericit dacă e autor al veacului său! –, fac parte din el.

La sfârşitul vieţii sale zbuciumate, când trăgea să moară, bietul meu Joaquín Monegro zicea: „De ce m-am născut în ţara urii? În ţara în care principiul pare a fi: Urăşte-l pe aproapele tău ca pe tine însuţi? Pentru că am trăit urându-mă; pentru că aici trăim cu toţii urându-ne. Dar… aduceţi copilul.“ Şi auzindu-l pe Joaquín al meu rostind pentru a doua oară aceste cuvinte, la capătul anilor – şi încă ce ani! – care despart aceste două ediţii, am simţit întreaga oroare a fierbinţelii leprei naţionale spaniole şi mi-am zis: „Aduceţi copilul.“ Pentru că aici, pe pământul meu basc, unde m-am născut – francez sau spaniol, totuna –, la care m-am întors pentru o bună bucată de vreme, după treizeci şi patru de ani de când am plecat, îmi retrăiesc copilăria. În urmă cu nu mai mult de trei luni, scriam aici:

Din drum de m-aş putea întoarce-acum
Ca om dintre cei mulţi, precum eram cândva,
Şi, Doamne, de-aş putea, la ăst capăt de drum,
Să îţi întorc ce când copil eram ai pus în mine…

Însă ce tragică-mi păru trăirea vieţii spaniole!

Salvador de Madariaga, comparându-i pe englezi, francezi şi spanioli, spune că, la împărţirea viciilor capitale de care suferim cu toţii, englezului i-a revenit mai multă ipocrizie decât celorlalţi doi, francezului, mai multă zgârcenie, iar spaniolului, mai multă invidie. Iar această teribilă invidie, *phthonos* a grecilor, popor democratic şi mai degrabă demagogic, precum cel spaniol, a fost fermentul vieţii sociale spaniole. A ştiut-o, poate

mai bine decât oricine, Quevedo; a ştiut-o fratele Luis de León. Oare trufia lui Filip al II-lea a fost altceva decât invidie? „Invidia s-a născut în Catalonia“, îmi spunea odată Cambó, în Plaza Mayor din Salamanca. De ce nu în Spania? Întreaga vrăjmăşie scârbavnică a celor neutri, a oamenilor care-şi văd doar de casa lor, împotriva politicienilor, ce altceva este, dacă nu invidie? De unde s-a ivit bătrâna Inchiziţie, astăzi renăscută?

Şi, până la urmă, ceea ce am încercat eu să arăt în sufletul lui Joaquín Monegro al meu este o invidie tragică, o invidie care se apără, o invidie care s-ar putea numi angelică; dar cealaltă invidie ipocrită, ascunsă, abjectă, care devorează tot ce e mai lipsit de apărare în sufletul poporului nostru? Această invidie colectivă? Invidia publicului care se duce la teatru ca să aplaude farsele jucate la adresa a tot ce e mai minunat sau mai profund?

În anii care despart cele două ediţii ale istoriei mele despre o patimă tragică – poate o patimă supremă –, am simţit cum se inflamează lepra naţională, iar în aceşti aproape cinci ani în care a trebuit să trăiesc în afara Spaniei mele, am simţit cum bătrâna invidie tradiţională – şi tradiţionalistă – spaniolă, cea neaoşă, cea care i-a făcut pe Quevedo şi pe Larra să se înăcrească, a ajuns să constituie un mic partid politic, chiar dacă unul cam haotic, ca tot ce este ruşinos şi ipocrit; am văzut invidia construind junte de apărare, am văzut-o răzvrătindu-se împotriva oricărei superiorităţi naturale. Iar acum, recitindu-mi pentru prima oară *Abel Sánchez*, spre a face corecturile pentru cea de-a doua – şi nădăjduiesc că nu ultima – ediţie, am simţit măreţia patimii lui Joaquín Monegro şi cu cât le este superior, moralmente, tuturor Abelilor. Nu Cain este cel rău; răi sunt cainiţii. Şi abeliţii.

Însă cum nu vreau să scormonesc în aceste vechi tristeţi, în tristeţile vechiului regim – nu mai triste decât ale celui aşa-zis nou –, închei acest

prolog scris în exil, în partea franceză a pământului copilăriei mele, însă aproape de Spania mea, spunând împreună cu sărmanul meu Joaquín Monegro: „Dar… aduceţi copilul!“

MIGUEL DE UNAMUNO, Hendaye, 14 iulie 1928

1 Unamuno creează termenul *nivola* (precum şi adjectivul derivat, *nivolesco*) şi îl explică în *Prologul* romanului său *Niebla* („Negura“).

Sfântul Manuel cel Bun

Iar dacă nădăjduim în Cristos
numai în viaţa aceasta, suntem
mai de plâns decât toţi oamenii.
(Sfântul Pavel, I, Corinteni, 15:19)

Acum, când episcopul diocezei Renada, de care aparţine multiubitul meu sat Valverde de Lucerna, caută, după cum umblă vorba, să ducă la îndeplinire formalităţile pentru sanctificarea lui don Manuel al nostru, sau, mai bine zis, a Sfântului Manuel cel Bun, care a fost parohul lui, vreau să consemnez aici, drept mărturie – şi numai Dumnezeu ştie care va fi soarta acesteia, căci eu nu –, tot ce cunosc şi-mi amintesc despre acel bărbat extraordinar care mi-a umplut cea mai profundă viaţă sufletească şi a fost adevăratul meu părinte spiritual, părintele spiritului meu, al meu, al numitei Ángela Carballino.

Pe celălalt, pe părintele meu trupesc şi lumesc, abia dacă l-am cunoscut, fiindcă a murit când eram foarte mică. Ştiu c-a venit, străin de părţile astea, în satul nostru Valverde de Lucerna şi că s-a stabilit aici însurându-se cu mama mea. Şi-a adus cu sine câteva cărţi – *Don Quijote*, opere de teatru clasic, câteva romane, povestiri, *Bertoldo*, toate de-a valma –, şi din aceste cărţi, aproape singurele din tot satul, mi-am nutrit eu visele pe când eram copilă. Buna mea mamă abia dacă îmi povestea faptele sau vorbele tatălui meu. Cele ale lui don Manuel, pe care, ca de altminteri tot satul, le adora, de care era îndrăgostită – desigur, în modul cel mai cast –, îi şterseseră amintirea celor ale soţului ei. Pentru care se ruga lui Dumnezeu, cu fervoare, în fiecare zi, cu rozariul în mână.

De don Manuel al nostru îmi amintesc de parcă-ar fi fost ieri, de pe vremea când eram o copilă de zece ani, înainte să fiu dusă la şcoala de maici din oraşul Renada, care avea catedrală. Să tot fi avut, pe atunci, sfântul nostru vreo treizeci şi şapte de ani. Era înalt, subţire, drept, şi îşi ţinea capul aşa cum îşi ţine Stânca Vulturului de pe la noi creasta, iar în ochii lui era toată adâncimea albastră a lacului nostru. Atrăgea privirile tuturor şi, odată cu ele, inimile lor, iar când se uita la noi părea să vadă prin carne ca printr-un cristal şi să ne privească sufletul. Toţi îl iubeam, dar mai cu seamă copiii. Ce lucruri ne spunea! Erau lucruri, nu cuvinte. Sătenii începuseră să-i adulmece sfinţenia; se simţeau plini şi îmbătaţi de mireasma ei.

Cam pe atunci, fratele meu Lázaro, aflat în America, de unde ne trimitea cu regularitate bani, din care trăiam în cuviincioasă îndestulare, a stăruit ca mama să mă trimită la şcoala de maici, pentru a-mi desăvârşi educaţia în altă parte decât în sat, cu toate că lui, lui Lázaro, nu îi plăceau prea tare măicuţele. „Însă cum aici“, ne scria el, „nu există deocamdată, după ştiinţa mea, şcoli laice şi progresiste, şi cu atât mai puţin pentru domnişoare, trebuie să ne mulţumim cu ce se găseşte. Important e ca Angelita să se cizeleze şi să nu rămână printre ţărăncile alea grosolane.“ Şi am intrat la şcoala de maici gândindu-mă la început să mă fac învăţătoare acolo, dar mai târziu mi s-a oprit în gât pedagogia.

La şcoală am cunoscut fete de la oraş şi am legat prieteşug cu unele dintre ele. Dar eram în continuare atentă la lucrurile şi oamenii din satul nostru, de la care primeam des veşti şi uneori câte o vizită. Şi până şi la colegiu a ajuns faima parohului nostru, despre care începuse lumea să vorbească în oraşul episcopal. Călugăriţele nu mai pridideau să mă întrebe despre el.

Încă de când eram foarte mică stârneam, nu ştiu prea bine cum, curiozitate, preocupare şi nelinişte,

datorită – în parte, cel puţin – acelor cărţi amestecate ale tatălui meu, şi toate astea s-au înteţit la şcoală, mai ales din partea unei colege care a prins drag de mine din cale-afară şi care uneori îmi propunea să intrăm împreună şi în acelaşi timp la mânăstire, jurându-ne frăţie veşnică, ba chiar şi pecetluind jurământul cu sângele nostru, iar alteori îmi vorbea, cu ochii pe jumătate închişi, despre îndrăgostiţi şi aventuri matrimoniale. Sigur că n-am mai aflat nimic despre ea şi soarta ei. Dar când se vorbea despre don Manuel al nostru, sau când mama îmi spunea ceva despre el în scrisorile ei – şi se întâmpla în aproape toate –, pe care eu i le citeam prietenei mele, aceasta exclama, parcă vrăjită: „Ce noroc, draga mea, să poţi trăi pe lângă un asemenea sfânt, un sfânt viu, în carne şi oase, şi să îi poţi săruta mâna! Când o să te întorci la tine în sat, să îmi scrii mult, mult şi să îmi povesteşti despre el.“

Mi-am petrecut la colegiu vreo cinci ani, care acum se pierd, ca un vis în zori, în îndepărtate amintiri, iar la cincisprezece ani m-am întors în satul meu, Valverde de Lucerna. Don Manuel era totul aici; don Manuel, lacul şi muntele. M-am întors nerăbdătoare să-l cunosc, să mă aşez sub oblăduirea lui, să-mi însemneze drumul vieţii.

Se spunea că intrase la seminar cu scopul de a avea grijă de copiii uneia dintre surorile sale, care rămăsese de curând văduvă, şi de a le ţine loc de tată; că la seminar se făcuse remarcat pentru isteţimea şi talentul său şi că refuzase oferte pentru o strălucită carieră ecleziastică, deoarece el nu voia să aparţină decât satului său, Valverde de Lucerna, satului său pierdut ca o broşă între lac şi muntele ce se oglindeşte în el.

Şi cum îi iubea pe ai săi! Viaţa şi-o dedica fie salvării căsniciilor care mergeau prost, fie întoarcerii copiilor neîmblânziţi către părinţii lor, ori părinţilor către copii, şi mai cu seamă îi alina

pe cei amărâţi şi obidiţi şi îi ajuta pe toţi să moară împăcaţi.

Mi-amintesc, printre altele, că întorcându-se de la oraş nefericita fiică a tuşii Rabona, care o luase pe căi greşite şi venise înapoi, fără bărbat şi fără nicio speranţă, ba şi cu un copilaş în braţe, don Manuel nu s-a lăsat până când nu a reuşit s-o mărite cu fostul ei logodnic, Perote, şi nu l-a făcut pe acesta să-l recunoască pe prunc drept al său. I-a spus:

— Haide, oferă-i un tată acestei sărmane fiinţe, care nu are alt părinte decât pe cel din cer.

— Dar, don Manuel, nu e vina mea…!

— Cine ştie, fiule, cine ştie…! Şi, mai ales, nu e vorba despre vreo vină.

Şi astăzi sărmanul Perote, invalid, paralizat, îl are drept toiag şi mângâiere a vieţii sale pe fiul acela pe care, contaminat de sfinţenia lui don Manuel, l-a recunoscut drept al său, cu toate că nu era.

În noaptea de San Juan[2], cea mai scurtă din an, veneau de obicei şi încă mai vin la lacul nostru o sumedenie de femei nenorocite şi nu puţini bărbaţi care se cred posedaţi, îndrăciţi, şi care se pare că nu sunt decât isterici şi uneori epileptici, iar don Manuel şi-a luat sarcina de a face el pe lacul, de a fi el scăldătoarea, încercând să le uşureze suferinţele şi, pe cât era cu putinţă, să-i vindece. Şi atât de puternic era efectul prezenţei lui, al privirilor lui, al blajinei autorităţi a cuvintelor sale şi mai cu seamă al vocii sale – ce glas minunat avea! –, încât a reuşit vindecări miraculoase. Prin asta i-a sporit faima, care îi atrăgea către lacul nostru şi către el pe toţi bolnavii din împrejurimi. Şi odată a venit o mamă care i-a cerut să facă o minune cu fiul ei, dar el a răspuns, zâmbind trist:

— Nu am dezlegare de la domnul episcop pentru a face minuni.

Avea grijă mai ales ca oamenii să umble cu toţii curaţi. Dacă cineva avea hainele rupte, îi spunea:

„Du-te la paracliser ca să ţi le cârpească.“ Paracliserul era croitor. Şi când, în prima zi a anului, se duceau să-l felicite pentru că era ziua lui de nume – sfântul lui patron era însuşi Domnul nostru Isus –, voia don Manuel ca toţi să se înfăţişeze cu o cămaşă nouă, iar celui care nu o avea, i-o dăruia chiar el.

Tuturor le arăta aceeaşi dragoste, iar dacă faţă de unii era mai atent, se întâmpla numai pentru că aceştia erau cei mai loviţi de soartă sau păreau mai răzvrătiţi. Şi cum în sat era un biet idiot din născare, Blasillo neghiobul, pe acesta îl mângâia cel mai mult, ba chiar a ajuns să-l înveţe lucruri despre care se minuna lumea că reuşise să le înveţe. Şi asta pentru că puţina inteligenţă pe care o mai avea neghiobul se aprindea ca un tăciune atunci când îl imita, ca o biată maimuţică, pe don Manuel al lui.

Minunat la don Manuel era glasul, un glas dumnezeiesc, care te făcea să plângi. Când intona predoslovia la liturghia mare sau solemnă, se cutremura biserica şi toţi cei care îl ascultau se simţeau mişcaţi până în străfunduri. Cântarea lui ieşea din biserică şi se lăsa asupra lacului şi la poalele muntelui. Şi când, la predica din Vinerea Mare, striga „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?“, peste toată suflarea trecea un tremur profund, ca pe deasupra apelor lacului în zilele când le biciuia crivăţul. Şi era ca şi cum l-ar fi auzit pe însuşi Domnul nostru Isus Hristos, ca şi cum glasul ar fi ţâşnit din acel crucifix vechi la picioarele căruia atâtea generaţii de mame îşi lăsaseră necazurile. Aşa încât odată, auzindu-l mama sa, a lui don Manuel, nu s-a putut stăpâni şi, de unde se afla îngenuncheată în biserică, a strigat: „Fiul meu!“ Şi toţi au izbucnit în hohote de plâns. S-ar fi zis că strigătul matern ţâşnise din gura întredeschisă a Fecioarei Îndurerate – cu inima străpunsă de şapte spade – care se afla într-una dintre capelele bisericii. După asta, Blasillo

neghiobul mergea pe uliţe repetând, pe un ton patetic, ca un ecou „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?“, în aşa fel, încât, auzindu-l, tuturor le dădeau lacrimile, spre marea veselie a neghiobului, care se bucura pentru triumful său de imitator.

Efectul lui don Manuel asupra oamenilor era atât de puternic, încât nimeni nu îndrăznea să mintă în faţa lui, şi toţi, fără să trebuiască să meargă la spovedanie, i se spovedeau. Asta în asemenea măsură, încât atunci când a fost săvârşită o crimă cumplită într-un sat din apropiere, judecătorul, un nechibzuit care nu-l cunoştea bine, l-a chemat şi i-a spus:

— Să vedem dacă dumneata, don Manuel, reuşeşti să-l faci pe banditul ăsta să spună adevărul.

— Pentru ca după aceea să-l puteţi pedepsi? a răspuns omul cel sfânt. Nu, domnule judecător, nu; eu nu scot de la nimeni adevărul care să-l ducă, poate, la moarte. E treaba lui cu Dumnezeu… justiţia omenească nu mă priveşte. „Nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi“, a spus Domnul nostru.

— Dar eu, domnule preot…

— Am priceput; daţi dumneavoastră, domnule judecător, Cezarului ce e al Cezarului, iar eu îi voi da lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu.

Iar la plecare, ţintuindu-l cu privirea pe presupusul vinovat, i-a spus:

— Cercetează cu luare-aminte dacă Dumnezeu te-a iertat, fiindcă ăsta e singurul lucru care contează.

În sat, toată lumea venea la slujbă, chiar şi numai pentru a-l auzi şi a-l vedea în altar, unde părea transfigurat, cu chipul radiind. Era o practică sfântă pe care o introdusese în cultul popular, şi anume ca, strângându-ne în biserică toată suflarea din sat, bărbaţi şi femei, bătrâni şi copii deopotrivă, vreo mie de suflete, să recităm cu toţii la unison, într-un glas, *Crezul* – „Cred într-Unul

Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, Făcătorul Cerului şi al Pământului…“ – şi tot ce urmează. Şi nu era un cor, ci o singură voce, o voce simplă şi unită, în care se topeau toate glasurile într-unul singur, formând parcă un munte, al cărui vârf, pierdut uneori în nori, era don Manuel. Şi ajungând la „aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să vie“, glasul lui don Manuel se cufunda, ca într-un lac, în vocea întregului sat, fiindcă el tăcea. Iar eu auzeam clopotele oraşului despre care se spune prin părţile noastre că s-ar fi scufundat în apele lacului – clopote despre care se zice că se aud şi în noaptea de San Juan – şi erau cele ale oraşului scufundat în lacul spiritual al satului nostru; auzeam glasul morţilor noştri, care se redeşteptau în noi, odată cu sfânta cuminecare. Mai apoi, când am aflat taina sfântului nostru, am înţeles că era ca şi cum unei caravane care înaintează prin deşert, şi se apropie de sfârşitul călătoriei, îi moare căpetenia, iar oamenii săi o iau pe umeri pentru a-i îngropa trupul lipsit de viaţă în pământul făgăduinţei.

Cei mai mulţi nu voiau să moară decât agăţându-se de mâna lui ca de o ancoră. Niciodată, în cuvintele sale de învăţătură, nu predica împotriva celor fără de lege, a masonilor, liberalilor sau ereticilor. Pentru ce, dacă nu existau în sat? Nici împotriva publicaţiilor rele. În schimb, una dintre temele cele mai frecvente din predicile sale era îndreptată împotriva celor răi de gură. Pentru că el ierta totul şi pe toţi. Nu voia să creadă în relele intenţii ale nimănui:

— De invidie – îi plăcea să repete – dau dovadă cei care se încăpăţânează să se creadă invidiaţi, şi cele mai multe persecuţii sunt mai degrabă rezultatul maniei persecuţiei, nu al celei persecutorii.

— Dar uiţi şi dumneata, don Manuel, ce au venit să-mi zică…

Iar el:

— Nu trebuie să ne pese atât de ceea ce vrea cineva să ne spună, cât de ceea ce ne spune fără să vrea.

Viaţa lui era activă, nu contemplativă, căci se ferea din răsputeri să rămână fără nimic de făcut. Când auzea zicala potrivit căreia lenea e mama tuturor viciilor, răspundea: „Şi a celui mai rău dintre toate, care este gândirea lenevoasă.“ Şi pentru că eu l-am întrebat odată ce voia să spună prin asta, mi-a răspuns: „Să gândeşti lenevos înseamnă să te gândeşti ca să nu faci nimic sau să te gândeşti prea mult la ceea ce ai făcut deja şi nu la ce trebuie să faci. Ce-ai făcut e bun făcut şi trebuie să mergi mai departe, fiindcă nu există nimic mai rău decât remuşcarea lipsită de îndreptare.“ A face, a face! Am înţeles eu cum se cuvine încă de pe-atunci că don Manuel fugea de gândirea lenevoasă şi de cea în singurătate, fiindcă trebuie să-l fi urmărit un gând.

Astfel că era mereu ocupat, şi nu de puţine ori era ocupat să-şi inventeze preocupări. Scria foarte puţin pentru sine, şi prin urmare nu prea ne-a lăsat scrieri sau însemnări; în schimb, făcea pe memorialistul pentru ceilalţi, şi mai cu seamă redacta scrisorile mamelor către fiii plecaţi.

Făcea şi munci fizice, ajutând cu braţele sale la treburile sătenilor. Când începea treieratul, se ducea la câmp să treiere şi să vânture, dându-le totodată învăţături şi alungându-le plictiseala celor pe care îi ajuta. Îl înlocuia uneori la muncă pe câte un bolnav. Într-o zi de iarnă cumplită s-a întâlnit cu un copil mort de frig, pe care tatăl său îl trimisese să aducă o vită de la mare distanţă, de pe munte.

— Haide, i-a zis el copilului, întoarce-te acasă să-ţi dezmorţeşti oasele şi spune-i tatălui tău că mă ocup eu de sarcina pe care ţi-a dat-o.

Şi întorcându-se cu vita s-a întâlnit cu tatăl băiatului, care îi ieşise în întâmpinare, nedumerit din cale-afară.

Iarna spărgea lemne pentru săraci. Când s-a uscat acel nuc splendid – el îi zicea „nucul patriarhal“ –, la umbra căruia se jucase în copilărie şi cu ale cărui nuci se desfătase vreme de atâţia ani, i-a cerut trunchiul, l-a dus acasă şi, după ce a cioplit din el şase scânduri pe care le ţinea la picioarele patului, din restul a tăiat lemne pentru săraci. Făcea şi mingi ca să se joace băieţii, şi nu puţine jucării pentru copii.

Îşi făcuse un obicei din a-l însoţi pe medic în vizitele sale şi întărea recomandările acestuia. Îl interesau mai cu seamă problemele femeilor însărcinate şi cele legate de creşterea copiilor şi i se păreau unele dintre cele mai mari blasfemii vorbele „alăptează-l şi lasă-l în grija lui Dumnezeu“ şi „pruncul mort va fi îngeraş în ceruri“. Îl mişca peste măsură moartea copiilor.

— Un copil care se naşte mort sau care moare imediat după naştere şi sinuciderea – mi-a spus odată – sunt pentru mine cele mai teribile mistere: un copil pe cruce!

Şi într-o împrejurare, când îşi luase cineva viaţa, fiind întrebat de tatăl sinucigaşului, un străin de părţile noastre, dacă avea să-l îngroape creştineşte, el i-a răspuns:

— Fără doar şi poate, fiindcă în ultimul moment, în clipa agoniei, neîndoielnic s-a căit.

Mergea adeseori la şcoală să-l ajute pe învăţător, să predea împreună cu el, şi nu doar catehismul. Asta pentru că fugea de lene şi de singurătate. Atât de tare încât, pentru a fi cu oamenii din sat, şi mai ales cu flăcăii şi cu tinerele fete, avea obiceiul de a se duce la joc. Şi nu o dată s-a apucat să bată în tamburină ca să joace băieţii şi fetele, iar acest lucru, care la altul ar fi părut o grotescă profanare a preoţiei, la el căpăta caracter sacru, asemeni unui rit religios. Când clopotele anunţau rugăciunea de seară, lăsa tamburina şi beţişorul, se descoperea, dimpreună cu toţi cei prezenţi, şi începea să se roage: „Îngerul Domnului a vestit-o pe Maria: Ave

Maria…“ Iar apoi: „Acuma duceţi-vă să vă odihniţi pentru mâine.“

— Lucrul cel mai de seamă, spunea el, este ca oamenii să fie mulţumiţi, să fie cu toţii mulţumiţi de viaţă. Bucuria de a trăi e lucrul cel mai însemnat. Nimeni nu trebuie să-şi dorească moartea până nu hotărăşte Dumnezeu că i-a sosit ceasul.

— Ba eu o doresc, i-a spus odată o femeie care rămăsese de curând văduvă; eu vreau să îl urmez pe bărbatul meu…

— Şi pentru ce, mă rog? i-a răspuns el. Rămâi aici ca să te rogi pentru sufletul lui înaintea Domnului.

La o nuntă a spus odată:

— Ah, dacă aş putea preschimba toată apa din lacul nostru în vin, într-un vinişor care, pe măsură ce beau oamenii din el, să-i înveselească mereu, fără să îi îmbete niciodată… sau măcar să aibă parte de o beţie veselă!

Odată a trecut prin sat o trupă de păpuşari sărmani. Conducătorul ei, care sosise aici cu soţia grav bolnavă şi însărcinată, şi cu trei copii care-i slujeau drept ajutoare, făcea pe clovnul. În timp ce el se afla în piaţeta din sat, făcându-i să râdă pe copii şi chiar şi pe cei mari, femeia, simţindu-se dintr-odată foarte rău, s-a văzut nevoită să se retragă şi a plecat, însoţită de o privire plină de suferinţă din partea clovnului şi de chicotelile copiilor. Iar don Manuel a însoţit-o, iar mai apoi, într-un colţişor al grajdului de la han, a ajutat-o să moară creştineşte. Şi când, la sfârşitul spectacolului, a aflat publicul şi a aflat şi clovnul despre tragedie, s-au dus cu toţii la han, iar bietul om a spus cu lacrimi în glas:

— Bine-a zis cine-a zis, domnule preot, că sunteţi un sfânt adevărat.

Şi s-a apropiat de el, dând să-i sărute mâna, dar don Manuel i-a luat-o înainte şi, apucând mâna clovnului, a rostit în faţa tuturor:

— Sfânt eşti tu, cinstite clovn; te-am văzut muncind şi am înţeles că nu faci acest lucru numai pentru a le asigura pâinea copiilor tăi, ci şi pentru a le oferi bucurie celorlalţi, iar eu îţi spun că femeia ta, mama copiilor tăi, pe care i-am încredinţat-o lui Dumnezeu în timp ce tu munceai şi îi înveseleai pe oameni, se odihneşte întru Domnul, şi că tu te vei duce să i te alături, şi îngerii din ceruri te vor răsplăti pentru că îi vei face să râdă de mulţumire.

Şi toţi laolaltă, copii şi oameni în toată firea, au plâns, au plâns atât de durere, cât şi de o tainică mulţumire în care durerea se îneca. Iar mai târziu, aducându-mi aminte de acea clipă solemnă, am înţeles că bucuria imperturbabilă a lui don Manuel era forma efemeră şi pământească a unei infinite şi veşnice tristeţi care, cu eroică sfinţenie, ajungea la privirile şi auzul celorlalţi.

Prin acea activitate neobosită a sa, prin acel obicei de a se amesteca în munca şi clipele de destindere ale tuturor, părea să fugă de sine, să vrea să scape de singurătatea lui. „Mi-e teamă de singurătate“, repeta el. Dar chiar şi aşa, din când în când se ducea singur pe malul lacului, la ruinele acelei vechi abaţii unde încă par să se odihnească sufletele evlavioşilor călugări cistercieni pe care Istoria i-a îngropat în uitare. Acolo se află chilia aşa-numitului Părinte Căpitan, pe ai cărei pereţi se zice că încă au mai rămas urmele picăturilor de sânge cu care i-a stropit pe când se autoflagela. Ce-o fi gândind acolo don Manuel al nostru? Ceea ce îmi amintesc fără tăgadă este că odată, vorbind despre abaţie, l-am întrebat cum de nu îi trecuse prin minte să se ducă la mânăstire, iar el mi-a răspuns:

— Nu pentru că am, după cum se întâmplă, o soră văduvă şi nepoţi pe care să-i cresc, fiindcă Dumnezeu îi ajută pe cei sărmani, ci pentru că nu sunt făcut pentru a deveni pustnic, anahoret; singurătatea mi-ar ucide sufletul; cât despre mânăstire, mânăstirea mea e Valverde de Lucerna.

Eu nu trebuie să trăiesc singur; nu trebuie să mor singur. Trebuie să trăiesc şi să mor pentru satul meu. Cum o să-mi mântuiesc eu sufletul dacă nu mântuiesc sufletul oamenilor din satul meu?

— Dar au existat sfinţi pustnici, care au trăit în solitudine… i-am zis.

— Da, lor le-a dat Domnul harul singurătăţii, pe care mie mi l-a refuzat, şi trebuie să mă resemnez. Eu nu îmi pot pierde oamenii pentru a-mi câştiga sufletul. Aşa m-a făcut Dumnezeu. Eu nu aş putea îndura ispitele pustiei. Eu nu mi-aş putea purta singur crucea.

Prin aceste amintiri, de pe urma cărora trăieşte credinţa mea, am vrut să-i fac portretul lui don Manuel al nostru aşa cum era el atunci când eu, o fătucă de aproape şaisprezece ani, m-am întors de la şcoala de maici din Renada la mânăstirea noastră din Valverde de Lucerna. Şi m-am întors pentru a îngenunchea la picioarele preotului nostru.

— Bine-ai venit, fiică a Simonei, mi-a spus el când m-a văzut, ai devenit între timp o adevărată domnişoară, ai învăţat franţuzeşte, ştii să brodezi şi să cânţi la pian, şi câte şi mai câte! Acuma pregăteşte-te să ne oferi o nouă familie. Şi fratele tău Lázaro, când se întoarce? E tot în Lumea Nouă, nu-i aşa?

— Da, domnule, e în continuare în America…

— Lumea Nouă! Iar noi suntem în cea Veche. Ei bine, când îi vei scrie, spune-i din partea mea, din partea preotului, că vreau să ştiu când se întoarce din Lumea Nouă în cea Veche, aducându-ne veşti de pe-acolo. Şi spune-i că va găsi lacul şi muntele aşa cum le-a lăsat.

Când m-am dus să mă spovedesc la el, eram atât de tulburată, încât nu reuşeam să scot nicio vorbuliţă. M-am rugat spunând „eu, păcătoasa“, abia îngăimând cuvintele, printre suspine adânci. Iar el, băgând de seamă acest lucru, mi-a zis:

— Dar ce-i cu tine, mieluşico? De ce sau de cine te temi? Fiindcă tu nu tremuri acum sub povara propriilor păcate, nici de teama lui Dumnezeu, nu; tu tremuri din pricina mea, nu-i aşa?

Am izbucnit în plâns.

— Dar ce ţi-au spus despre mine? Ce legende mai sunt şi acestea? Poate mama ta? Haide, haide, linişteşte-te şi ţine seama de faptul că vorbeşti cu fratele tău…

Am prins curaj şi am început să-i mărturisesc neliniştile mele, îndoielile, tristeţile.

— Măi să fie! Şi unde-ai citit asta, deşteaptă mică? Toate astea sunt literatură. Nu te încrede prea mult în aşa ceva, nici măcar în Sfânta Teresa[3]. Şi dacă vrei să mai uiţi de rele, citeşte *Bertoldo*, pe care-l citea tatăl tău.

Am ieşit profund consolată de la prima mea spovedanie la sfântul părinte. Iar acea teamă de la început, acel sentiment mai mult de frică decât de respect cu care m-am apropiat de el, s-a preschimbat într-o milă profundă. Eram pe vremea aceea o fetişcană, aproape o copilă; dar începeam să devin femeie, simţeam în vinele mele fiorii maternităţii şi, întâlnindu-mă cu acel bărbat sfânt în confesional, am simţit în şoaptele supuse ale glasului său o mărturisire tăcută şi mi-am amintit de clipa în care, pe când striga el în biserică cuvintele lui Isus Hristos – „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?“ – mama sa, a lui don Manuel, a răspuns de unde stătea îngenuncheată – „Fiul meu!“ – şi am auzit acest strigăt, care sfâşia liniştea templului de rugăciune. Şi m-am întors să mă spovedesc la el pentru a-l consola.

Odată ajunsă în confesional, i-am dezvăluit una dintre îndoielile mele, iar el mi-a răspuns:

— Ei, ştii de-acum, ne spune Catehismul: „Despre asta nu mă întrebaţi pe mine, care sunt

neştiutor; sfânta Biserică are destui învăţaţi care vor şti să vă răspundă.“

— Dar aici învăţat eşti dumneata, don Manuel!…

— Eu, eu învăţat? Învăţat, eu? Nici pomeneală! Eu, învăţata mea, nu sunt altceva decât un biet preot de ţară. Iar aceste întrebări ştii cine ţi le insinuează, cine ţi le trimite? Ei bine… diavolul!

Iar atunci eu, prinzând curaj, i-am trântit-o pe nepusă masă:

— Şi dacă ţi le-ar trimite dumitale, don Manuel?

— Cui? Mie? Diavolul? Nu ne cunoaştem, fetiţo, nu ne cunoaştem.

— Şi dacă ţi le-ar trimite?

— Nu l-aş băga în seamă. Ajunge, ce zici? Să încheiem acum, că mă aşteaptă nişte bolnavi adevăraţi.

M-am retras gândindu-mă, nu ştiu de ce, că don Manuel al nostru, un vindecător atât de faimos al celor posedaţi de diavol, nu credea în diavol. Şi plecând spre casă am dat peste Blasillo neghiobul, care pesemne dădea târcoale bisericii şi, văzându-mă, pentru a mă copleşi cu abilităţile lui, a repetat – şi încă în ce mod! – cuvintele „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?“. Am ajuns acasă din cale-afară de tulburată şi m-am închis la mine în odaie pentru a plânge în voie, până când a venit mama.

— Mi se pare, Angelita, că tu o să mi te duci la mânăstire, cu atâtea spovedanii.

— Nu te teme, mamă, i-am răspuns, am destule de făcut aici, în sat, unde e mânăstirea mea.

— Până te-oi mărita.

— Nu mi-e gândul la asta, i-am răspuns.

Data următoare când m-am întâlnit cu don Manuel, l-am întrebat, privindu-l adânc în ochi:

— Există iadul, don Manuel?

Iar el, fără să tresară:

— Pentru tine, fiica mea? Nu.

— Dar pentru ceilalţi, există?

— Dar ţie ce-ţi pasă, dacă n-o să te duci în el?

— Îmi pasă pentru ceilalţi. Există?

— Crede în cer, în cerul pe care-l vedem. Priveşte-l.

Şi mi-a arătat cerul deasupra muntelui şi jos, oglindit în apele lacului.

— Dar trebuie să credem în iad, aşa cum credem în Rai, i-am replicat.

— Da, trebuie să credem tot ce crede şi ne învaţă să credem sfânta Biserică catolică, apostolică şi romană. Şi gata!

Am întrezărit nu ştiu ce adâncă tristeţe în ochii lui, albaştri ca apele lacului.

Anii aceia au trecut ca un vis. Imaginea lui don Manuel creştea în mine fără ca eu să-mi dau seama de asta, fiindcă era un bărbat atât de implicat în cotidian, ca pâinea cea de toate zilele pe care o cerem când spunem *Tatăl nostru*. Eu îl ajutam cât îmi stătea în putinţă la treburile sale, îi vizitam pe bolnavii lui, pe fetele de la şcoală, reparam veşmintele bisericeşti şi îi slujeam, după cum spunea el, drept diaconiţă. M-am dus pentru câteva zile, invitată de o colegă de la şcoală, la oraş, şi a trebuit să mă întorc, pentru că în oraş mă sufocam, îmi lipsea ceva, îmi era sete să privesc apele lacului, foame să văd stâncile muntelui; mai cu seamă îi simţeam lipsa lui don Manuel al meu, ca şi cum absenţa lui m-ar fi chemat, ca şi cum s-ar fi aflat în primejdie dacă eu eram departe, ca şi cum ar fi avut nevoie de mine. Începusem să simt un fel de grijă maternă faţă de părintele meu spiritual; voiam să-i uşurez povara crucii.

Aşa am ajuns să împlinesc douăzeci şi patru de ani, când s-a întors din America, cu ceva avere pusă deoparte, fratele meu Lázaro. A venit aici, la Valverde de Lucerna, cu scopul de a ne duce pe mine şi pe mama să locuim la oraş, eventual la Madrid.

— În sat, spunea el, te prosteşti, te abrutizezi şi sărăceşti.

Apoi a mai zis:

— Civilizaţia este contrariul ruralizării; să nu aud de ţărănisme! Doar nu te-am trimis la şcoala de maici ca să putrezeşti aici, printre mojicii ăştia bădărani.

Eu tăceam, dispusă chiar să îndur plecarea; dar mama noastră, care trecuse deja de şaizeci de ani, s-a opus dintru bun început. „La vârsta mea să-mi schimb locul!“ a spus mai întâi; dar apoi a făcut cunoscut clar faptul că ea nu putea trăi fără să vadă lacul ei, muntele ei, şi mai ales pe don Manuel al ei.

— Sunteţi ca pisicile care nu se dezlipesc de casă! repeta fratele meu.

Când şi-a dat seama de toată influenţa pe care o exercita acel om sfânt asupra întregului sat şi mai cu seamă asupra noastră, a mamei şi a mea, s-a întors împotriva lui. I se părea un exemplu al obscurei teocraţii în care credea el că se cufundase Spania. Şi a început să bălmăjească fără încetare toate vechile clişee anticlericale şi chiar antireligioase şi progresiste pe care le adusese reînnoite din Lumea Nouă.

— În Spania asta de gugumani, spunea, preoţii le manipulează pe femei, iar femeile pe bărbaţi… Şi pe urmă, câmpul, câmpul! Câmpul ăsta feudal…

Pentru el, feudal era un termen înspăimântător; „feudal“ şi „medieval“ erau cele două calificative pe care le folosea când voia să condamne ceva. Îl tulbura faptul că diatribele lui nu aveau niciun efect asupra noastră şi aproape niciun efect asupra sătenilor, care îl ascultau cu respectuoasă indiferenţă. „Pe mojicii ăştia nu-i chip să-i mişti.“ Dar pentru că era bun, fiind inteligent, şi-a dat curând seama ce fel de influenţă exercita don Manuel asupra sătenilor, a aflat curând despre lucrarea preotului din satul său.

— Nu, nu e ca alţii, spunea, e un sfânt!

— Dar tu de unde ştii cum sunt ceilalţi preoţi? îi ziceam eu.

Iar el:

— Îmi închipui.

Dar chiar şi aşa, nici nu intra în biserică, nici nu înceta să trâmbiţeze pretutindeni faptul că nu crede, cu toate că încerca mereu să nu se ia de don Manuel. Şi prin sat începuse deja să se formeze, nu ştiu cum, o aşteptare, aceea a unui fel de duel între fratele meu Lázaro şi don Manuel, sau mai degrabă se aştepta convertirea celui dintâi de către cel de-al doilea. Nimeni nu se îndoia că, în cele din urmă, parohul avea să-l aducă în parohia lui. Lázaro, pe de altă parte, ardea de dorinţa – mi-a spus-o mai apoi – de a se duce să-l asculte pe don Manuel, de a-l vedea şi asculta în biserică, de a se apropia de el şi de a sta de vorbă cu el, de a afla secretul acelei puteri spirituale asupra sufletelor. Şi s-a lăsat rugat până când, în cele din urmă, din curiozitate – zicea –, s-a dus să-l asculte.

— Da, e cu totul altceva, mi-a spus după ce l-a ascultat. Nu e ca toţi ceilalţi, dar pe mine nu mă păcăleşte; e prea inteligent ca să creadă tot ce trebuie să propovăduiască.

— Dar oare îl crezi un făţarnic? i-am zis.

— Făţarnic… nu! Dar e meseria lui, din care trebuie să trăiască.

Cât despre mine, fratele meu ţinea cu tot dinadinsul să citesc cărţi pe care le adusese el şi alte câteva, pe care mă îndemna să le cumpăr.

— Prin urmare fratele tău, Lázaro, îmi zicea don Manuel, ţine musai să le citeşti? Atunci citeşte-le, fiica mea, citeşte-le şi fă-i plăcerea. Ştiu că nu ai citi decât lucruri bune; citeşte, chiar dacă sunt romane. Aşa-zisele istorii adevărate nu sunt cu nimic mai bune. E mai bine să citeşti decât să te hrăneşti cu bârfele şi pălăvrăgreala satului. Dar să citeşti mai ales cărţi evlavioase şi care să-ţi dea mulţumirea de a trăi, o mulţumire paşnică şi liniştită.

O avea el, oare?

Pe vremea aceea s-a îmbolnăvit de moarte şi a murit mama noastră, iar în ultimele zile, singurul ei of era ca don Manuel să-l convertească pe Lázaro, pe care spera să-l revadă într-o zi în ceruri, într-un colţ de stele de unde să poată privi lacul şi muntele din Valverde de Lucerna. Ea se ducea deja să-l vadă pe Dumnezeu.

— Dumneata nu pleci, îi spunea don Manuel, dumneata rămâi. Trupul dumitale aici, în pământul ăsta, iar sufletul tot aici, în casa asta, văzându-i şi auzindu-i pe copiii dumitale, chiar dacă ei nici nu te vor vedea, nici nu te vor auzi.

— Dar eu, părinte, a spus ea, mă duc să-l văd pe Dumnezeu.

— Dumnezeu, fiica mea, e aici, după cum e pretutindeni, şi îl vei vedea de aici, de aici. Şi pe noi toţi în El, şi pe El în noi.

— Dumnezeu să vă răsplătească, i-am zis eu.

— Mulţumirea cu care mama ta va muri, mi-a spus, va fi viaţa ei veşnică.

Şi, întorcându-se către fratele meu Lázaro:

— Cerul ei e să te vadă în continuare, şi acuma a sosit momentul când trebuie să o salvezi. Spune-i că o să te rogi pentru ea.

— Dar…

— Dar…? Spune-i că o să te rogi pentru ea, căreia îi datorezi viaţa, şi ştiu că, odată ce îi vei făgădui, te vei ruga, şi ştiu că, rugându-te…

Fratele meu, apropiindu-se, cu ochii scăldaţi în lacrimi, de mama noastră care era cuprinsă de agonie, i-a făgăduit solemn să se roage pentru ea.

— Şi eu, acolo în cer, pentru tine, pentru voi, a răspuns mama sărutând crucifixul şi, aţintindu-şi privirea asupra lui don Manuel, şi-a încredinţat sufletul în mâinile Domnului.

— „În mâinile tale încredinţez sufletul meu!“ a început să se roage sfântul părinte.

Am rămas, fratele meu şi cu mine, singuri în casă. Ceea ce s-a petrecut la moartea mamei noastre l-a pus în legătură pe Lázaro cu don Manuel, care părea să îi neglijeze întrucâtva pe ceilalţi enoriaşi, pe ceilalţi nevoiaşi, pentru a se ocupa de fratele meu. Ieşeau seara la plimbare, pe malul lacului, sau către ruinele îmbrăcate în iederă ale vechii abaţii cisterciene.

— E un om extraordinar, îmi zicea Lázaro. Ştii doar că se spune că, pe fundul acestui lac, se află un oraş scufundat şi că, în noaptea de San Juan, la douăsprezece, se aud clopotele bisericii lui.

— Da, îi ziceam eu, un oraş feudal şi medieval…

— Şi cred, adăuga, că şi în străfundul sufletului lui don Manuel al nostru se află scufundat, înecat, un oraş, şi că uneori se aud de acolo dangăte de clopot.

— Da, i-am zis, acest oraş scufundat în sufletul lui don Manuel şi, de ce nu, şi în al tău, este cimitirul sufletelor bunicilor noştri, cei din satul nostru Valverde de Lucerna… feudal şi medieval!

Fratele meu a sfârşit prin a se duce mereu la liturghie, să îl asculte pe don Manuel, şi când s-a auzit prin sat că avea să îşi îndeplinească îndatorirea faţă de biserică şi că avea să se împărtăşească împreună cu toţi ceilalţi, o mare bucurie a pus stăpânire pe toţi sătenii, care au fost convinşi că l-au recâştigat. Dar a fost o bucurie atât de curată, încât Lázaro nu s-a simţit nici învins, nici ruşinat.

Şi a sosit ziua împărtăşaniei, în faţa întregului sat, fiind cu toţii de faţă. Când i-a venit rândul fratelui meu, l-am văzut pe don Manuel, cu chipul alb ca zăpada de pe munte şi tremurând cum tremură lacul când îl biciuieşte crivăţul, apropiindu-se de el cu sfânta împărtăşanie în mâna care îi tremura atât de tare, încât ostia i-a căzut, căci îl cuprinsese ameţeala. Şi fratele meu a fost cel care a luat ostia de pe jos şi şi-a dus-o la gură.

Iar sătenii, văzându-l pe don Manuel că plânge, au plâns la rândul lor, spunându-şi: „Cât de mult îl iubeşte!“ Şi atunci, căci era în zorii zilei, s-a auzit cântând cocoşul.

Întorcându-ne acasă şi închizând uşa în urma noastră, m-am aruncat de gâtul fratelui meu şi, sărutându-l, i-am zis:

— Vai, Lázaro, Lázaro, ce bucurie ne-ai făcut tuturor, tuturor, întregului sat, tuturor, celor vii şi celor morţi, şi mai ales măicuţei, mamei noastre! Ai văzut? Sărmanul don Manuel plângea de bucurie. Ce bucurie ne-ai făcut tuturor!

— Pentru asta am făcut-o! mi-a răspuns.

— Pentru asta? Ca să ne faci o bucurie? Poate că ai făcut-o întâi de toate pentru tine însuţi, pentru că te-ai convertit.

Şi atunci Lázaro, fratele meu, la fel de palid şi tremurând ca don Manuel când îi dăduse sfânta împărtăşanie, m-a pus să mă aşez pe fotoliul pe care obişnuia să se aşeze mama noastră, a tras aer în piept şi apoi, pe un ton de confesiune intimă pe care o faci în familie, mi-a spus:

— Uite, Angelita, a sosit ceasul să-ţi spun adevărul, tot adevărul, şi ţi-l voi spune, pentru că trebuie s-o fac, pentru că faţă de tine nu pot, nu trebuie să-l tăinuiesc şi pentru că oricum, mai devreme sau mai târziu, l-ai ghici, însă numai pe jumătate, ceea ce ar fi cel mai rău lucru.

Şi atunci, cu seninătate şi linişte, cu jumătate de glas, mi-a istorisit o poveste care m-a cufundat într-un lac de tristeţe. Mi-a zis că don Manuel se străduise, mai ales în timpul acelor plimbări la ruinele străvechii abaţii cisterciene, să îl convingă să nu-i scandalizeze pe oameni, să dea un bun exemplu, să ia parte la viaţa religioasă a satului, să se prefacă a crede chiar dacă nu credea, ascunzându-şi concepţiile – însă fără a încerca să-l aducă la credinţă, să-l convertească în alt mod.

— E, oare, cu putinţă? am exclamat eu consternată.

— Şi încă cum, surioară! Iar când eu l-am întrebat „Dar dumneata, dumneata, preotul, eşti cel care mă sfătuieşte să mă prefac?“, el a bâiguit: „Să te prefaci? Să te prefaci, nu! Asta nu înseamnă să te prefaci! Bea agheasmă, cum a zis cineva, şi vei sfârşi prin a crede.“ Şi cum eu, privindu-l în ochi, i-am zis „Dumneata ai ajuns să crezi slujind liturghia?“, el şi-a coborât privirea către apele lacului şi i s-au umplut ochii de lacrimi. Astfel i-am smuls secretul.

— Lázaro! am gemut eu.

Şi în clipa aceea a trecut pe stradă Blasillo neghiobul, strigând: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?“ Iar Lázaro s-a înfiorat, părându-i-se că aude glasul lui don Manuel, poate al Domnului nostru Isus Hristos.

— Atunci, a continuat fratele meu, i-am priceput motivele şi astfel i-am înţeles sfinţenia; pentru că e un sfânt, surioară, un sfânt adevărat. Nu voia, încercând să mă câştige pentru sfânta lui cauză – pentru că e o cauză sfântă, cu totul sfântă –, să îşi aroge vreun merit, ci o făcea pentru pacea, fericirea, iluzionarea, dacă vrei, a celor care i-au fost încredinţaţi; am înţeles că, dacă îi amăgeşte astfel – dacă asta înseamnă amăgire –, nu este pentru a se pricopsi el. I-am dat dreptate şi iată în ce a constat convertirea mea. Şi nu am să uit niciodată ziua în care, spunându-i eu „Dar, don Manuel, adevărul, adevărul înainte de toate“, el, tremurând, mi-a şoptit la ureche – şi asta cu toate că eram singuri în mijlocul câmpului: „Adevărul? Adevărul, Lázaro, este, poate, ceva cumplit, ceva intolerabil, ceva mortal; oamenii simpli nu ar putea trăi dacă l-ar accepta.“ „Şi de ce mă laşi să-l întrevăd acum, aici, de parcă te-ai spovedi?“ i-am spus eu. La care el: „Fiindcă dacă nu aş face-o, asta m-ar chinui atât de tare, atât de tare, încât aş sfârşi prin a-l striga în mijlocul pieţii, iar asta niciodată, niciodată, niciodată. Rostul meu este să-i fac pe enoriaşii mei să aibă viaţă sufletească, să

fie fericiţi, să îi fac să se viseze nemuritori, şi nu să-i ucid. Lucrul de care au ei nevoie este să trăiască sănătos, să trăiască toţi într-o simţire, iar cu adevărul, cu adevărul meu, nu ar putea trăi. Să trăiască. Şi asta face Biserica, îi face să trăiască. Adevărata religie? Toate religiile sunt adevărate atâta vreme cât le fac să trăiască spiritual pe popoarele care le practică, atâta vreme cât îi consolează pe oameni că trebuie să se nască pentru a muri. Pentru fiecare popor, religia adevărată este religia lui, cea pe care el şi-a făcut-o. Iar a mea? Religia mea este să le aduc mângâiere oamenilor, chiar dacă mângâierea pe care le-o dau nu este a mea.“ N-am să uit niciodată aceste cuvinte ale sale.

— Dar faptul că ai luat împărtăşania a fost un sacrilegiu! am îndrăznit să insinuez, căindu-mă de îndată ce am făcut-o.

— Sacrilegiu? Dar el, care mi-a dat-o? Dar slujbele sale?

— Ce martiriu! am exclamat.

— Iar acum, a adăugat fratele meu, mai este încă unul care să-i consoleze pe oameni.

— Pentru a-i amăgi? am zis eu.

— Nu pentru a-i amăgi, mi-a răspuns, ci pentru a le întări credinţa.

— Dar oamenii, am spus, cred ei oare cu adevărat?

— De unde să ştiu eu…? Cred fără să vrea, din obişnuinţă, datorită tradiţiei. Şi ceea ce trebuie făcut este să nu fie treziţi. Şi să trăiască în continuare în sărăcia sentimentelor lor, ca să nu aibă parte de torturi de lux. Fericiţi cei săraci cu duhul!

— Asta, frate, ai învăţat-o de la don Manuel. Şi-acuma spune-mi: ai adus la îndeplinire ceea ce i-ai făgăduit mamei noastre când trăgea să moară, şi anume să te rogi pentru ea?

— Cum să nu aduc la îndeplinire? Drept cine mă iei, surioară? Mă crezi în stare să-mi încalc

cuvântul, o promisiune solemnă, ba încă şi o promisiune făcută unei mame aflate pe patul de moarte?

— Ce ştiu eu…! Ai fi putut să vrei s-o amăgeşti ca să moară împăcată.

— Dacă nu mi-aş fi ţinut cuvântul dat, nu aş putea trăi eu împăcat.

— Şi-atunci?

— Mi-am îndeplinit făgăduiala şi n-a trecut o zi măcar fără să mă rog pentru ea.

— Doar pentru ea?

— Dar pentru cine altcineva?

— Pentru tine însuţi! Şi, de acum înainte, pentru don Manuel.

Ne-am despărţit şi am plecat fiecare în odaia lui, eu pentru a plânge toată noaptea, rugându-mă pentru convertirea fratelui meu şi a lui don Manuel, iar el, Lázaro, nu ştiu prea bine pentru ce.

Începând din ziua aceea, tremuram atunci când mă întâlneam între patru ochi cu don Manuel, pe care continuam să îl ajut la treburile lui evlavioase. Iar el părea să fi observat starea mea sufletească şi să-i ghicească pricina. Şi când, în cele din urmă, m-am apropiat de el la confesional – cine era judecătorul şi cine vinovatul? –, am plecat amândoi capul şi ne-am pus pe plâns. Şi el, don Manuel, a fost cel care a rupt tăcerea cumplită pentru a-mi spune cu un glas care părea să vină din mormânt:

— Dar tu, Angelina, tu crezi ca atunci când aveai zece ani, nu-i aşa? Crezi?

— Da, cred, părinte.

— Să crezi în continuare. Iar dacă ai îndoieli, să ţi le înăbuşi. Trebuie să trăieşti…

Am prins îndrăzneală şi, tremurând toată, i-am spus:

— Dar dumneata, părinte, crezi?

A şovăit o clipă şi, venindu-şi în fire, mi-a spus:

— Cred!

— Dar în ce, părinte, în ce? Crezi în viaţa de dincolo de mormânt? Crezi că, murind, nu murim cu totul? Crezi că ne vom revedea, ne vom mai iubi în viaţa viitoare? Crezi în viaţa de dincolo de mormânt?

Sărmanul sfânt suspina din rărunchi.

— Haide, fetiţo, să lăsăm asta!

Iar acum, scriind acest memorii, mă întreb: de ce nu m-a amăgit? De ce nu m-a amăgit atunci aşa cum îi amăgea pe ceilalţi? De ce s-a întristat? De ce nu putea să se amăgească pe sine, sau de ce nu putea să mă amăgească pe mine? Şi vreau să cred că se întristase pentru că nu se putea amăgi că m-ar putea amăgi.

— Şi acum, adăugă el, roagă-te pentru mine, pentru fratele tău, pentru toţi. Trebuie să trăieşti. Şi trebuie să dai viaţă.

Şi, după o pauză:

— De ce nu te căsătoreşti, Angelina?

— Ştii dumneata mai bine de ce, părinte.

— Nu, nu. Trebuie să te căsătoreşti. Lázaro şi cu mine o să-ţi căutăm un logodnic. Fiindcă ţie ţi-ar prinde bine să te măriţi, ca să te vindeci de preocupările astea.

— Preocupări, don Manuel?

— Ştiu eu bine ce zic. Şi nu te întrista prea tare pentru ceilalţi, că destul are fiecare de dus trebuind să răspundă pentru sine.

— Tocmai dumneata, don Manuel, să-mi zici una ca asta! Tocmai dumneata să mă sfătuieşti să mă mărit ca să răspund pentru mine şi să nu-mi fac griji pentru ceilalţi! Tocmai dumneata!

— Ai dreptate, Angelina, nu mai ştiu ce spun. Nu mai ştiu ce-mi spun de când mă spovedesc ţie. Şi da, da, trebuie să trăieşti, trebuie să trăieşti.

Iar când eu am dat să mă ridic pentru a ieşi din biserică, mi-a spus:

— Şi acum, Angelina, în numele tuturor oamenilor din sat, mă ierţi?

M-am simţit pătrunsă de un tainic fior sacerdotal şi i-am răspuns:

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, te iert, părinte.

Pe când ieşeam din biserică, m-am simţit răscolită până în rărunchi de instinctul matern.

Fratele meu, care se implicase cu totul în lucrarea lui don Manuel, devenise cel mai asiduu colaborator şi prieten al său. Îi unea şi secretul lor comun. Îl însoţea în vizitele pe la bolnavi, pe la şcoli, şi îşi punea banii la dispoziţia sfântului bărbat. Nu mai lipsea mult să înveţe să îl asiste la slujbe. Şi pătrundea tot mai mult în sufletul insondabil al lui don Manuel.

— Ce om! îmi spunea. Uite, chiar ieri, pe când ne plimbam pe malul lacului, mi-a zis: „Iată care e cea mai mare ispită a mea.“ Şi, cum eu îl iscodeam cu privirea, a adăugat: „Sărmanul meu tată, care a murit la aproape nouăzeci de ani, şi-a petrecut toată viaţa, după cum el însuşi mi-a mărturisit, apărându-se de ispita sinuciderii, despre care nu-şi amintea de unde îi venea –din naştere, zicea el –, şi care l-a torturat fără încetare. Şi această apărare a fost toată viaţa lui. Pentru a nu cădea în această ispită, împingea până la extrem grija de a-şi păstra viaţa. Mi-a povestit scene teribile. Mi se părea o nebunie. Iar eu am moştenit-o. Şi cum mă cheamă această apă, cu aparenta ei linişte – curentul trece pe dedesubt –, oglindind cerul! Viaţa mea, Lázaro, e un fel de sinucidere continuă, o luptă împotriva sinuciderii, ceea ce e totuna; dar să trăiască ei, să trăiască ai noştri!“ Iar apoi a adăugat: „Aici râul se linişteşte, formând lacul, pentru ca mai încolo, coborând podişul, să se dezlănţuie năvalnic în cascade şi torente vijelioase, prin văi povârnite şi trecători, în apropierea oraşului, şi astfel se linişteşte viaţa aici, în sat. Dar ispita sinuciderii e mai mare aici, lângă iazul care oglindeşte cerul nopţii spuzit de stele, nu lângă cascadele care-ţi fac teamă. Uite, Lázaro, i-am ajutat să moară

împăcaţi pe sătenii sărmani, pe ignoranţi, pe analfabeţi care abia dacă ieşiseră din sat, şi am aflat de pe buzele lor, când nu am ghicit-o, adevărata pricină a bolii lor mortale, şi am contemplat, acolo, la căpătâiul patului de moarte, toată întunecimea prăpastiei în care se prăbuşesc cei care se satură de viaţă. E de o mie de ori mai rău decât foamea! Să continuăm, aşadar, Lázaro, să ne sinucidem făcându-ne lucrarea, în sânul obştei noastre, şi fie ca ea să viseze viaţa aşa cum lacul visează cerul.“ Altă dată – îmi zicea tot fratele meu –, când ne-am întors aici, am văzut o copilă care ieşise cu caprele la păscut şi care, stând pe o ridicătură de la poalele muntelui, cu faţa către lac, cânta cu o voce mai proaspătă decât apele lui. Don Manuel m-a oprit şi, arătându-mi-o pe fetiţă, a spus: „Uite, parcă s-ar fi oprit timpul în loc, parcă fătuca asta ar fi fost aici dintotdeauna, exact ca acum, cântând cum cântă acum, şi ca şi cum va fi aici întotdeauna, cum era atunci când a început să existe conştiinţa mea, cum va fi atunci când ea va fi dispărut. Fătuca asta face parte, împreună cu stâncile, cu norii, cu copacii, cu apele, din Natură, şi nu din Istorie.“ Cum simte, cum însufleţeşte don Manuel natura! Nu am să uit niciodată ziua în care a nins, când el mi-a spus: „Ai văzut, Lázaro, taină mai mare decât aceea a zăpezii care cade în lac şi moare în el, în timp ce acoperă muntele cu mantia ei?“

Don Manuel trebuia să-l stăvilească pe fratele meu în zelul şi în lipsa lui de experienţă, proprie neofiţilor. Şi ca şi cum ar fi ştiut că acesta predica împotriva anumitor superstiţii populare, s-a văzut nevoit să-i spună:

— Lasă-i! E atât de greu să-i faci să priceapă unde se sfârşeşte credinţa autentică şi unde începe superstiţia! Şi cu atât mai mult pentru noi. Lasă-i, aşadar, dacă află în asta o mângâiere. E mai bine să creadă totul, chiar şi lucruri care se bat cap în cap, decât să nu creadă nimic. Ideea că acela care

crede prea mult sfârşeşte prin a nu mai crede nimic le aparţine protestanţilor. Să nu protestăm. Protestul ucide mulţumirea.

Într-o noapte cu lună plină – îmi povestea tot fratele meu – se întorceau în sat pe malul lacului, pe ale cărui unde se încreţise atunci briza muntelui, făcând să licărească lumina lunii, iar don Manuel i-a spus lui Lázaro:

— Uite, apa îşi spune rugăciunea şi acuma rosteşte: *anua caeli, ora pro nobis* – poartă a cerului, roagă-te pentru noi!

Şi de pe genele sale s-au prelins, tremurând pe iarba ce acoperea pământul, două lacrimi fugare în care, la rându-i, precum în rouă, s-a scăldat tremurătoare lumina lunii pline.

Timpul trecea, iar fratele meu şi cu mine am băgat de seamă că lui don Manuel începeau să-i slăbească puterile, că nu mai reuşea să stăvilească întru totul tristeţea de nepătruns care-l copleşise, de parcă o boală insidioasă i-ar fi măcinat trupul şi sufletul. Iar Lázaro, poate pentru a-i distrage mai mult atenţia, l-a întrebat dacă nu i se părea bine să întemeieze în biserică un fel de sindicat catolic agrar.

— Sindicat? a răspuns cu tristeţe don Manuel. Sindicat? Şi ce e asta, mă rog? Eu nu cunosc alt sindicat decât Biserica, şi ştii deja vorba potrivit căreia „împărăţia mea nu e din lumea aceasta“. Împărăţia noastră, Lázaro, nu e din lumea aceasta…

— Şi e din cealaltă?

Don Manuel şi-a plecat capul:

— Cealaltă, Lázaro, e tot aici, fiindcă sunt două împărăţii în lumea aceasta. Mai bine zis, cealaltă lume… haide, că nu mai ştiu ce vorbesc. Cât despre treaba cu sindicatul, ai păstrat în tine o rămăşiţă din perioada ta progresistă. Nu, Lázaro, nu; rolul religiei nu e să rezolve conflictele economice sau politice ale acestei lumi, pe care Dumnezeu a încredinţat-o disputelor dintre

oameni. Oamenii să se gândească şi să lucreze cum vor fi gândind şi lucrând, să se consoleze că s-au născut, să trăiască fiind cât mai mulţumiţi de iluzia că toate astea au o finalitate. Eu nu am venit să-i fac pe săraci să se supună bogaţilor, nici să predic ca aceştia din urmă să se supună celor dintâi. Resemnare şi milă tuturor şi pentru toţi. Fiindcă şi bogatul trebuie să se resemneze cu bogăţia lui, cu viaţa lui, şi săracul trebuie să aibă milă de cel bogat. Problemă socială? Lasă asta, nu ne priveşte pe noi. Că vor să aducă o nouă societate, în care să nu mai existe bogaţi şi săraci, în care bogăţia să fie împărţită cu dreptate, în care toate să fie ale tuturor, şi ce dacă? Nu crezi că din bunăstarea generală se va ivi cu şi mai mare forţă plictisul de viaţă? Da, ştiu că unul dintre capii aşa-numitei revoluţii sociale a spus că religia e opiu pentru popor. Opiu, opiu… Opiu, da. Să le dăm opiu, să doarmă şi să viseze. Eu însumi, prin această activitate nebunească a mea, îmi administrez opiu. Şi nu reuşesc să dorm bine, şi cu atât mai puţin să visez frumos… Acest coşmar cumplit! Şi eu aş putea spune, împreună cu Divinul Învăţător: „Sufletul mi-e întristat până la moarte.“ Nu, Lázaro, nu; nu ne trebuie câtuşi de puţin sindicate prin părţile noastre. Dacă le formează ei, o să-mi pară bine, fiindcă aşa îşi mai distrag atenţia. Să se joace de-a sindicatul, dacă asta le aduce mulţumire.

Tot satul a observat că pe don Manuel îl lăsau puterile, că obosea. Chiar glasul lui, acel glas care era o minune, căpătase un anume tremur. Îi dădeau lacrimile din orice. Şi mai cu seamă când le vorbea oamenilor despre lumea cealaltă, despre viaţa de dincolo, trebuia să se oprească uneori, strângând din pleoape. „E pentru că vede acea lume“, ziceau ei. Şi în clipele acelea Blasillo neghiobul era cel care plângea cel mai tare. Asta pentru că Blasillo plângea mai mult decât râdea, căci până şi râsetele lui sunau a hohote de plâns.

Când a sosit ultima Săptămână a Patimilor în care a slujit alături de noi, în lumea noastră, don Manuel, tot satul a presimţit sfârşitul tragediei. Şi cum a sunat atunci acel „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?“, ultimul pe care l-a rostit, plângând cu suspine, don Manuel! Şi când Divinul Învăţător i-a spus tâlharului celui bun („toţi tâlharii sunt buni“, obişnuia să spună don Manuel al nostru): „Mâine vei fi cu mine în Rai!“ Şi ultima împărtăşanie generală pe care a dat-o sfântul nostru! Când i-a venit rândul fratelui meu, de data aceasta cu mână sigură, după liturgicul *...in vitam aeternam*, s-a aplecat la urechea lui şi i-a zis: „Nu există altă viaţă veşnică în afară de asta… să o viseze veşnică, veşnică de câţiva ani, puţini la număr…“ Iar când mi-a dat mie sfânta împărtăşanie, mi-a spus: „Roagă-te pentru noi, fetiţo, roagă-te pentru noi.“ Iar apoi, ceva atât de extraordinar, pe care-l port în suflet ca pe cel mai mare mister, a fost că mi-a spus, cu un glas care părea să vină din altă lume: „…şi roagă-te şi pentru Domnul nostru Isus Hristos…“

M-am ridicat fără vlagă, de parcă aş fi fost somnambulă. Şi totul în jur mi se părea un vis. Şi m-am gândit: „Va trebui să mă rog şi pentru lac şi pentru munte.“ Iar apoi: „Oi fi, oare, posedată de diavol?“ Ajunsă acasă, am luat crucifixul pe care îl ţinuse în mână mama atunci când îşi încredinţase sufletul lui Dumnezeu şi, privindu-l printre lacrimi şi amintindu-mi acel „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?“ al celor doi Hristoşi ai noştri, cel al acestui Pământ şi cel din acest sat, m-am rugat mai întâi: „Facă-se voia Ta, precum în cer, aşa şi pe Pământ“, iar apoi: „Şi nu ne duce pre noi în ispită, amin.“ După aceea m-am întors către acea imagine a Fecioarei Îndurerate, cu inima ei străpunsă de şapte spade, care fusese cea mai dureroasă consolare pentru mama mea, şi m-am rugat: „Sfântă Marie, maica lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi, păcătoşii, acum şi în ceasul

morţii noastre, amin.“ Şi nici nu isprăvisem bine să mă rog astfel, că m-am întrebat: „Păcătoşi? Noi, păcătoşi? Şi care e păcatul nostru, care?“ Şi am umblat toată ziua frământată de această întrebare.

A doua zi, m-am dus la don Manuel, a cărui religiozitate dobândise, treptat, solemnitatea unui apus de soare, şi i-am zis:

— Îţi aminteşti, părinte al meu, când în urmă cu câţiva ani, întrebându-te eu ceva, mi-ai răspuns: „Despre asta nu mă întrebaţi pe mine, care sunt neştiutor; sfânta Biserică are destui învăţaţi care vor şti să vă răspundă“?

— Dacă îmi amintesc!… Mi-amintesc că ţi-am răspuns că aceste întrebări ţi le dictează diavolul.

— Ei bine, părinte, astăzi mă întorc eu, cea posedată de diavol, să-ţi pun o altă întrebare pe care mi-o dictează diavolul meu păzitor.

— Întreabă-mă.

— Ieri, când mi-ai dat sfânta împărtăşanie, mi-ai cerut să mă rog pentru noi toţi şi chiar şi pentru…

— Bine, taci şi continuă.

— Am ajuns acasă şi am început să mă rog, şi ajungând la „roagă-te pentru noi, păcătoşii, acum şi în ceasul morţii noastre“, o voce lăuntrică mi-a şoptit: „Păcătoşi? Noi, păcătoşi? Şi care e păcatul nostru, care?“

— Care? mi-a răspuns el. A spus-o deja un mare învăţat al Bisericii Catolice Apostolice Spaniole, a spus-o deja marele învăţat care a scris *Viaţa e vis*[4], când a afirmat că „cel mai mare păcat al omului este acela de a se fi născut“. Ăsta e, fiica mea, păcatul nostru: acela de a ne fi născut.

— Şi se vindecă, părinte?

— Du-te de te roagă! Roagă-te pentru noi, păcătoşii, acum şi în ceasul morţii noastre… Da, în cele din urmă acest vis se vindecă… în cele din urmă se vindecă viaţa… în cele din urmă se sfârşeşte crucea… Şi, după cum a spus Calderón, faptele bune şi amăgirea cu folos nu se pierd nici în vis…

Şi a sosit, în cele din urmă, şi ceasul morţii sale. Tot satul îl vedea apropiindu-se. Şi a fost cea mai mare lecţie a lui. Nu a vrut să moară nici singur, nici fără să facă nimic. A murit predicându-le oamenilor, în biserică. Mai întâi, înainte de a cere să fie dus la biserică, fiindcă nu se mai putea mişca din pricina paraliziei, ne-a chemat la el acasă pe Lázaro şi pe mine. Şi acolo, fiind numai noi trei, ne-a spus:

— Ascultaţi: aveţi grijă de aceste biete oi, să aibă mulţumire în viaţă, să creadă ceea ce eu nu am putut crede. Iar tu, Lázaro, când va fi să mori, să mori ca mine, cum va muri Ángela a noastră, în sânul Sfintei Maici, Biserica Catolică, Apostolică şi Romană, al Sfintei Biserici din Valverde de Lucerna, desigur. Şi rămâneţi cu bine, căci se sfârşeşte acest vis al vieţii…

— Părinte, părinte! am gemut eu.

— Nu te întrista, Ángela, şi roagă-te în continuare pentru toţi păcătoşii, pentru cei care s-au născut. Să viseze, să viseze în continuare. Ce poftă am să dorm, să dorm, să dorm pentru totdeauna, să dorm o veşnicie şi fără să visez, uitând de vise! Când mă vor îngropa, să mă bage între cele şase scânduri pe care le-am cioplit din bătrânul nuc, sărmanul, la a cărui umbră mă jucam pe când eram copil, când începeam să visez… Şi pe atunci chiar credeam în viaţa veşnică! Adică îmi închipui eu acum că pe vremea aceea credeam. Pentru un copil, a crede nu înseamnă altceva decât a visa. Şi pentru un sat. Acele şase scânduri pe care le-am cioplit cu propriile mele mâini le veţi găsi la picioarele patului.

Şi-a pierdut pentru o clipă răsuflarea şi, revenindu-şi, a continuat:

— Vă aminţiţi, probabil, că atunci când spuneam cu toţii *Crezul*, rugându-ne într-o simţire, toţi devenind unul singur, ajungând la sfârşit, eu tăceam. Când israeliţii au ajuns la capătul peregrinării lor prin deşert, Domnul le-a spus lui

Aaron şi lui Moise că, fiindcă nu îl crezuseră, nu aveau să intre cu oamenii lor pe pământul făgăduinţei, şi i-a făcut să urce pe muntele Hor, unde Moise l-a dezbrăcat pe Aaron, care a murit acolo, iar apoi a urcat Moise din câmpiile Moabului pe muntele Nebo, pe vârful Fazga, în faţa Ierihonului, şi Domnul i-a arătat pământul făgăduit poporului său, însă spunându-i: „Nu vei ajunge acolo!“ Şi acolo a murit Moise şi nimeni nu ştie unde îi e mormântul. Şi l-a lăsat căpetenie pe Iosua. Fii tu, Lázaro, Iosua al meu, şi dacă poţi opri soarele, opreşte-l, şi să nu-ţi pese de progres. Ca şi Moise, l-am cunoscut pe Domnul, visul nostru suprem, faţă către faţă, şi ştii doar ce zice Scriptura, că acela care vede chipul Domnului, cel care îi vede visului ochii feţei cu care ne priveşte, moare iremediabil şi pe vecie. Prin urmare, poporul ăsta al nostru să nu-i vadă faţa lui Dumnezeu cât mai are viaţă în el, fiindcă după moarte oricum nu mai contează, fiindcă n-o să vadă nimic…

— Părinte, părinte, părinte! am gemut eu din nou.

Iar el:

— Tu, Ángela, roagă-te mereu, continuă să te rogi pentru ca toţi păcătoşii să viseze până la moarte învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să vie…

Eu aşteptam un „şi cine ştie…?“, când don Manuel şi-a pierdut din nou răsuflarea.

— Iar acum, a adăugat el, acum, în ceasul morţii mele, a sosit clipa să cereţi să mă ducă, chiar în fotoliul ăsta, în biserică, pentru a-mi lua rămas bun acolo de la sătenii mei, care mă aşteaptă.

A fost dus în biserică şi a fost aşezat, în fotoliu, în prezbiteriu, la picioarele altarului. În mâini ţinea un crucifix. Fratele meu şi cu mine ne-am aşezat lângă el, dar Blasillo neghiobul se străduia să vină cât mai aproape. Voia să îi ia mâna lui don

Manuel, să i-o sărute. Şi cum unii încercau să-l împiedice, don Manuel i-a certat, spunându-le:

— Lăsaţi-l să se apropie. Vino, Blasillo, dă-mi mâna.

Neghiobul plângea de bucurie. Iar apoi, don Manuel a spus:

— Puţine vorbe, copiii mei, fiindcă abia mă simt în stare de altceva decât de a muri. Şi nu am nimic nou să vă spun. V-am spus deja totul. Trăiţi în pace şi mulţumiţi, trăgând nădejde să ne vedem cu toţii într-o zi în Valverde de Lucerna din lumea de dincolo, printre stelele nopţii care se oglindesc în lac, deasupra muntelui. Şi rugaţi-vă, rugaţi-vă Sfintei Fecioare Maria, rugaţi-vă Domnului nostru. Fiţi buni, căci asta este de ajuns. Iertaţi-mă pentru răul pe care poate vi l-am făcut fără să vreau şi fără să ştiu. Iar acum, după ce vă voi da binecuvântarea, spuneţi cu toţii un *Tatăl nostru*, un *Ave Maria*, *Rugăciunea către Sfânta Fecioară* şi, în cele din urmă, *Crezul*.

Apoi, ţinând crucifixul în mână, a dat binecuvântarea sa oamenilor, în timp ce femeile şi copiii, şi nu puţini bărbaţi, plângeau, şi imediat au început rugăciunile, pe care don Manuel le asculta în tăcere, ţinându-l de mână pe Blasillo, care stătea să adoarmă, în murmurul rugăciunii. Mai întâi *Tatăl nostru*, cu „facă-se voia Ta, precum în cer, aşa şi pe pământ“, apoi *Ave Maria*, cu „roagă-te pentru noi, păcătoşii, acum şi în ceasul morţii noastre“, urmat de rugăciunea către Sfânta Fecioară, cu „gemând şi plângând în această vale a plângerii“ şi în cele din urmă *Crezul*. Şi, ajungând la „învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să vie“, tot poporul a simţit că sfântul său îşi încredinţase sufletul lui Dumnezeu. Şi nu a fost nevoie să-i închidem ochii, pentru că murise cu ei închişi. Şi mergând să-l trezim pe Blasillo, ne-am dat seama că şi acesta adormise întru Domnul pe vecie. Astfel încât a trebuit să îngropăm două trupuri.

Tot satul s-a dus fără întârziere la casa sfântului să adune relicve, să-i împartă veşmintele, să ia tot ce se putea lua ca relicvă şi amintire de la binecuvântatul martir. Fratele meu a păstrat breviarul, între ale cărui file a găsit, uscată ca într-un ierbar, o crăiţă lipită pe o hârtie pe care erau însemnate o cruce şi o dată.

Nimănui din sat nu-i venea să creadă că don Manuel murise; toţi se aşteptau să-l vadă în fiecare zi, şi poate chiar îl vedeau, trecând pe malul lacului şi oglindindu-se în apele lui sau profilându-se pe fundalul muntelui; toţi continuau să îi audă glasul şi toţi se duceau la mormântul lui, în jurul căruia s-a creat un adevărat cult. Fetele posedate de diavol veneau acum să atingă crucea din lemn de nuc, pe care o făcuse cu propriile lui mâini, din copacul din care cioplise cele şase scânduri în care fusese îngropat. Iar cei cărora ne venea cel mai puţin să credem că murise eram eu şi fratele meu.

El, Lázaro, continua tradiţia sfântului şi a început să redacteze ceea ce auzise, însemnări de care m-am slujit pentru aceste memorii.

— El m-a făcut să devin un om nou, un adevărat Lazăr, un înviat din morţi, îmi spunea. El mi-a dat credinţă.

— Credinţă? l-am întrerupt eu.

— Da, credinţă, credinţă în mângâierea vieţii, credinţă în mulţumirea faţă de viaţă. El m-a vindecat de progresismul meu. Fiindcă sunt, Ángela, două feluri de oameni primejdioşi şi dăunători: cei care, convinşi că există viaţa de dincolo de mormânt, învierea morţilor, îi chinuie pe ceilalţi, ca nişte inchizitori ce sunt, pentru ca ei, dispreţuind această viaţă din pricină că e trecătoare, să o câştige pe cealaltă, şi mai sunt şi cei care, necrezând decât în viaţa aceasta…

— Ca tine, probabil… i-am spus eu.

— Da, şi ca don Manuel. Dar, necrezând decât în lumea aceasta, aşteaptă nu ştiu ce societate

viitoare şi se străduiesc să refuze poporului mângâierea de a crede în altă lume…

— Prin urmare…

— Prin urmare, trebuie să-i faci pe oameni să trăiască în iluzie.

Sărmanul preot trimis să-l înlocuiască pe don Manuel în parohie a sosit în Valverde de Lucerna copleşit de amintirea sfântului şi ni s-a încredinţat nouă, fratelui meu şi mie, pentru a-l călăuzi. Nu voia decât să meargă pe urmele sfântului. Iar fratele meu îi spunea: „Puţină teologie, da? Puţină teologie; religie, religie.“ Iar eu, auzindu-l, zâmbeam în sinea mea, gândindu-mă dacă nu cumva şi ce făceam noi nu era tot teologie.

Începusem să mă tem pentru bietul meu frate. De când murise don Manuel al nostru, nu se mai putea spune că fratele meu mai trăia. Mergea în fiecare zi la mormântul lui şi îşi petrecea orele libere contemplând lacul. Jinduia după liniştea adevărată.

— Nu te mai uita atâta la lac, îi spuneam eu.

— Nu, surioară, nu te teme. Altul e lacul care mă cheamă; altul e muntele. Nu pot trăi fără el.

— Şi bucuria de a trăi, Lázaro, bucuria de a trăi?

— Asta e pentru alţi păcătoşi, nu pentru noi, care am văzut chipul lui Dumnezeu, pe care ne-a privit visul vieţii cu propriii lui ochi.

— Ce, te pregăteşti să te duci să-l vezi pe don Manuel?

— Nu, surioară, nu; acum şi aici, acasă, între patru ochi, să rostim adevărul gol-goluţ, oricât de amar ar fi, amar ca marea în care se opresc apele dulci ale acestui lac, să rostim adevărul gol-goluţ pentru tine, care vrei să îl stăvileşti…

— Nu, nu, Lázaro; ăsta nu e adevărul!

— E adevărul meu.

— Al tău, dar şi al…?

— E şi al lui.

— Acum nu, Lázaro, acum nu! Acum crede în altceva, acum crede…

— Uite, Ángela, într-una dintre dăţile când don Manuel mi-a zis că există lucruri care, chiar dacă şi le spune cineva sieşi, trebuie trecute sub tăcere faţă de ceilalţi, i-am răspuns că îmi zice asta ca să şi-o spună de fapt lui însuşi, iar el a sfârşit prin a-mi mărturisi că e încredinţat că nu puţini dintre marii noştri sfinţi, poate chiar şi cel mai mare dintre ei, muriseră fără să creadă în viaţa de dincolo de mormânt.

— E oare cu putinţă?

— Şi încă cum! Iar acum, surioară, îngrijeşte-te ca nu cumva să se bănuiască aici, în sat, care este secretul nostru…

— Să îl bănuiască? i-am zis. Dacă aş încerca, într-un moment de nebunie, să li-l explic, nu l-ar înţelege. Oamenii nu înţeleg cuvintele; oamenii nu au înţeles decât lucrarea voastră. Să-mi doresc să le dezvălui asta ar fi ca şi cum m-aş apuca să le citesc unor copii de opt ani câteva pagini din Sfântul Toma d'Aquino… în latineşte.

— Bine, când am să plec, să te rogi pentru mine şi pentru el şi pentru toţi.

Şi în cele din urmă a sosit şi ceasul lui. O boală care îi măcina trupul robust părea să se fi agravat odată cu moartea lui don Manuel.

— Nu-mi pare rău atât pentru că trebuie să mor, îmi spunea în ultimile lui zile de viaţă, cât pentru că, odată cu mine, moare o altă parte din sufletul lui don Manuel. Dar ce mai rămâne din el va trăi împreună cu tine. Până când într-o zi chiar şi noi, morţii, vom muri cu totul.

Când a intrat în agonie au venit, după cum e obiceiul prin satele noastre, cei din sat să-l vadă agonizând, şi îi încredinţau sufletul lui don Manuel, sfântului Manuel cel Bun, martirul. Fratele meu nu le-a spus nimic, nu mai avea ce să le spună; le spusese deja totul. Era încă o legătură între cele două sate Valverde de Lucerna, cel de pe fundul lacului şi cel care se oglindeşte pe suprafaţa

lui; era de-acum unul din morţii noştri, precum şi, în felul său, unul din sfinţii noştri.

Am rămas mai mult decât dezolată, dar în satul meu şi printre sătenii mei. Iar acum, după ce l-am pierdut pe don Manuel al meu, pe părintele sufletului meu, şi pe Lázaro al meu, fratele mai mult decât trupesc, spiritual, acum îmi dau seama că am îmbătrânit şi cât de mult am îmbătrânit. Dar chiar i-am pierdut, am îmbătrânit, mă apropii de moarte?

Trebuie să trăim! Iar el m-a învăţat să trăiesc, el ne-a învăţat să trăim, să simţim viaţa, să simţim sensul vieţii, să ne cufundăm în sufletul muntelui, în sufletul lacului, în sufletul oamenilor din sat, să ne pierdem în ele pentru a rămâne în ele. El m-a învăţat, prin viaţa lui, să mă pierd în viaţa oamenilor din satul meu, şi nu mai simţeam trecerea orelor, a zilelor şi a anilor, nu mai simţeam cum se mişcă apa lacului. Mi se părea că viaţa avea să fie mereu la fel. Nu mă simţeam îmbătrânind. Nu mai trăiam în mine însămi, ci trăiam în oamenii din satul meu, iar ei trăiau în mine. Voiam să spun ceea ce ei, ai mei, spuneau fără să vrea. Ieşeam pe drum, care era o stradă, şi, cunoscându-i pe toţi, trăiam în ei şi uitam de mine, în timp ce la Madrid, unde mersesem de câteva ori cu fratele meu, necunoscând pe nimeni, mă simţeam cumplit de singură şi torturată de prezenţa atâtor necunoscuţi.

Iar acum, scriind aceste memorii, această confesiune intimă a experienţei mele privind sfinţenia altcuiva, cred că don Manuel cel Bun, că sfântul meu Manuel şi fratele meu Lázaro au murit crezând că nu cred ceea ce ne interesează cel mai tare, dar crezând-o fără să creadă, crezând-o cu o dezolare activă şi resemnată.

Dar de ce – m-am întrebat de multe ori – nu a încercat don Manuel să îl convertească pe fratele meu, amăgindu-l şi pe el, spunându-i o minciună, prefăcându-se credincios fără să fie? Şi am înţeles

că o făcuse pentru că înţelesese că nu avea să-l amăgească, că la el nu mergea cu amăgiri, ci numai cu adevărul, cu adevărul lui, l-ar fi putut converti; că nu ar fi reuşit să obţină nimic dacă ar fi pretins să joace în faţa lui comedia – tragedia, mai degrabă – pe care o juca pentru a-i salva pe oamenii din sat. Şi astfel l-a câştigat, de fapt, pentru înşelăciunea lui pioasă; astfel l-a câştigat, prin adevărul cu privire la moarte, pentru viaţă. Şi astfel m-a câştigat pe mine, care niciodată nu i-am lăsat pe alţii să întrevadă jocul lui dumnezeiesc şi plin de sfinţenie. Şi asta pentru că eu credeam şi cred că Domnul nostru, pe nu ştiu ce căi sfinte şi de nepătruns, i-a făcut să se creadă necredincioşi. Şi poate că la capătul drumului lor, le-a căzut vălul de pe ochi. Dar eu cred, oare?

Şi scriind asta acum, aici, în casa veche în care m-am născut, la cei mai bine de cincizeci de ani ai mei, când amintirile-mi încep să încărunţească, odată cu părul, afară ninge, ninge peste lac, ninge peste munte, ninge peste amintirile despre tatăl meu, străin de aceste locuri; despre mama, despre fratele meu Lázaro, despre oamenii din sat, despre sfântul meu don Manuel, şi peste amintirea despre sărmanul Blasillo, sfântul meu Blasillo, căruia mă rog să mă ocrotească de acolo, din cer. Iar această zăpadă face să dispară colţurile şi umbrele, fiindcă până şi pe timp de noapte zăpada luminează. Iar eu nu ştiu ce este adevăr şi ce este minciună, nici ce am văzut şi ce am visat numai – sau mai degrabă ce am visat şi ce am văzut numai –, nici ce am ştiut, nici ce am crezut. Nici nu ştiu dacă transcriu pe hârtia aceasta, la fel de albă precum e zăpada, conştiinţa mea, care va rămâne aşternută pe ea, atunci când voi rămâne eu fără ea. La ce-mi mai foloseşte…?

Ştiu eu, oare, ceva? Cred eu, oare, în ceva? Oare ceea ce povestesc eu aici s-a petrecut aievea şi s-a petrecut aşa cum povestesc eu aici? Se pot întâmpla aceste lucruri? Sunt oare toate acestea

mai mult decât un vis visat în interiorul unui alt vis? Voi fi eu, Ángela Carballino, astăzi o femeie de cincizeci de ani, singura persoană din satul ăsta care se vede asaltată de aceste gânduri, stranii pentru ceilalţi? Iar ei, ceilalţi, cei care mă înconjoară, cred ei, oare? Ce înseamnă a crede? Cel puţin trăiesc. Iar acum cred în sfântul martir Manuel cel Bun, care, fără să aştepte nemurirea, i-a făcut să nu-şi piardă nădejdea în ea.

Se pare că preasfinţia sa domnul episcop, cel care a susţinut procesul de beatificare a sfântului nostru din Valverde de Lucerna, îşi propune să scrie biografia lui, un fel de manual al parohului desăvârşit, şi în acest scop adună tot felul de date. Mie mi le-a cerut cu insistenţă, am avut câteva întrevederi, i-am dat tot felul de informaţii, dar am trecut mereu sub tăcere secretul tragic al lui don Manuel şi al fratelui meu. Şi e ciudat că el nu a bănuit nimic. Trag nădejde că nu va ajunge la cunoştinţa lui ceea ce las consemnat în aceste memorii. Mi-e teamă de autorităţile lumeşti, de autorităţile vremelnice, fie ele şi bisericeşti.

Dar aici rămân scrise acestea, aleagă-se ce s-o alege de ele.

2 Ziua de 24 iunie, care în lumea ortodoxă coincide cu sărbătoarea de Sânziene. Este legată şi de celebrarea solstiţiului de vară, având puternice conotaţii mistice.

3 Santa Teresa de Ávila, scriitoare mistică a Contrareformei spaniole, care a întemeiat Ordinul Carmeliţilor Desculţi, împreună cu Sfântul Ioan al Crucii (San Juan de la Cruz).

4 Este vorba despre Calderón de la Barca, unul dintre autorii clasici spanioli preferaţi de Unamuno. Citatul e din piesa de teatru *Viaţa e vis* (*La vida es sueño*), primul act, scena a doua.

Cum a ajuns în mâinile mele documentul acesta, aceste memorii ale Ángelei Carballino? Iată, cititorule, ceva asupra căruia trebuie să păstrez secretul. Ţi le încredinţez aşa cum au ajuns la mine, fără să fac altceva decât să corectez puţine, foarte puţine lucruri care ţin de redactarea lor. Seamănă mult cu alte lucruri pe care le-am scris? Asta nu e câtuşi de puţin o dovadă împotriva obiectivităţii şi originalităţii lor. Mai mult, ştiu eu, oare, dacă Augusto Pérez al meu, cel din *nivola* mea *Negura*, nu avea dreptate să pretindă că este mai real, mai obiectiv decât mine însumi, care credeam că îl inventasem? De realitatea acestui sfânt martir Manuel cel Bun, aşa cum mi-a revelat-o discipola şi fiica lui spirituală Ángela Carballino, de această realitate nici gând să mă îndoiesc. Cred în ea mai mult decât credea însuşi sfântul; cred în ea mai mult decât în propria mea realitate.

Iar acum, înainte de a încheia acest epilog, vreau să-ţi amintesc, cititorule răbdător, al nouălea verset din Epistola uitatului Sfânt Apostol Iuda – ce poate face un nume! –, unde ni se spune cum patronul meu ceresc, Sfântul Arhanghel Mihail – Mihail înseamnă „Cine e asemeni lui Dumnezeu?“, şi arhanghel, „arhimesager“ – s-a luat la ceartă cu diavolul – diavol înseamnă „acuzator“, „cenzor“ – pentru trupul lui Moise şi nu a îngăduit să fie dus la judecata iadului, ci i-a spus diavolului: „Să te certe pe tine Domnul!“ Iar cel care are înţelegere, să înţeleagă.

Vreau, de asemenea, de vreme ce Ángela Carballino a amestecat în istorisirea ei propriile sentimente – şi nici nu ştiu ce altceva ar fi putut să facă –, să comentez aici ceea ce a spus ea despre faptul că, dacă don Manuel şi discipolul lui,

Lázaro, le-ar fi mărturisit oamenilor modul în care credeau ei, aceştia nu i-ar fi înţeles. Nici măcar nu i-ar fi crezut, adaug eu. Ar fi crezut în faptele lor, nu în vorbele lor, pentru că vorbele nu slujesc la sprijinirea faptelor, faptele sunt de ajuns. Şi pentru un sat ca Valverde de Lucerna nu există altă mărturie în afara purtării. Poporul nu doar că nu ştie ce este credinţa, dar nici măcar nu îi pasă prea tare.

Ştiu prea bine că în această istorisire, romanescă, dacă vreţi – şi romanul este cea mai intimă istorie, cea mai adevărată, pricină pentru care nu-mi explic de ce există oameni care să se indigneze când Evanghelia e numită roman, căci asta o ridică, de fapt, deasupra unei cronici oarecare –, ştiu prea bine că în această istorisire nu se întâmplă nimic; dar trag nădejde ca asta să fie pentru că în ea totul rămâne neclintit, aşa cum rămân lacurile şi munţii şi sfintele suflete simple, aşezate dincolo de credinţă şi disperare, care s-au sălăşluit în ele, în lacuri şi în munţi, în afara istoriei, în divinul roman.

Salamanca, noiembrie 1930

Spiritul şi criza

În volumul de faţă, cititorul român are ocazia să se întâlnească cu două texte fundamentale ale lui Miguel de Unamuno. Cel dintâi, *Abel Sánchez*, publicat în 1917 şi relatând istoria unei întunecate prietenii, glosează pe marginea mitului biblic al lui Cain şi Abel. La tema invidiei ca rău universal şi etern se adaugă convingerea lui Unamuno potrivit căreia orice om îi adăposteşte înăuntrul său pe Cain şi Abel. Încă din 1895, când a publicat eseul filosofic *En torno al casticismo* (*Despre spiritul castilian*), Unamuno prezentase conceptul dual al istoriei şi caracterului spaniol, alegând războiul civil pentru a ilustra conflictul dintre fraţi. Mai târziu, în romanul *Paz en la guerra* (*Pace în război*, 1897), Unamuno descrie al doilea război carlist ca pe o luptă pentru supremaţia economică între *cainiţii* de la oraş şi *abeliţii* de la sat. Acum, în *Abel Sánchez*, precum şi în piesa de teatru *El otro* (*Celălalt*, 1926), la problema conflictului dintre fraţi se adaugă şi conţinutul inconştient al personalităţii. Joaquín luptă necontenit cu patima sa, dar este până la urmă învins de aceasta. Critica a semnalat că această preocupare crescândă pentru coexistenţa părţilor întunecate şi a celor luminoase în interiorul aceleiaşi personalităţi se bazau, probabil, pe dificultatea scriitorului de a-şi rezolva propriile angoase şi dihotomii.

Unamuno se slujeşte de sursa biblică, prezentă şi în *Sfântul Manuel cel Bun*, precum şi de viziunea romantică asupra personalităţii, pentru a ilustra cu stranie intensitate ideea coincidenţei contrariilor şi a jumătăţilor complementare. Numai eliminarea unuia dintre antagonişti poate fi o

soluţie, dar şi aceasta este temporară, deoarece sufletul nu poate funcţiona decât în prezenţa părţii întunecate, a umbrei sale. Este motivul pentru care, la scurt timp după ce îl ucide pe Abel, Joaquín e ţintuit la pat de „o boală necunoscută“ şi se stinge din viaţă, deşi, după cum îi spune soţia sa, Antonia, ar mai fi putut să trăiască măcar câţiva ani.

Cei doi protagonişti îşi inversează treptat atributele: Joaquín Monegro îşi începe viaţa ca medic ce dă deseori dovadă de cinism, iar Abel Sánchez ca artist înzestrat cu o intuiţie pătrunzătoare. Pe parcursul romanului, însă, Monegro devine un medic artist şi intuitiv, în timp ce Abel se transformă într-un pictor ştiinţific şi cinic. Abel îi imortalizează pe pânză pe pacienţii lui Joaquín, cărora acesta din urmă le prelungeşte viaţa. Cu toate că se simt legaţi unul de altul, fiind „fraţi de lapte“, Joaquín şi Abel nu vor putea nicicând să convieţuiască în armonie, câtă vreme partea întunecată din această pereche tinde permanent să-şi anihileze contrariul.

În a doua nuvelă din acest volum (*Sfântul Manuel cel Bun*), considerată de critici testamentul spiritual al scriitorului, Unamuno introduce o perspectivă filosofică ce vizează, pe de-o parte, conştiinţa oamenilor organizaţi într-o comunitate (Valverde de Lucerna), cu ideile, tradiţiile şi amintirile lor – ceea ce reprezintă coordonata istoriei –, şi, pe de altă parte, uitarea colectivă luminată fulgurant, din când în când, de o conştiinţă – ceea ce Unamuno denumeşte intraistorie. Această perspectivă e dublată de ideea că în timpul vieţii eului există un alt eu, creat şi menţinut prin ceea ce gândesc alţii despre el. Memoria dispare încet, chiar dacă eul traversează istoria; lucrarea sa poate să dureze, dar rareori personalitatea eului poate fi re-creată altfel decât prin cuvânt. Prin intermediul cuvântului scris, eul poate fi creat şi re-creat şi poate contribui la

formarea lumii fiecăruia dintre cititorii săi, după cum afirmă Unamuno în *Agonia creştinismului* (scrisă în exil, în 1924). Este ceea ce face Ángela Carballino atunci când se hotărăşte să îndepărteze uitarea scriindu-şi propria evanghelie despre sfântul martir Manuel cel Bun. Ángela îşi asumă riscul cuvântului scris, despre care „numai Dumnezeu ştie care-i va fi soarta“. Chiar dacă episcopul din regiune şi autorităţile bisericeşti s-ar folosi de textul ei pentru a-l condamna pe sfântul Manuel, Ángela se simte nevoită să consemneze tot ce ştie despre „adevăratul meu părinte spiritual“, iar asta pentru că misiunea ei este să transmită istoria sfântului, pentru ca acesta să poată fi re-creat de alţii, de cititorii săi.

Depăşind crize spirituale succesive (1881, 1890, 1897), când se îndoia de existenţa lui Dumnezeu şi de sensul lucrurilor, fiind obsedat de moarte, scriitorul alege un motto extrem de sugestiv pentru testamentul său, din Scrisoarea I către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel: „Iar dacă nădăjduim în Hristos numai în viaţa aceasta, suntem mai de plâns decât toţi oamenii.“ Prin urmare, finalitatea există indiferent dacă găsim sau nu puterea de a crede în ea, iar strigătul agonic „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?“ se transformă în ceea ce Unamuno alege să proclame ca adevăr cu puţin înainte de sfârşitul căutării sale pe acest pământ: „Trebuie să trăieşti. Şi trebuie să dai viaţă.“

Irina Dogaru

Table of Contents

Abel Sánchez
- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI
- XVII
- XVIII
- XIX
- XX
- XXI
- XXII
- XXIII
- XXIV
- XXV
- XXVI
- XXVII
- XXVIII
- XXIX
- XXX
- XXI
- XXXII
- XXXIII
- XXXIV
- XXXV
- XXXVI

XXXVII
XXXVIII
Cuvântul autorului la cea de-a doua ediţie
Sfântul Manuel cel Bun
Spiritul şi criza

Table of Contents

Abel Sánchez 6

I 8
II 14
III 18
IV 23
V 25
VI 29
VII 33
VIII 36
IX 40
X 44
XI 45
XII 49
XIII 53
XIV 57
XV 62
XVI 65
XVII 68
XVIII 72
XIX 75
XX 77
XXI 79
XXII 82
XXIII 86
XXIV 90
XXV 93
XXVI 96
XXVII 99
XXVIII 104
XXIX 106
XXX 110

XXI 112
XXXII 117
XXXIII 120
XXXIV 123
XXXV 125
XXXVI 127
XXXVII 130
XXXVIII 134
Cuvântul autorului la cea de-a doua ediţie 137
Sfântul Manuel cel Bun 141
Spiritul şi criza 183